

Tó-ig

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
március

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. március

Tartalom

Huszár Ernőné: VB projekt	3
Horváth Tibor: Szempontok a világbanki hitelek felhasználásához	5
Mader Béla: Regionális könyvtárak és szakterületi központok	11
Magyar-holland könyvtári szimpózium	18
Papp István: Könyvtárpolitika és közművelődési könyvtárak finanszírozása Magyarországon	19
Nagy Attila: A magyar olvasókról – nemzetközi mércével	25
<i>Extra Hungariam</i>	
Bábi MórícZ Tünde: Olvasásra nevelés – könyvtáros szemmel	30
<i>Könyvtári élet</i>	
Mezei György: Egy független vidéki egyesület munkája. Egységben az erő .	35
Györgyné Juhász Katalin: Bepillantás a városi könyvtárak 1991. évi gazdálkodásába	39
Ottovayné Ecsedi Klára: Rekviem egy hálózatért? – avagy: egy év múlva újra kezdjük?	44
Zircz Péter: Tisztelt Szerkesztőség!	48
<i>Perszonália</i>	
Lőrincz Sándor: Új igazgató a megyei könyvtár élén	51
<i>Könyv és Nevelés</i>	
P. Kovács Imre: A Tanosz és az alternatív tankönyvek	53
<i>História</i>	
Murányi Lajos: Egy reformkori könyvtárról – másodszor (II.)	56
<i>Holmi</i>	59
Könyvmustra	61
Lapunk e számában Filep Tibor természetfotóiból válogattunk	

From the contents

István Papp: Library policy and financing of public libraries in Hungary (19);
Attila Nagy: Literacy and the culture of reading in Hungary. The role of Libraries (25).

Cikkeink szerzői

Bábi Móricz Tünde, újvidéki könyvtáros; *Györgyné Juhász Katalin*, a Balatonfüredi Városi Könyvtár igazgatója; *Horváth Tibor*, az OPKM főigazgatója; *Huszár Ernőné*, a BKE Központi Könyvtára főigazgatója; *Lőrincz Sándor* újságíró; *Mader Béla*, a JATE Központi Könyvtárának főigazgatója; *Mezei György*, a Győri Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Murányi Lajos*, az MTA Központi Könyvtára osztályvezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Ottovayné Ecsedi Klára*, az FSZEK első kerületi főkönyvtárának igazgatója; *P. Kovács Imre*, a Köznevelés főszerkesztője; *Papp István*, az FSZEK főigazgató-helyettese; *Zircz Péter*, az OSZK ny. főigazgató-helyettese.

Szerkesztőbizottság
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120
Felelős kiadó: Maróti Istvánné igazgató
Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben
Felelős vezető: Balogh Mihály ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Köznevelési Minisztériumtól, az Országos Széchényi Könyvtártól, a Magyar Könyvtárosok Egyesületétől, a Könyvtári és Informatikai Kamarától, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumtól, a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint
HU-ISSN 1216-6804

VB projekt

Szakterületi és regionális központok

A Világbank-MKM projekt felsőoktatási könyvtári rendszer fejlesztésének célja a felsőoktatás és kutatás lokális integrált információs és dokumentációs hálózatainak létrehozása és a lokális hálózatok országos információs rendszerre szervezése kell hogy legyen. Ezen hálózatnak és rendszernek biztosítania kell, hogy az egyetemek polgárai – oktatók, kutatók, hallgatók a leggyorsabban hozzájuthassanak a szakmai munkájukhoz szükséges információkhoz és szakirodalomhoz. Ehhez szükséges:

1. a szakirodalom beszerzésével, nyilvántartásával, tartalmi feltárásával kapcsolatos feladatok összehangolása;
2. a szakirodalmi információk egyetemes (hazai és külföldi) hozzáférhetőségének biztosítása;
3. a hazai kutatási, információs adatbázisok és külföldi adatbázisok közötti információcsere, adatsere korszerű feltételeinek (technikai, jogi, kereskedelmi stb.) hazai megteremtése.

Ezen általános célok optimális megvalósítása és az egyetemi könyvtáraknak a világbanki projektben felvázolt regionális és szakterületi központi funkciója szükségessé teszi, hogy átgondoljuk az OSZK és az egyetemi könyvtárak közötti kapcsolatrendszert és együttműködési területeket.

Az országos telekommunikációs hálózat fejlettsége, jövőbeni kiépítettsége a kapcsolatokat és munkamegosztást alapvetően befolyásolják.

Szűkebb és tágabb szakmai megbeszéléseken soha senki nem vitatta az OSZK központi szolgáltatásai fejlesztésének szükségességét, a hatékony szakirodalmi információs rendszer létrehozása és naprakész működtetése csakis a nemzeti könyvtár „lokomotív” szerepvállalásával képzelhető el.

Az OSZK központi feladatai, amelyek ellátására a könyvtárak igényt tartanak: a) szabványosítás: a hazai adatbázisok közötti információcsere biztosítását és egyesített online katalógus megteremtését lehetővé tevő magyar (adatformatum, adatstruktúra) szabvány (ún. HU-MARC) mielőbbi kidolgozása és elfogadása, b) nyilvánosan (és gyorsan) elérhető felhasználóbarát online központi lelőhelykatalógus (OPAC) az országban található külföldi dokumentumok helyéről és hozzáférhetőségéről, c) a magyar nemzeti bibliográfia adatbázis naprakész karbantartása, ami biztosítja a bibliográfiai leírások letöltésének, áttöltésének a lehetőségét (előny: párhuzamos feldolgozás elkerülése, az azonos minőség, gyors tájékoztatás és tájékozódás), d) a dokumentumellátás javítása tároló és kölcsönző központ hatékony megszervezésével, e) részvétel a szakmai képzésben és továbbképzésben, összhangban a. egyetemi és főiskolai képzés.

A felsőoktatási törvény és a könyvtári törvény elfogadása feltehetően meghatározza az egyetemi könyvtárak helyét, funkcióját a felsőoktatásban és a könyvtári hálózatban is. Tendenciájában már jelenleg is érzékelhető, hogy a jövő könyvtári rendszerének, azaz a szakirodalmi ellátás és információs rendszernek a gerincét az OSZK és a felsőoktatási könyvtárak alkotják.

A felsőoktatási könyvtári hálózat struktúráját, az egyes egyetemi könyvtárak

helyi alapfeladatain túlmutató funkcióját a felsőoktatás kialakuló új rendszere determinálja. Bármilyen legyen is a struktúra, az egyetemek és könyvtárak közötti méretkülönbség, a korszerű felsőoktatási könyvtárnak hozzá kell járulnia

1. ahhoz, hogy a felsőoktatásban (egyetem, főiskola) részt vevő valamennyi hallgató elsajátíthassa a korszerű információk technikák és adatbázisok használatát;

2. ahhoz, hogy egyetemi tanulmányai során a hallgató önálló tanulmányi és kutatómunkára váljék alkalmassá;

3. az egyetemi diplomák ekvivalenciájához, nemzetközi elismertetéséhez a könyvtár gyűjteményszervező, állományépítő munkájával, a szükséges dokumentumok rendelkezésre bocsátásával;

4. az egyetemi kutatómunka információellátásával, online kutatási adatbázisok létesítésével az egyetem tudományos eredményeinek közvetítéséhez, a hazai és külföldi kutatók közötti kommunikációhoz.

A fenti célok eléréséhez minden felsőoktatási (egyetemi, főiskolai) könyvtárat olyan szintre kell felhozni, gyűjteményét, szakemberállományát, technikai felszereltségét és elhelyezését tekintve, hogy maradéktalanul betölthesse azt a funkciót, amit a felsőoktatás 2000 projekt is tartalmaz.

A jelenlegi egyetemi könyvtárak több mint 1/3-át kiemelten célszerű fejleszteni és alkalmassá tenni a korábbi tervezetekben meg-megjelent szakterületi, illetve regionális központi szerepkör ellátására. A feladatok sok hasonlóságot is tartalmaznak, az alapvető kiindulás a VB projektben, hogy ezek a könyvtárak olyan – a könyvtári tevékenység, gazdálkodás, információszolgáltatás valamennyi modulját alkalmazó – integrált számítógépes rendszert, lokális hálózatot működtetnének, amelyhez a régióban vagy a szakterülethez tartozó könyvtárak (intézeti, kari, főiskolai) interaktív módon kapcsolódhatnak, és e központok az országos hálózaton keresztül egymással és az OSZK-val is interaktív módon kommunikálnak. (Ez természetesen a hazai távközlési hálózat fejlettségének, adatátviteli sebességének stb. a függvénye.)

A szakterületi központok feladata: az adott tudomány, szakterület szakirodalmi információellátásának szervezése, információszolgáltatás a hazai és külföldi információk adatbázisok bekapcsolásával; helyi online adatbázis építése; osztott katalogizálás megvalósítása, szakterületi OPAC, lelőhely-nyilvántartás; kutatási nyilvántartás, adatbázis létesítése; dokumentumok rendelkezésre bocsátása eredetiben vagy korszerű technikák igénybevételével különböző információhordozókon, illetve online; a szakterülethez tartozó könyvtárak gyarapítási együttműködésének összehangolása a külföldi szakirodalomban; nemzetközi információcserében részvétel a hazai szakirodalmi információk külföldi terjesztésével; szakterületi információszolgáltatási politika alakítása, marketingstratégia; a legújabb külföldi információszolgáltatások és technikák hazai bevezetésének meghonosításával összefüggő szakmai képzés, bemutató „műhely” szervezése; tanácsadás a szakterületi együttműködésnek (szolgáltatás-szervezés, finanszírozás, pályázatkészítés stb.); a felhasználói (and user) képzése.

A regionális központok feladatai: saját adatbázis építése; regionális OPAC létesítése, osztott katalogizálás megvalósítása az Universitashoz tartozó főiskolai, intézeti, kari stb. könyvtárak, illetve a régióban működő akadémiai intézeti könyvtárak bekapcsolásával; helyi kutatási nyilvántartás, adatbázis létesítése; az Universitas és a régió szakirodalmi információellátásának szervezése a szakterületi központok és más hazai és külföldi adatbázisok bekapcsolásával; szakirodalmi ellátás összehangolása (többes példány); tanácsadás az együttműködő könyvtáraknak; felhasználói képzés szervezése; a számítógépi hálózat közös üzemeltetése, finanszírozása.

Nyilvánvaló, hogy a szakterületi és regionális központok azonos, illetve hasonló feladatai megvalósításakor hangsúlyeltolódásoknak kell lenni a szakterület és a régió, nem utolsósorban az anyaintézmény igényeinek, sajátosságainak megfelelően. Ez az, ami végül is megjeleníti a különbözőséget az azonosságban. Úgy vélem, az egyetemi hallgatók, oktatók és kutatók szakirodalmi és információs igényeinek kiszolgálásán túlmenően többletfeladatok finanszírozásának meg kell jelennie az egyetemek költségvetésében. A hazai egyetemi könyvtárak nyilvános közkönyvtári feladatokat eddig is elláttak, de az új feltételek között állományuk, szolgáltatásaik minőségének javítása és fokozódó igénybevétele mértéktartással is igen költséges.

A világbanki hitelfelvétel kedvező lehetőséget biztosít a felsőoktatási könyvtári ellátás fejlesztésére, de az egyetemeknek garanciát kell kapniuk a rendszer további működtetésére mind a szinten tartás, mind a továbbképzés érdekében.

Huszár Ernőné

Szempontok a világbanki hitelek felhasználásához

1. A könyvtárak pozíciói

Az alábbi javaslat annak a mintegy 30 könyvtárnak egy ellátási rendszerből származtatható helyét és feladatait vázolja, amelyek a magyarországi (szakirodalmi) tájékoztatási rendszer gerincét alkotják. (Egyetemi könyvtárak és hat országos szakkönyvtár: OSZK, KMK, OK, OPKM, OMIKK, FSZEK.)

Az ellátási rendszert három, funkciókban kapcsolódó intézménytípus alkotja: regionális központok, diszciplináris központok és „összkönyvtári” feladatokat ellátó intézmények.

A hat, már kijelölt *regionális központ* területi feladatokat lát el, felelőssége a helyi igények és releváns információ közvetítése. Regionális központ, mint ilyen nem lát el diszciplináris feladatokat, hiszen ehhez régióként – egy régi terminológiával – általános tudományos könyvtárat kellene létrehozni. Ez nyilvánvaló abszurdum. Ehelyett kommunikációs feladatokat lát el, szervezi a szolgáltatások elérését, közvetít. A regionális központnak teljes áttekintése kell legyen minden diszciplináris szolgáltatásról (külföldi, hazai), elérési módjáról, a térítés mikéntjéről stb. Menedzseli a létező információs szolgáltatások helyi hasznosítását, másfelől a szükségletek, kívánságok elemzője, közvetítője. Lényeges eszköze egy metainformáció – nevezzük így – adatbázis vagy nyilvántartás, amely eléggé részletezően (a diszciplinák megnevezésénél lényegesen mélyebben, inkább a témák részletezéséhez közelítve) mondja meg, mit honnan lehet elérni. A regionális központ szolgáltatásai kiterjednek az eredeti források megszerzésére is. Ennek okán a könyvtárközi kapcsolatoknak merőben új filozófián nyugvó mechanizmusát építi fel. Nincs azonban arról szó, hogy a regionális centrumok állomány nélkül valók. Teljes mértékig ugyanis nem lehetséges az eredeti dokumentumokat kizárólag könyvtárközi úton megszerezni. (Erre vonatkozó megjegyzést l. később). Valamennyi regionális központ emellett végzi eddigi könyvtári/tájékoztatási feladatait is.

A *szakterületi központ* egy diszciplína, tudomány, vagy összefüggő tudománycsoport tájékoztatási/könyvtári feladatait látja el oly módon, hogy működteti az ellátás teljes „vertikumát”: biztosítja az eredeti forrásoknak az alapellátáshoz

szükséges hányadának meglétét az állományban, minden kíváncsi dokumentumfajta tekintetében (folyóirat, szabvány, jogforrás, statisztika stb.): rendelkezik az adott diszciplína információinak kezeléséhez szükséges eszközökkel (pl. ágazati tézauruszok, terminológiai és szakmai szótárak, referenz eszközök stb.); működteti vagy eléri a diszciplína adatbázisait és más szolgáltatásait, szakértelmet biztosít a szakirodalom elemzéséhez, értékeléséhez, szelekciójához; képes kapott információ átcsoportosítására; a diszciplínában szolgáltatási rendszert szervez beleértve az eredeti források megszerzését és eseti megkeresésének kielégítését; alkalmas a szükségletek elemzésére; a szolgáltatások terjesztéséhez (l. regionális központok pl.) megfelelő kommunikációs, reprográfiai technikával is rendelkezik.

Az *összkönyvtári intézmények* (a magyar szakmai terminológiában „központi szolgáltatások” összegző nevet kapta) a könyvtári ellátási rendszer rendszerként való működését biztosítják, centrális helyzetüknél fogva mind a technológia, mind technika (kompatibilitás), mind pedig a szolgáltatások terén meghatározó szerepük van. (Mindenkinek hozzájuk képest kell illeszthetőséget biztosítani, így válnak egymáshoz is kompatibilissé!) A programban elsőként a magyar nemzeti dokumentumok adatbázisa és a reá épülő kurrens bibliográfiai rendszer, továbbá két „union” katalógus, a külföldi folyóiratok (szerialis kiadványok) országos lelőhelyjegyzéke és a külföldi könyvek lelőhelykatalógusa kapjon elsőbbséget.

A résztvevő könyvtárak némelyike regionális központ is, diszciplináris központ is (veszprémi EK, miskolci EK stb.). Ez pl. úgy képzelhető el, hogy egyik, létrehozandó szervezeti egység foglalkozik a regionális központ státusból eredő feladatokkal, másik (mások) a diszciplináris teendőkkel. Másfelől az OSZK diszciplináris központként, másrészt a központi szolgáltatások előállítójaként vesz részt.

Mind az egyetemi könyvtárak, mind az országos szakkönyvtárak egyidejűleg több szakterület diszciplináris központjaként vehetnek részt, erejüktől és reálisan vállalható feladataiktól függően. De minden diszciplináris központ szakterületi feladatai mellett végzi eddigi könyvtári/tájékoztatási feladatait is, legfeljebb tisztultabb arculattal.

Meg kell követelni azonban, hogy minden regionális és diszciplináris központ, az OSZK-t is beleértve, rendelkezik tervvel vagy legalábbis elképzeléssel arra vonatkozóan, hogyan kíván a régió/diszciplína területén további intézményeket bevonni, melyek ezek, milyen feladatúak, azaz hogyan képzelik el saját terítő/közvetítő hálózatukat, hogyan kívánnak tovább építkezni. Ez a terv vagy elképzelés *nem része* a jelenlegi programnak a finanszírozás oldaláról sem, csupán tervezési szempontként jelenik meg, amelyet a központ jelenlegi tervezésénél azonban már most kell figyelembe venni. E továbbépítkezés terén minden regionális/diszciplináris központ élvezzen nagyfokú önállóságot. Ajánlatos lenne azonban a figyelmet felhívni arra, hogy nem sok könyvtár, inkább kevesebb, de ütőképes könyvtár távlati bevonásáról legyen szó.

2. A szoftverválasztás kérdőjelei

Számítástechnikai oldalról a résztvevő könyvtárak problémái részben azonosak, tipizálhatóak, másfelől sajátos, nem tipizálható feladatokból állnak. Javasolni lehet, hogy a jelenlegi program a tipizálható problémákkal foglalkozzék. Ebből a szempontból három kérdéskör bontakozik ki: az integrált könyvtári rendszerek kérdése, a diszciplináris adatkezelés és a kommunikáció problémája.

Ahogy meg tudom ítélni, külföldön a könyvtárakban és tájékoztató intézményekben az integrált könyvtári szoftverek és az adatbázisok építésével kapcsolatos szoftverek külön utakon indultak el és bizonyos értelemben mind a mai

napig párhuzamosan élnek. Kicsit kiélezve: az integrált könyvtári szoftverrendszerek egyik modulja ugyan az adatbázis-szoftverek, de a könyvtári katalógusokat tematikai oldalról nem képesek kellő mélységben kezelni. (Ennek még történeti okai is vannak a könyvtárakba bevezetett osztályozási/indexelési eljárások miatt, s ezek általában eltérnek az ágazati adatbázisok módszereitől; de gondolni kell arra, hogy egy könyvtári katalógusrendszerben zömében más dokumentumfajtákra esik hangsúly. E kérdés részletezését itt mellőzni kell.) Jelenlegi helyzetünk az, hogy hazai szakkönyvtáraink diszciplináris adatbázisok használatakor mindenkor megtartották az adatbázis-előállítók eljárásait (nem is lehet másként), ezek azonban nem egyeznek a könyvtárban alkalmazott módszerekkel. Amikor azonban „könyvtáráépítés”, azaz automatizálás került szóba hazánkban, mindenki integrált könyvtári szoftverekben kezdett gondolkodni, mintha az egyes diszciplinák megkívánta mély indexelés vagy individualizáló osztályozás elfelejtődött volna.

Perdöntő pillanatban a két szoftverfilozófiát nem szabad szembeállítani. A résztvevő kb. 30 könyvtár zömének eléggé tág, sokoldalú a gyűjtőköre ahhoz, hogy a jelenlegi fejlesztés fókuszába egyértelműen az integrált könyvtári szoftverek kerüljenek. A diszciplináris központoknak azonban meg kell tartaniuk az adaptált adatbázis eljárásait nemcsak az adatbázis használatkor, hanem az adatbázist kiegészítő saját feldolgozás esetében is (pl. magyar szakirodalom). Amikor fentebb teljes „vertikum”-ról esett szó, ezt is bele kellett érteni. Mindez a diszciplináris központokra ró hatalmas terheket. Ez a probléma viszont nemcsak nem uniformizálható, hanem könyvtáranként, sőt diszciplinánként más és más. Az MTA, vagy tudományegyetemi könyvtárak vonatkozásában félve vehető fel. A probléma azonban él, s a szakkönyvtárakat nyilván mérsékleltre inti, hogy – még komoly létszám és egyéb fejlesztés esetén is – hány szakmai adatbázist bírnak kielégítő szinten működtetni.

Az integrált könyvtári szoftverek a teljes könyvtári munkafolyamat automatizálását szolgálják a deziderálástól az állomány nyilvántartásának, leíró katalogizálásának, az osztályozás/indexelés folyamatainak automatizálásán át a szolgáltatásokig. Természetesen el kell érni, hogy minden könyvtár katalógusrendszere is elérhető legyen mások számára online, az OSZK-t is beleértve. Ennek egyenes következménye, hogy osztott katalogizálást biztosító szoftvert kell választani. Neuralgikus pont azonban az, hogy szinte valamennyi érdekelt könyvtár vala-

mennyire előrehaladott állapotban van már, így mind a technika, mind szoftver tekintetében elkötelezett. Sőt, kész szolgáltatások is rendelkezésre állnak. Ez a helyzet könnyen okozhat patthelyzetet egy holtponton, rugalmatlanság esetén. A finanszírozó szervezet pedig óvatosabban nyitja meg a bankszámlát, ha koordinátlanságot tapasztal. Két dolog nem lehetséges. Az egyik, hogy mindenki ragaszkodik eddigi eljárásaihoz, azt kívánja a többivel is elfogadtatni és folytatni. A másik, hogy bizonyos eddigi eredmények feladása nélkül a probléma aligha oldható meg. A veszteség nem írható senki számlájára, hiszen csak köszönet illethet mindenkit, aki egy dezorganizált könyvtári rendszerben ösztönzés nélkül (sőt, hátráltató körülmények között) kellő bátorsággal fejlesztéshez kezdett hozzá.

Azt is le kell szögezni viszont, sem uniformizálásról nincsen szó, sem a mellény teljes úragombolásáról. Ha megfelelő illeszkedés biztosítható, minden eddigi fejlesztési eredményt meg kell menteni, beleértve a hardver eszközöket is.

Valójában Magyarországon aligha van szakértő, akinek perfekt áttekintése lenne a rendelkezésre álló szoftverekről. Tudomásunk inkább a megelőző esztendőknél vagy évtized(ek)nek – igaz, már eléggé kiértelt – szoftvereiről van. Senki sem proféta saját hazájában, akármilyen szakértő lenne javaslatot, nehéz, csaknem lehetetlen procedúra előzné meg az érdekeltek egyetértését is nyugtázó döntést. Ezért pártatlan, nem üzleti elkötelezettségű külföldi szakértő(k) véleményét kell kérni nem részletező, de több változatot tartalmazó javaslat megfogalmazására a rendszer gépi architektúrájának és szoftvereinek megtervezéséhez. A tervezés paraméterei – aktuálisan felmérték – napok alatt produkálhatók. Az ajánlatoknak két méretű könyvtárra kell illenie, egy nagy-könyvtári intézményre és egy középméretűre (1 millió dokumentum mennyiség alatt).

A választást erkölcsi és gazdasági tényezők befolyásolhatják. Az utóbbi abban állhat, hogy egyöntetű választás valószínűleg alacsonyabb költségekkel jár; előbbi abban, hogy a világbanki hitelek vissza kell fizetni adónkból –, senki nem engedheti meg magának, hogy ezt a szempontot bármi okból negligálja.

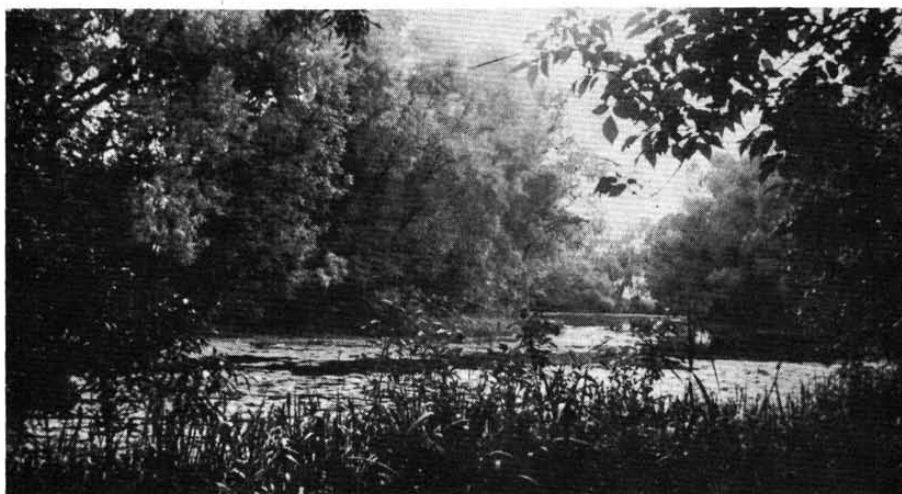
A *diszciplináris adatbázisok* terén viszonylag egyszerűbb a helyzet, mert adott technikával/technológiával érkeznek. Minden diszciplináris központ maga döntse el, CD-n, online eléréssel vagy mi módon kívánja ezeket működtetni. A figyelmet azonban ismét azokra a kérdésekre kell felhívni, amelyek fentebb a teljes vertikum fogalmában sűrűsödtek.

A *kommunikációs technika* terén javasolom, hogy az IIF kapjon felhatalmazást és megbízást. Hiszen az IIF ezekért a célokért jött létre, benne van fenntartóinak pénze, továbbfejlesztése biztosítottnak látszik.

Az 1. pont leírása szerint az regionális/diszciplináris központok kommunikációs mechanizmusa a sematikus vázlat miatt eléggé doktrinernek tűnik. Nem lehet természetesen semmi merev kapcsolatot kikötni, bárki bárkivel közvetlenül kommunikálhat.

3. Kiegészítő megjegyzések

1. A Tudománypolitikai Bizottság december elején határozatot fogadott el (az előterjesztést Rózsa György készítette) az információ/tájékoztatási politika kormánysszintre emeléséről. A javaslatot külön felszólításban támogatta a művelődési és közoktatási miniszter, az MTA elnöke és az egyetemfenntartó szaktárca-cák miniszterei. (Tehát az összes témánkban érdekelt fenntartó tárca.) Javasolom, hogy a jelenlegi programot a Bizottsággal már ebben a szakaszban egyeztessük, mielőtt még az ott elhatározott koordináló testület/bizottság létrejönne. (Rövid idő kérdése.)

2. Társadalmi szervezetek vitáin kiderül, hogy a világbanki hitellel kapcsolatosan a szakma szélesebb körben is érdeklődik. Tudatosítani kell, de az érdekelt kb. 30 könyvtárnak is, hogy ebben a programban nem pénzek szétosztásáról van szó, hanem feladatok elosztásáról és elvállalásáról, amelyeknek biztosítják finanszírozását. A pénzekkel el kell számolni a vállalt feladatok teljesítésével.

3. Az érdekelt könyvtáraknak a vázolt rendszerben elfoglalt pozíciójuk következtében megváltozik – az alapító okiratokban vagy a létrehozást biztosító jogszabályban nem található – hatásköre: a fenntartó által kívánt célokon túl egy országos ellátásban vesznek részt. A kibővült hatókör már csak részben tartozik a fenntartó illetékességi körébe. Ennek számos következménye van.

Az alapszerződést a könyvtárfenntartókkal kell megkötni (rektorok, MTA elnöke, OMFB elnöke, államtitkárok stb.), nem elegendő a könyvtárvezetők akaratára.

A fenntartókban tudatosítani kell, hogy ebben a konstrukcióban nekik is érdekeltségük van. Mert nincs teljes ellátásra berendezkedő könyvtár, egyébként is a szakirodalmi szórás következtében is a könyvtárak egyre inkább egymásra vannak utalva, amely tendenciát az inter- és multidiszciplináris területek előretörése csak erősíti.

A kb. 30 könyvtárnak ebben a konstrukcióban kialakult köre sok tekintetben kívül esik bárki felügyeletén. Javasolni kell azonban, hogy az érdekelt könyvtárak maguk hozzanak létre egy testületet a feladatok koordinálására, bizonyos öngazgatási célokra. A testület titkárságát forgó rendszerben váltakozva lehet biztosítani.

4. A könyvtári menedzsmentre az új helyzet rendkívüli terheket ró, a felelősség roppant nagy. Éppen ezért kívánatos, hogy a döntéshozatal mechanizmusában minden könyvtárat a főigazgató képviselje, igen kivételesen a helyettesek. Alacsony szintű képviselet nem fogadható el, továbbá a részvétel vagy képviselet nem ruházható át, nem adható le (mivel itt csupa „hálózati központ”-ról van szó) tagkönyvtári, kari könyvtári, tanszéki könyvtári szintre. Mindenképpen biztosítani kell, hogy a felelősség egyértelmű legyen.

5. Több alkalommal került szóba az állomány problémája. Ez sokkal összetettebb kérdés, semhogy további tanulmányozása ne váljék szükségessé. Javasolom, készüljön erről a kérdésről elemző tanulmány. (Elkészíthetné pl. a KMK,

amennyiben elvállalja, vagy amennyiben az érdekeltek úgy ítélik, ilyen feladattal megbízható.) A dolgozat kitérhetne az állományépítés kritériumaira (pl. referáltsági mutatók, szelekciós kritériumok, az „ellátottság” feltételei, használati mutatók hatása az állományépítésre, a már bizonyos előzményekkel rendelkező állományépítési (gyűjtőkori) koordináció, esetleg bibliometriai módszerek alkalmazhatósága stb.) További probléma: az új helyzetben felsőoktatási intézmény aligha hagyhat tanulmányi feladatokhoz kapcsolódó igényt kielégítetlenül! A hallgató magas tandíja ellenértékeként megköveteli, hogy szakirodalmi ellátását biztosítsák. Ismét új probléma; hogy bizonyos (kötelező) irodalom iránt tömeges igények jelentkeznek rohamszerűen. A jövőben ezt sem lehet elutasítani, megoldást kell találni. Ennek állományi, szervezési, raktározási stb. konzekvenciáiról érdemes elgondolkodni, előzetesen felkészülni. A tanulmányt nem feltétlenül világbanki keretből kell fedezni.

6. További tanulmányok előkészítését javaslom az alábbi témákban:

Hogyan épüljön fel a regionális centrumok (vagy egyáltalán) metainformáció adatbázisa vagy segédeszköze? Tartalma, felépítése, szolgáltatásai.

Téríték és ingyenesség a rendszerben. A kommunikáció költségei, a bibliográfiai rekordok cseréjének/átvételének költségei, akár osztott katalógizálás feltételei között. SDI? Irodalomkutatás? Az oktatási célokra igénybe vett adatbázis használati költségei? Reprográfiai költségek? Költségek nonprofit- és profit-szféra számára? Ahol jogos a térítés, milyen nagyon egyszerű elszámolási rendszer javasolható?

7. Bizonyos képzés elindítása javasolható. Az érintett könyvtárak mindegyikében új karakterű szervezeti egységek jelennek meg, munkatársai képzésre szorulnak. A program megvalósítását támogatja a KMK, képzőintézmények, vagy mindkettő.

8. Úgy tűnik, az érintett könyvtárak a jelen fázisban nevesítve vannak. Hiányzik hozzá a diszciplináris feladatmegosztás. Ennek felvázolása tartalmazhat néhány evidenciát, pl. szociológia – FSZEK, közgazdasági tudományok – BKE stb. Lesz azonban számos vitatható része s lesznek erősen tisztázásra szoruló részei, különösen alkalmazott tudományi területeken. Veszprém, Miskolc, Sopron esetében pl. alig lehet vita, de mi módon osztozik a BMÜEK és az OMIKK? Ki vállalja az interdiszciplináris területeket? Ezt is megosztják? Mi lesz az alaptudományokkal, tudvalevő hogy itt hatalmas fehér foltok vannak könyvtári rendszerünkben. Ezek oktatása a műszaki, orvosi, mezőgazdasági egyetemeken folyik, intenzívebben azonban a tudományegyetemeken, viszont itt gyengébbek a kapcsolódó gyűjtemények, ha néhány tudományban egyáltalán van számottevő. A life science legjelentősebb gyűjteménye a szegedi kutatóközpontban él, amely akadémiai intézet. Éppen ezért szükség lenne minél előbb az érdekelt könyvtárak megállapodására. Csak ők tudnak ebben megállapodni, kívülről nem lehet tanácsokat osztogatni. De ne legyünk maximalisták, a fehér foltok nem fognak eltűnni.

9. A diszciplináris központ helyzetét vélem az alábbiak miatt aggályosnak. Jelenleg a legerősebb könyvtárak sokévi fejlődés eredményeként 3-4 nemzetközi adatbázist képesek működtetni. (Vigyázat: behozni bárhová lehet akárhányszor. Sőt, ezzel a lehetőséggel vissza is lehet élni! De nem reklámszintű, hanem teljes mélységű szolgáltatási rendszerben működtetni, v. ö. „teljes vertikum” követelményt, más kérdés.) Ha ehhez minden diszciplináris központ 2-3 újabb adatbázist honosít – ennyire lehet ereje komoly részvétel esetén – akkor is marad lefedetlen, bár szükséges diszciplína. Továbbá az is elő fog fordulni, hogy többen akarják ugyanazt adaptálni. (Van rá máris gyakorlat.) Ezt nem lehet, nem szabad megakadályozni. Pl. elképzelhető 3-4 MEDLINE is, bár nem lenne

szerencsés. (Elég a fele?) Nagyobb gond azonban a hiányok kérdése. Ezért arra az álláspontra javaslom helyezkedni, hogy más, a körön kívüli könyvtárak is szabadon csatlakozhassanak, ha a szakmai normatívákat betartják. Csatlakozásukat azonban ne a világbanki hitel fedezze, hanem más forrás. Diszciplinaritás terén tehát nyílt vállalkozásról legyen szó. Valószínű, hogy a csatlakozásokon inkább a későbbi években várható kezdeményezés.

Más kérdés a regionális központok státusa. Ezek száma kötött legyen, fejlesztésük folyamatosan más forrásból is szükséges. Ugyanis a regionális központok hatékonyságát, erejét biztosítani művelődés- és tudománypolitikai kérdés. Ezek révén lehet az úgymond „vidék” elmaradását csökkenteni.

Horváth Tibor

Regionális könyvtárak és szakterületi központok

Egyetemi könyvtári relációk – egyetemi könyvtári szemmel nézve

A felsőoktatási könyvtárak támogatásának világbanki projektje előkészítési munkálatai során – több kérdésre adott rövid válaszok formájában – a közel-múltban már leírtam, hogy mi a véleményem, melyek az elképzeléseim a szakterületi központokkal és a regionális könyvtárakkal kapcsolatban. Jelen alkalommal tudományosabb kifejtés szükségeltetne, azonban ennek komoly akadályát képezi, hogy szinte még a gondolatok összeszedésére is kevés a rendelkezésre álló idő. A hazai és külföldi vonatkozó szakirodalom felhasználását meg sem tudom kísérelni, így többnyire az általam olvasottak jól vagy rosszul megmaradt emléktöredékeit vehetem elő az ún. saját kútfejből merítés mellett.

Mindezek alapján az alábbiakban nem tanulmány, dolgozat található, hanem sokkal inkább gondolatokról, esetleg később bővebben megvizsgálandó, kidolgozandó, megvitatandó felvetésekről lesz szó.

A regionális könyvtárak (központok) és szakterületi könyvtári központok feladatait tekintve az elvi célokat, feladattípusokat, a tevékenység szervezését és realizálását illetően számos azonosság mutatkozik, a konkrét tartalom az, ami különböző. Az azonosságok ellenére a két feladatkört a továbbiakban majd külön szeretném tárgyalni, a tartalmi szempontokat véve fontosabbaknak.

A feladatok formai hasonlósága, azonos jellege mellett van egy sokkal lényegesebb aspektus, amely mindkét területre egyaránt érvényes, általános és elvi jellegű megállapításokra készít. Ez a mind a regionális, mind a szakterületi relációban a szervezethez, a rendszerfüggőség aspektusa.

Az elmúlt két-három évben a hazai szakirodalomban számos olyan dolgozat jelent meg, amelyek jelzik, hogy a máig érvényes könyvtári törvénnyel megerősítetten kialakított, túlszabályozott, számos formális kapcsolatra alapított, eleve megvalósíthatatlan célokat kitűző könyvtári rendszer változatlan formában egyszerűen nem élhet tovább. Szükség van tehát a hazai könyvtárügy dezideologizálására – amennyire meg tudom ítélni, ez elég magától értetődően folyik –, a fejlődő polgári társadalom (sokszor már a fejlettektől megismert szintű) könyvtári és információs igényeire érzékeny és azokra válaszoló könyvtári gondolko-

dás kialakítása a könyvtári rendszert illetően is. Ugyanis a könyvtári rendszerről mint szervezési lehetőségről korántsem általában kell lemondanunk. Az adott, rossz rendszer, illetve annak szükségtelen szervezési, irányítási, álkapcsolati szintjei bontandók is. Ez más nézőponthból azt jelenti, hogy a rendszer hasznos elemei (elvileg ilyennek tartom a regionális könyvtárat és a szakterületi központot is) a továbbiakban az egyértelmű szellemi és közvetetten materiális haszna miatt támogatott és a szükséges mértékig szervezett könyvtári együttműködésben életben tartandók.

A legfejlettebb, legpolgáriasultabb országok könyvtárügyében is nagy hangsúly van a könyvtári együttműködésen. A gazdasági, hatékonysági okok mellett az együttműködés elméleti megalapozottságában fellelhető az alapelv, miszerint az adott ország államilag támogatott könyvtári és információs intézményei virtuális információs és gyűjteményi egységet képeznek a felhasználó számára. (Nem tévesztendő össze régi rendszerünk azon óhajával, hogy a könyvtárat használó számára a rendszer bármely pontján azonos lehetőségek biztosítandók). Az együttműködésnek legalább két olyan alapfeltétele van, amelyek egyidejű megléte szükséges a kapcsolat(ok) megteremtéséhez: olyan igények tartós jelentkezése, amelyeknek teljes körű kielégítésére az egyik félnél nincsenek meg, s intézménytípusból, feladatból eredően nem is lehetnek meg az eszközök (felhasználás iránti igény), másfelől olyan adottságok, eszközök és felkészültség, amelyek az alapfunkciók maradéktalan betöltésén túl lehetőséget adnak a közvetlen ellátási körön kívülről jövő igények tartós fogadására is (szolgáltatókészség). A két alapfeltétel leszögezésével szeretnék kísérletet tenni az együttműködés fogalom világos értelmezésére. Az speciális rendszerré is szervezhető (szerveződhető) együttműködés – értelmezésem szerint – könyvtári és információs intézmények olyan (szervezett) kapcsolata, amely az alapfunkciók maradéktalan betöltése melletti többletek, másfelől hiányok kiegyenlítésének céljából jön létre két, vagy egy, illetve több intézmény között. Azaz szükségtelenné teszi a ténylegesen jelentkező fehér foltok eltüntetésére új, költséges intézmények létrehozását.

Nem tartom együttműködésnek, hanem sokkal inkább kényszerűségnek, hiányosságnak, esetenként szervezetlenségnek azt az „együttműködést”, amely azonos típusú, feladatkörű könyvtárak között kényszerűségből vagy szervezetlenség miatt alakul ki. Az együttműködés rendszer szintű kategória, de e lazábban szabályozott forma életképességének alapfeltétele a szigorúan szabályozott intézményi belső rendszerek megerősödése. A példát saját, egyetemi területről hozom. Egy adott egyetemen alapelveként tekintendő, hogy az egyetemi könyvtár egyazon egyetem oktatási és kutatási egységeinek együttes gyűjteménye legyen egységes igazgatási szervezettel. Az egy egyetemen belüli könyvtárak tevékenysége tehát nem együttműködés jellegű. Amíg e magasabb szintű szervezettségi fok nincs jelen, az egyetemi könyvtár a regionális vagy szakterületi feladatra, tehát a szükséges, de lazább rendszerbeli feladatvállalásra is kevésbé alkalmas, sőt ezek teljesítésekor bármikor vádolható alapfeladatai nem kellő mértékű ellátásával. Másik példa: az egyetemi egyesülések vagy univerzitások könyvtárai között nem együttműködésnek, hanem szervezett munkakapcsolatnak kell lennie. Szintén a célból is, hogy akár mint esetleges regionális központ, akár mint szakterületi központ virtuális gyűjteményének és eszközeinek egészével vehessen részt a regionális, illetve szakterületi együttműködésben.

Azt hiszem, az elmondottak alapján egyértelmű, hogy abban az esetben, amikor egyetemi (vagy univerzitás) könyvtár kerül szóba akár regionális központi könyvtárként, akár szakterületi központi könyvtárként, a tényleges feladatvállalás csak akkor realizálható, ha a jelölt könyvtár gyűjteményéből, létező

szolgáltatásaiból, a rendelkezésre álló szellemi kapacitásból következően már a jelenben is alkalmas a feladat betöltésére. Ez nem jelenti azt, hogy a továbbiakban, a feladat rendszeres és modern, számos új vonást is szükségszerűen magával hozó végzéséhez speciális támogatás ne lenne szükséges. Abban az esetben, amikor (elsősorban) szakterületi központként nem egyetemi könyvtár veendő számításba, a helyzet nem változik az alapfeltételeket illetően. Változik azonban az egyetemi könyvtár szemszögéből nézett kép. Míg (a jelen objektív adottságok következtében) regionális könyvtárként egyetemi (v. univerzitás) könyvtárak jönnek számításba, tehát szolgáltatást nyújtó könyvtárként szerepelnek, szakterületi központként az országos szakkönyvtárak is beléphetnek az adott területen. Itt tehát az egyetemi könyvtár felhasználóként jelentkezik az együttműködési kapcsolatban. Az egyik esetben a szolgáltatás, a másik esetben a felhasználás dominanciája ellenére a kapcsolat jellege az együttműködés, a kapcsolatok ugyanis a legtöbb esetben interaktív jellegűek.

Regionális könyvtárak

A Trianon előtti Magyarország több természetes (földrajzi és gazdasági, valamint – ezekből is következően – kulturális) régióra oszlott. A békeszerződés több régiót leválasztott, ketté vágott, a maradót területeken a régiók szerepébe később kerülő egységek adminisztratív módon és nem szervesen összeállók voltak, központjaikat is erőlködéssel találták meg, alakították ki. Az mára viszont már általában elfogadott tény, hogy ezek a régiók többnyire egyértelmű központokkal léteznek, s ez utóbbiak alkalmanként szerves vonzáskörzetüket is kialakították. Könyvtári vonatkozásokat illetően ilyen felismerésre épülhet a mára már eléggé elfelejtett „tájkönyvtár” koncepció, amelynek feléledése a területi kooperációs körökben, illetve ezek központi könyvtárainak elfogadásában volt tapasztalható. Regionális könyvtárak de facto léteznek, de jure nem tudom, hogy vannak-e. Azt viszont tudom, hogy minden különösebb szerződés, kötelezettségvállalás és persze ellenszolgáltatás nélkül a számomra munkát adó egyetemi könyvtár könyvtárközi kölcsönzésben, szakmai képzésben és továbbképzésben, a könyvtári szellemiség kialakításában, életetésében, a modernebb, korszerűbb megoldások sugallásában, tanácsadásban az adott vonzáskörzetben regionális könyvtárként működik, akár felkérték erre, akár nem. (Némi ellentételezés: ne felejtjük el a kötelezpéldányok bizonyos részének ideérkezését – igaz az ezekkel kapcsolatos munkát és költségeket sem.) A példának az életből előállított, előbb felsorolt momentumok egyben jelzik az akár tudományosan is kijelölhető regionális könyvtári területeket. Az (jelenben nem tervezett, nem szervezett, tehát spontán) együttműködés megléte viszont igazolja a bevezetőben tett megállapítást. E „feladat”, tevékenység végzésére könyvtárunk nem „készült fel”. Az egyetemi könyvtári feladatok ellátására törekedvén alakult ki olyan gyűjtemény, olyan feltárás, képződtek olyan munkatársak, alakult ki olyan könyvtári környezet, volt jelen a korszerűség parancsai követésének – a pénzhiányt is sokszor szellemi többlettel leküzdő igénye, amely lehetővé tette a hozzánk forduló intézményekkel, kollégákkal a tőlük elismeréssel fogadott együttműködést. Mielőtt félreértés esnék: az elmondottak sem a saját könyvtár apoteózisát nem akarják jelenteni (a többi egyetemi könyvtár is hasonlóan végzi ezt a feladatot); sem pedig nem jelentenek visszatérést ahhoz a múltbéli felfogáshoz, amely a feladatok ellátásához bőven elegendőnek vélte a szakmai lelkesedést és hivatásérzetet. Itt pusztán arról van szó, hogy bizonyos alapadottságok megléte a regionális funkció betöltéséhez elengedhetetlen, s ezek a fő

tevékenységre koncentráció mellett, éppen annak következtében szerezhető meg.

A regionális szerepkör rendszerelemként való beállításával, az együttműködés jellegű, lazább regionális kapcsolatok rendszeressé tételével azonban a célzott támogatás igénye is felmerül. Ennek részletezése előtt azonban vizsgáljuk meg a regionális vonatkozásban egymással kapcsolatba kerülő (kerülhető) könyvtárakat. Típus szerint a régió feltételezett központi könyvtára az alábbi típusokkal kerülhet kapcsolatba: önkormányzati közművelődési könyvtárak, a felsőfokú (elsősorban főiskolai) (szak)oktatás más könyvtárai, a középfokú oktatás könyvtárai. Potenciális partnerek (azonban kifejezetten üzleti alapon) a gazdasági, műszaki információt és esetleg eredeti dokumentumot is igénylő magán- és állami vállalati, valamint szakszervezeti könyvtárak. E könyvtárak (gondolván most elsősorban a nem profitintézményeket szolgáló könyvtárakra) jelentkezhetnek testületi felhasználóként s közvetíthetik használók igényeit. A regionális értelemben (tehát a viszonylag közelben és gyorsan) kielégíthető igények várhatóan a következő jellegzetességeket fogják mutatni. Az információs igényeket illetően dominálni fog a hazai forrásokra, adatokra vonatkozó igény, azonban a nyelvtudás szélesebb körűvé válásával, az egyre több területen a nemzetközi kitekintés szükségessége következtében a külföldi, idegen nyelvű dokumentumokat prezentáló adatbázisok használatát is igényelni fogják. Az eredeti dokumentumokat illetően a hazai dokumentumok gyors közelbeni, vagy könyvtárközi kölcsönzésével helybeni használata iránti igény lesz a legnagyobb.

A regionális központok szerepét vállaló könyvtárak iránti igények tehát a következő szakmai területeken jelentkeznek elsősorban: információs szolgáltatások (hazai és külföldi) adatbázisok használatának igénye: keresések igénylése, a találatok nyomtatott v. PC-n használható formában való hasznosítása; saját (elsősorban PC-s) adatbázisok előállításához könyvtári és informatikai tanácsadás; eredeti hazai dokumentumok iránti igények kielégítése (eredeti dokumentumok és másolatok könyvtárközi kölcsönzésben való biztosítása); képzési igények több szinten; kapcsolódás a térség szervezett könyvtárosképzéséhez (egyetemi v. főiskolai könyvtárszakon képzésben részvétel); „a könyvtáros mint a nagykönyvtár felhasználója” – jellegű képzés folyamatos biztosítása; szakmai szellemi háttérként betöltött szerep a mindennapi szakmai kapcsolatokban és speciális szakmai problémák megoldásában.

Az igények kielégítéséhez többlettámogatással kell erősíteni az alábbi kapacitásokat, területeket: szoftverek vásárlásánál az egyidejű felhasználóként számba jöhető számának növekedése miatt az alapszoftver és a szoftverkövetés többletköltségeinek finanszírozása; a hardvert tekintve a tárolókapacitás növelésének, a kiegészítő háttéreszközök (nyomtatók, CD-ROM olvasók stb.) száma növelésének támogatása; a hazai dokumentumok teljessége beszerzésének kellő példányszámú támogatása; szerény mértékű létszámfejlesztés a minden jel szerint egyre növekvő számú regionális igény gyors és szakszerű kielégítésére; a működési költségek növekedésének (vonalhasználat, géphasználat, karbantartás, nyomtatópapír, floppy disc többletszükséglet) ellensúlyozása; a növekvő posta-költségek finanszírozása; a regionális célból is növelt állomány elhelyezési problémáiban való részvétel.

A támogatás egyértelműen állami forrásból jövő támogatás, a regionális könyvtárak tevékenysége ugyanis nem profitszerző tevékenység, a feladatok ellátása nemzeti érdekeket szolgál.

Az igények és feladatok számbavétele után a megfelelő alapfelkészültségű könyvtár a regionális központi könyvtár szerepkörére egyértelműen általános gyűjtőkörű tudományos könyvtár, egyetemi könyvtár lehet. Állományi adottság-

gokat tekintve tudományos könyvtárként minősített nagy megyei (városi) könyvtár is szóba jöhet. Az elektronizációs, informatikai jelen helyzet és várható fejlemények következtében azonban az előbb definiált egyetemi könyvtár a leginkább alkalmas. Az ország nem nagy számú régiója közül a legtöbb nagyobb viták nélkül véglegesíthető regionális szerepbe kerülhet. Így a tiszántúli területek regionális könyvtáraként a KLTE Egyetemi Könyvtára, a dél-alföldi régió könyvtáraként a JATE Egyetemi Könyvtára, a Dél-Dunántúl regionális központjaként a JAPATE Egyetemi Könyvtára, a Budapest környék regionális könyvtáraként a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára indokoltan tekinthető. Két jelentős régió esetében kisebb nehézségek látszanak a regionális könyvtár funkcióinak betöltésében. A közelmúltig szakegyetemeket kiszolgáló Miskolci Egyetemi Könyvtár és a Veszprémi Egyetemi Könyvtár (az észak-magyarországi, illetve a nyugat-dunántúli régióban) gyűjteményi területen erősítendő a feladatvállalásban. Ezen erősítés elvi lehetőségei a két egyetem karainak, szakjainak társadalom- illetve humántudományi képzést célzó növelésével megvannak.

A közelmúlt könyvtári történéseiben számos példa volt már nagy szervezésekre, elhatározásokra, sőt támogatások elnyerésére is, amelyek igen szerény eredményekhez vezettek. Az okok többnyire az igények nem kellő felmérésére, a szolgáltatási potenciálok nem kellő biztosítására s arra vezethetők vissza, hogy mind az anyagi, mint a szakmai érdekeltség számos esetben hiányzott a végrehajtáshoz, lazább szövetű, de organikus volta miatt rendszeres együttműködésnek véleményem szerint egyik működő eleme a regionális könyvtárak tevékenysége lehet. Létük, működésük – mind pedig a korszerű fejlődés mai állomásaiként – nemzetközi példákban is bővelkedik. Hazai legitimációjuk azt az elképzelést erősítene – amelyet magam is vallok –, hogy a jelenben a könyvtárak koncentrációjára, a szolgáltatásképesek jelentős erősítésére éppen azért van szükség, ahogy támogatás vagy éppen tényleges funkciók hiányában megszűnő könyvtárak kiesése ellenére (vagy éppen azért) a könyvtári és információs szolgáltatási eredményesség növekedjen.

Szakterületi központok és egyetemi könyvtárak

A kérdéssel komolyan foglalkozó szakembernek mindenekelőtt történeti viszszatekintést kellene adnia. Jómagam többnyire hajlamos vagyok a történeti aspektus figyelembevételére, ennek következtében sokszor van alkalmam a pragmatikus felsőségektől hallani azt a sztereotip megjegyzést, hogy: természetesen ezek és ezek a történések, múltbeli koncepciók a jelen helyzet kialakulásának okai, de ismeretük semmit sem változtat azon a tényen, hogy a jelen helyzet van. Ezt kell megoldani, megváltoztatni stb. Ezután bölcsész legyen a talpán, aki el meri rebegni, hogy épp a változtatás mibenlétéhez, irányaihoz, s az elérhető eredmény előrelátásához lenne szükség a múlt ismeretére. A rebegés hiányában a változtatás vagy túlságosan durva, vagy túlságosan kompromisszumos, a változtató habitusától függően.

Persze felmerülhet a kérdés, hogy miért éppen a szakterületi központokkal kapcsolatosan kezdenék történeti visszapillantásokba bocsátkozni ezen feladataink tényszerű és célszerű felsorolása helyett. A kérdésre azért nehéz válaszolni, mert akkor egyértelműen ki kellene fejteni világos és tényekkel alátámasztott teóriámat a jövőendő hazai könyvtári rendszer (együttműködés) szakkönyvtári, szakterületi központú aspektusairól, megfejtelve azzal, hogy egyetemi könyvtáros bőrből sem bújhatok ki. Ilyen teóriám viszont nincs. Csak szentségtörő

gondolataim vannak, amelyek kifejtése céltalan, mert még ha tartalmuk igaz lenne is, kifejtésük nem vinne sehova. Így tehát marad az, hogy konstatación a tényt, hogy ha az ország tudományterületenkénti szakirodalmi információs és dokumentumellátását, ennek szervezését tekintem, akkor központi intézmény kijelölésekor még azt sem tudom pontosan, hogy miként húzzam meg az igen könnyedén használt tudományterület fogalom tényleges határait. Nézek tervezeteket, az egyik a felosztásában azt mondja, hogy „humántudományok”, de a felsorolásban ezt nem követik a „társadalomtudományok”, se kemények, se puhák, van viszont „közgazdaságtudomány”. Ráadásul egy-egy tudományterület alkalomadtán két-három központtal szerepel, amiről mindannyian tudjuk, hogy mennyire hatékony megoldás. Az ironizálást folytatva a két-három központ néha azért szükséges, mert csak így fedik le az adott területet, néha meg azért van megadva, mert mindkettő önmagában is alkalmas. Akkor az egyik minek? – csúszna ki a kérdés, s azt hiszem, rögtön érezhetővé válik, miért nézne vissza az ember szívesen a múltba. Legyen most rá itt a válasz is: azért, hogy lássa adott könyvtári szerkezetünknek mára már éppen a történeti okok miatt megváltoztathatatlanul merevedett alappilléreit. Ez most egyáltalán nem ironizáló megjegyzés volt, hanem annak elismerése, hogy elég nehéz lesz e konkrét területen hatékony, tehát jó elképzelést előadnom.

Mindezen (valószínűleg szükségtelen) tünődések, amelyek joggal váltják majd ki annak káromkodását, akinek ezen íromány segítségével a felsőoktatási könyvtárak világbanki támogatással történő fejlesztési projektje előkészítésekor néhány értelmes mondatot kellene kiemelnie a szakterületi központok és az egyetemi könyvtárak viszonyát indokolandó, egyáltalán nem kérdőjelezi meg a szakterületi központok szükségességét. Miért szükségesek? Két gyakorlati, de nagyon is információszervezési következményekkel járó példa. Az egyik saját könyvtári. Van egy kb. 1500 egységből álló, Ligeti Lajos Keleti kabinet nevet viselő szakgyűjteményünk. Vajon melyik szaktudós fogja itthon vagy külföldön csak úgy általában böngészgetni OPAC-unkat, hátha itt is talál egy kínai könyvet. Persze, ha a szakterületi központú, union-catalogue megoldású adatbázis e gyűjtemény adatait is a szaktudós elé adja, rögtön nem véletlenszerű a találat. Érdekes, hogy ilyen jellegű információszervezésre még a legfejlettebbek sem mindig gondolnak. Innen a második példa: kandidátusi értekezés írója a „posztmodern” fogalmával kapcsolatos monográfiákat keres. A kaliforniai egyetemi könyvtárak union-catalogue-ja (csekély 13 millió rekorddal) kb. 400 monográfiáról tud e könyvtárakban. Az értekezést író megjegyzi, hogy tudomása szerint a témában jelentős kutatások folynak a Yale Egyetemen, de annak könyvtári katalógusa természetesen nincs benn az előbbi adatbázisban. Megnézzük a Yale Egyetemi Könyvtár online katalógusát is (állománya kb. az ELTE állományának nagyságával azonos). Ebben a sokkal kisebb adatbázisban a találatok száma az előzőnek többszöröse. Mi van, ha nem gondolunk a Yale-re? A keresés véletlenszerű volt.

További példák helyett igyekszem a konkrétumokra térni. Nem vagyok kellően felkészült tudományterületi felosztás elkészítésére és konkrét könyvtárak megnevezésére. Arra azonban van elképzelésem, hogy főleg milyen funkciók betöltése lenne elvárható a szakterületi központi könyvtáraktól (egyetemi könyvtári aspektusból). Ezek tárgyalása előtt célszerűnek tartom, hogy az OSZK e tekintetbeni szerepkörével külön foglalkozzam.

Az Országos Széchényi Könyvtár szakterületi központként mind gyűjteményi, mind információs szempontból a nemzeti tudományok terén vehető számításba. Miután a nemzeti tudományok művelése sem lehet meg a gyűjtőkörébe már nem tartozó közvetett és háttéranyag, a határtudományok irodalma s az erre

vonatkozó információk nélkül, általában a több tagból összeálló virtuális központok egyike lehet. A tudományterületek mint szakterületi elkülönítő kategóriák kizárólagos használata az OSZK esetében rögtön előhossa az egydimenziós kezelés hiányosságait. Nem tudományterület felfogásom szerint pl. a hungarica dokumentáció, információ, viszont szakterületek. Nem tudományterület a könyvtártudomány, hanem annál szűkebb. A régi könyvek szakterülete nem tudományterület, de a könyvtártudomány egyik részterületeként is felfogható, ám aspektusai szétfeszítik a könyvtártudomány kereteit. Talán e példákkal érzékeltetni tudom azokat a problémákat, amelyek abból adódnak, hogy ha hierarchikusan történik a szakterületi felosztás, akkor fontos, több helyen gyűjtött, művelt területek lefedése hierarchikus helyük következtében szóba sem kerül, ha viszont ennek elkerülésére a hierarchia alsóbb régióiba is lemegy a felosztás, visszatérhetünk a több száz „országos jelentőségű” szakkönyvtárat eredményező szemlélethez.

Az OSZK egyetemi könyvtárakkal kapcsolatos legfontosabb szerepét az ún. központi funkciók betöltésében látom. A nemzeti könyvtár az ezekből következő szolgáltatások rendszeres és a világszínvonalat jelentő biztosítására alkalmassá kell tenni. Az egyetemi könyvtárak a következő területeken lennének felhasználó-együttműködő partnerek: a hazai könyv és könyv jellegű dokumentumok általuk is beszerezett példányai bibliográfiai rekordjainak átvétele, letöltése; a külföldi tudományos munkák központi online katalógusához bibliográfiai rekordok küldése, illetve a szükségesek letöltése; az OSZK OPAC-jának információs célú használata; a nemzeti periodika adatbázishoz adatok szolgáltatása, az adatbázis online használata; a nemzeti bibliográfia CD-ROM változata kurrens kiadásainak, kumulációinak megvásárlása; könyvtárközi kölcsönzésben eredeti dokumentumok, illetve másolataik igénybevétele; központi szakkönyvtári szolgáltatások a könyvtártudományi információ és szakirodalom terén.

Rátérve a szakterületi központok tágabb problematikájára, véleményem szerint az első és a legfontosabb kérdés az ún. szakterületek meghatározása, kijelölése. Erre szakértőket kell felkérni, akik mélységben és szélességben (egyben a szakterületi központ szerepét ellátni tudó lehetséges könyvtárakra is gondolva) meghatározzák a szakterületeket. Ezt nem tartanám szükségtelennek, az elnagyolt jelölések ugyanis kizárják az alaposság, a teljes megbízhatóság, gyorsaság és világszínvonal-követés számonkérését.

A leendő szakterületi központok legfontosabb feladatainak az információs

infrastruktúrában vállalandókat tartom, nem kicsinyelve le a gyűjteményeket sem. A feladatok a következők:

a) Az adott szakterület információs igényeiről való pontos ismeretek birtokában: a szakterület információs makrostruktúrája működtetéséhez (erőforrás, hálózati kapcsolat kiépítése, a fejlesztések irányának kijelölése, koordinációs tevékenység) szükséges szellemi (és létszám-) képesség biztosítása; az információs szakbázisok kijelölése, építésük koordinálása, a visszakeresési technikák állandó fejlesztése; a szakterület tézauruszai, indexei kimunkálásának, fejlesztésének vezérlése; a szakterület szakmai, informatikai, gyűjteményi érdekeinek képviselése a könyvtárügyben és az országos elektronikus hálózatok irányítási szintjén; a szakterület informatikusainak, könyvtárosainak folyamatos továbbképzése mind az országos, mind a nemzetközi hálózatok, adatbázisok szolgáltatásait és azok felhasználását illetően.

b) Gyűjteményi szempontból a szakterületi központoknak törekedniük kell arra, hogy a szakterület hazai kutatásának és oktatási tevékenységének biztonságos hátterét jelentsék: adott szakterületeken a hazai szakirodalom területén bármely időszakban megjelent dokumentumainak lehető teljességével; az elavulást erőteljesebben kalkuláló szakterületeken a kurrens külföldi szakirodalom (dokumentumtípustól független) lehető teljességének biztosításával.

A jelen helyzetben ezeknek a (mind gyűjteményi, mind informatikai, mind személyi) felételeknek elsősorban finanszírozási nehézségek miatt elég kevés könyvtár felel meg.

Az egyetemi könyvtárak érdeke, hogy miközben saját információs és gyűjteményi felkészültségüket az egyetemen éppen folyó (kurrikulumtól, kutatási iránytól és személytől is függő, tehát változó) kurrens tevékenység kiszolgálására összpontosítja elsődlegesen, az egyetemen kutatott és oktatott számos szakterület bármelyikén biztonságos hazai információs és gyűjteményi háttérre számíthasson az adott esetben éppen kiegészítő vagy határterületi jelentőségűnek minősülő dokumentumok körében. E cél elérése érdekében érdemes a szakterületi központok fejlesztésére is támogatást fordítani. szakterületi központokként természetesen nem csak egyetemi könyvtárak jönnek számításba. A nem egyetemi könyvtárak esetén a fejlesztési támogatás meghatározásánál (amennyiben ennek kizárólagos forrása a felsőoktatási könyvtári fejlesztés) szigorúan figyelembe kell venni azt, hogy az adott könyvtárak költségvetési támogatása eleve is a központi jellegű feladatok ellátására biztosított.

Mivel a szakterületi felosztásra nem tudtam kísérletet tenni, természetesen könyvtárakat sem tudok megnevezni ez alkalommal. A választási kör azonban adott: országos szakkönyvtárak és egyetemi könyvtárak.

Mader Béla

Magyar–holland könyvtári szimpózium

Amint arról idei első számunkban hírt adtunk, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Amszterdami Politechnikum Könyvtár- és Információtudományi kara kétnapos konferenciát rendezett január 12–13-án az Országos Széchényi Könyvtárban. A holland könyvtárügy szakemberei nagy érdeklődést mutatnak a magyar könyvtárügy iránt. Az idén januárban negyvenöt holland könyvtáros és diák érkezett tanulmányútra hazánkba. Ők kezdeményezték az eszmecsere megrende-

zését, ahol is magyar könyvtárosokkal, egyetemi, főiskolai hallgatókkal összehasonlították a két ország könyvtárügyének helyzetét, fejlődési lehetőségeit. Az elhangzott előadásokból most az alábbiakban Papp István és Nagy Attila tanulmányát közöljük.

Könyvtárpolitika és közművelődési könyvtárak finanszírozása Magyarországon

Amikor a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1991-ben kidolgozta a könyvtárak finanszírozásával foglalkozó állásfoglalását, teljesen nyilvánvaló volt, hogy a könyvtárpolitika alapvető kérdésével kapcsolatosan fejtette ki véleményét. Ha kis túlzással is, de azt mondhatjuk, a két kifejezés szinoníma, vagy legalábbis egymást feltételező fogalmak. Mert a könyvtárpolitikai célok megvalósítása lehetetlenség a finanszírozási feltételek megteremtése nélkül, s ugyanígy, kidozott pénz, amit a könyvtárakra fordítanak, ha nincsenek világosan megfogalmazott könyvtárpolitikai célok.

Átmeneti Időszak

Természetes dolog, hogy azok a hatalmas politikai, gazdasági, társadalmi változások, amelyeken Magyarország az utóbbi években átment, s megy át, közelről érintik a magyar könyvtárügyet is, a magyar könyvtárosokat is. A megszokott, kényelmes de a teremtmény erőket visszafogó, a szabad gondolkodást és cselekvést akadályozó diktatúrából haladunk a számos kényelmetlenséggel, bizonytalansággal, kihívással bíró demokrácia felé. Tessék elhinni, nem is olyan egyszerű ez, még könyvtári területen sem, noha mindannyian akartuk a változást. Persze tudjuk, minden átmeneti szakasznak megvannak a maga nehézségei, sőt azt is tudjuk, hogy az egész élet és történelem átmeneti szakaszokból áll össze, de úgy érezzük, hogy ez a mostani időszak még átmenetibb mint a többi, s ennek következtében sokkal több problémával, nehézséggel jár.

Az emberi természet egyik alapvető vonása, hogy szereti az állandóságot, s fél a változásoktól. Ugyanígy vannak a könyvtárak, mint intézmények, azzal is nyomatékosítva a megtartó, a konzerváló vonást, hogy a könyvtár talán legfontosabb társadalmi feladata az emberiség ismeretanyagának megőrzése és szétszűgázása. Persze, ugyanolyan alapvető vonása az embernek is és könyvtárának is, hogy kívánja a változásokat, néha öncélúan, a változás nyújtotta szórakozásért, néha azért, hogy igazodjék a megváltozó külső körülményekhez. Tulajdonképpen mindkét vonás a túlélés ösztönének két megnyilvánulási formája.

Erről van tehát szó: a magyar könyvtárak, könyvtárosok túlélési sanszairól. Képesek-e hozzáigazodni a megváltozott feltételekhez, s egyúttal képesek-e megőrizni a rájuk bízott értékeket, közéjük értve magának a könyvtárügynek, mint értéknek a megőrzését is.

Ha a magyar gazdaság fejlettségével vetjük össze a magyar könyvtárügy színvonalát, azt kell mondanunk – némi büszkeséggel –, hogy ez utóbbi meg-

ladja az előbbi. S a szorongató körülmények hatására, főként a közművelődési könyvtárosok, attól félnek, hogy ez a boldog állapot könnyen megváltozhat.

Eddig meglehetősen nagy biztonságban éltünk: olcsó munkaerő, olcsó könyvtárak lehetővé tették a szolgáltatások rendszeres fejlesztését, s minden könyvtár biztonságban érezhette magát. A korábban viszonylag alacsony infláció mellett biztosan megkapták az előző év költségvetését, de általában azt meglehetősen meghaladta az új év költségvetése.

Most azonban? Megdrágult a munkaerő. (Nem a keresetek nőttek annyira, hanem a munkabér után fizetendő biztosítási járulékok, s a kifizetendő béreket megnövelte a személyi jövedelemadó bevezetése is.) Meredeken emelkedtek a hazai könyvtárak. Az infláció felgyorsult. S azt vettük észre, ahhoz, hogy ugyanolyan szinten működjünk mint korábban, sokkal több pénzre van szükségünk. Érthető, hogy egzisztenciális félelem lett úrrá könyvtáron, könyvtáron egyaránt.

A magyar könyvtárak kezdeteiktől fogva az európai fejlődés részét képezték. Ez érvényes volt a közművelődési könyvtárakra is. A 20. század elejétől fogva egyidejűleg volt érezhető a német és az angolszász könyvtárak példája a magyar közművelődési könyvtárügy fejlődésében azzal, hogy fokozottan teret nyert 1945 után – az 50-es évek megtorpanása után – az angol, amerikai, skandináv könyvtárakhoz való igazodás. Mint látható, gazdag és a könyvtáraikra sokat adó (büszke és bőkezű) országoktól vettük a példát, s ez sokat segített elmaradásunk felszámolásában, könyvtári céljaink kitűzésében.

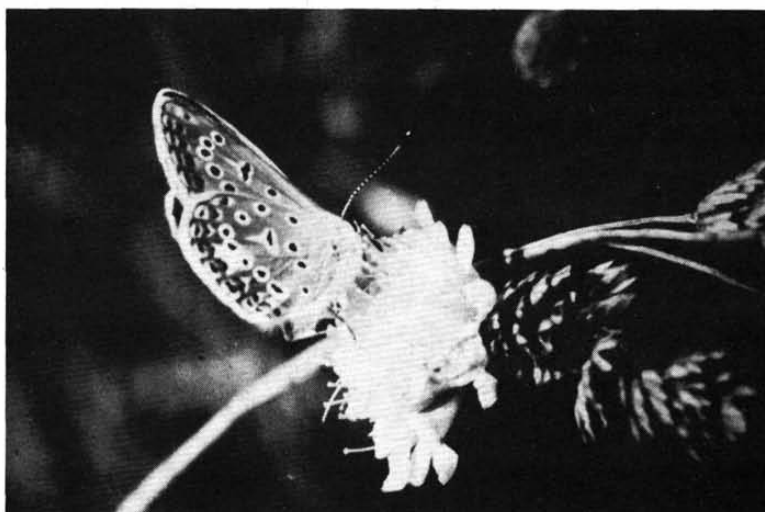
A példák keresése és felhasználása azonban trükkös dolog. Mindig csak arra a példára történik hivatkozás, amely előnyös valaminő okból kifolyólag számunkra. Így következett be, hogy valamiféle idillikus kép alakult ki a magyar könyvtárosokban a nyugati országok könyvtárainról. Azt képzeletük egyfelől, hogy nyugati kollégáink Eldorádóban élnek, másfelől meg azt, hogy minden megjár nekünk, amiben őket részesítették fenntartóik. Közben megfélemedtünk az egy főre eső nemzeti jövedelem nagyságáról.

Tény az, hogy könyvtárügyünk a volt szocialista országok könyvtárügyei közül a legjobban európaizálódott. A könyvtárosok érdeme volt, hogy jó példákat választottak és követtek, a fenntartók érdeme, hogy tehetségükhöz képest finanszírozták törekvéseiket, – noha a hivatalos kultúrpolitikának a céljai egészen mások voltak, mint a nyugati, demokratikus országokéi. Egyrészt a szocializmus főlénnyét azzal próbálták igazolni, hogy viszonylag sokat költenek kulturális célokra, másrészt pedig a közművelődési könyvtárak egyik fő feladata a tudatformálás, az indoktrináció volt.

Nem akarok azzal hancegni, hogy a könyvtárosok mindig is a rendszer nyílt ellenségei voltak, de tény az, hogy ami az indoktrinációs feladatokat illeti, meglehetősen elhanyagoltuk őket. Igyekeztünk a tényleges kulturális értékek elterjedéséért és érvényesüléséért tenni, elősegíteni, s egyben azt nyújtani használóinknak, amire ténylegesen szükségük volt, s amit kértek tőlünk. (A kettő persze fedi egymást de nem tökéletesen: nem mindig a humánus értékekre vésik a használók foga.)

Nos, ez a könyvtárosság, amely nagyon (egészében és egyedeiben is) várta a rendszerváltozást, s többek között azt remélte tőle, hogy most még több fog kultúrára jutni, megrökönyödött, amikor azt vette észre, hogy bizony elapadóban vannak a pénzügyi források. Vagy legalábbis veszélybe került eddigi ellátottsági színvonala.

A tervgazdaságról, a szocializmusból a piacgazdaságba, a kapitalizmusra áttérni többek között azt jelenti, hogy tudomásul kell venni, mindennek ára van. Mindenért fizetni kell. S fel kell hagyni azzal a gyakorlattal, hogy azt is

elosztjuk, ami nincs (nem véletlenül olyan magasak országunk külföldi adósságai), s fel kell adnunk azt az illúziót, hogy a kultúra terén nem érvényesek a gazdasági törvények.

Ezt a tényt persze már korábban is megtanulhattuk volna sokszor idézett külföldi példáinkból, de a hazai működési feltételek nem kényszerítettek rá bennünket. Most kezdtük el megtanulni, hogy nem magától értetődő dolog a közművelődési könyvtári szolgálat, hanem újra meg újra be kell bizonyítanunk a könyvtárak társadalmi hasznosságát. A könyvtárak nem költhetnek annyit, amennyit szakmai elképzeléseik és vágyaik alapján költeni szeretnének, hanem amennyit meg tudnak szerezni a közpénzekből. A közpénzek kezelőinek nem lábad könnybe a szeme, amikor meghallja azt: könyvtár. És számlálatlanul nem adják a pénzt, hanem elvárják, hogy a könyvtárosok megbízhatóan tájékoztassanak, győzzék meg őket: érdemes célra adják a pénzt. A könyvtári fejlesztési terveknek nem abból kell kiindulni, hogy mit csinálnak, mit engedhetnek meg maguknak Dániában vagy Svédországban, hanem mire van szüksége és lehetősége a magyar lakosságnak és hazai hatóságainknak.

Mi ahhoz szoktunk hozzá, hogy magasztos elvekre, szakmai irányelvekre, jogszabályokra való hivatkozással érveltünk a fenntartóknál, akiknek anyagi lehetőségeit a felsőbb szervek határolták be. Most megteremtődött a helyi hatóságok önálló döntési jogköre, autonómiája, s csak akkor írják alá a könyvtár számláját, ha meg vannak győződve arról, hogy érdemes. A könyvtárosok számára pedig fun-raising technikák, a marketing, a public relations immár nem továbbképző tanfolyamok témái, hanem vérezen komoly egzisztenciális kérdésekké váltak.

Odalett a biztonságunk. Nincs az a könyvtárfenntartó helyi hatóság, amely garanciákat adna hosszú távra. Nemcsak azért, mert négyévenként új választások vannak. Az a hamis biztonság, amelyet a korábbi rendszer biztosított (a külföldi kölcsönök igen drága árán, a társadalmi erőforrások pazarlása árán), odavan. Ha nem is napról napra, de évről évre kell megszereznie a könyvtárnak a működési feltételeit. Szakmai irányelvek ide, szakmai irányelvek oda, ha nincs pénze a könyvtárfenntartónak, vagy másra akarja költeni, bizony bajba kerül a könyvtár léte vagy egyes szolgáltatásainak léte.

Ezért érthető, hogy a könyvtáros biztonság és garanciakereső igyekezetében kétségbeesetten kutatja azt a szervet, amelytől a remélt biztonságot megkaphatja. Még el nem feledett ösztöne szerint „állam bácsiban” reméli megtalálni azt a valakit, aki segít gondján. Hiszen eddig is mindig az állam döntésétől függött léte. Most pedig a csúnya, zsugori, értetlen és kegyetlen önkormányzatoknak van kiszolgáltatva. S könnyebbnek látszik élete, ha az állam, illetve központi szervei lépnek fel érdekei védelmében, mintha magának kellene megnyernie, megnevelnie, meggyőznie saját fenntartóját a könyvtári szolgálat szükségességéről.

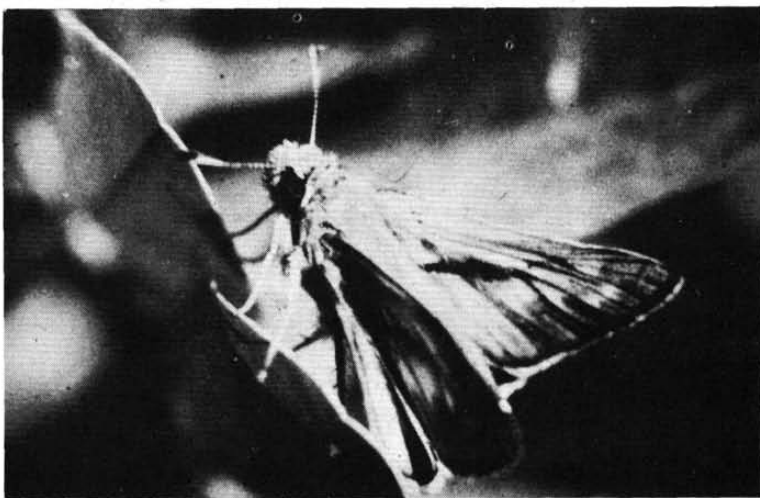
A könyvtári szolgálat (s benne természetesen a könyvtáros) léte garanciáinak kutatása során utolsó mentsvárként jelent meg a színen az új könyvtári törvény ígérete. A törvény alapjául szolgáló koncepció vitái során a szakma nagyobbik felének álláspontját így lehetne összefoglalni: őrizzük meg az eddigi vívmányokat, igyekezzünk erre garanciákat kapni, sőt a fejlesztésre is, s egyáltalán: a helyi fenntartó szervekkel szemben az országgyűlés, az állam, a minisztérium védje meg a könyvtárosokat. Az ember nehezen áll ellen a kísértésnek, hogy kollégáit azzal csúfolja, hogy tulajdonképpen a régi rendszer paternalizmusát sírják vissza, azt a kényelmet, amelyet az ország drága áron vásárolt meg.

Megváltozott játékszabályok

Sok könyvtáros azt sem hajlandó tudomásul venni, hogy megváltoztak a játék szabályai. Nem lehet abból kiindulni, hogy mi a lehető legjobb a könyvtárak számára, hanem tudomásul kell venni a társadalmi, politikai, jogszabályi, gazdasági környezetet, s ezek feltételei között kell megszabni a könyvtári szolgálat működési rendjét. Ha a helyi közigazgatásról szóló törvény két éve már megszabta a helyhatóságok jogait és kötelességeit, s ezek között csupán arról tett említést – s már az is nagy vívmány, hogy rögzítette –, hogy köteleességük közművelődési könyvtári szolgálat fenntartása, akkor a könyvtári törvény nehezen mehet túl ezen az általánosságon, nem szabhatja meg a könyvtári szolgálat paramétereit, pláne akkor nem, ha központi állami erőforrásokat nem bocsát e célra külön a helyi hatóságok rendelkezésére. A magyar könyvtárosoknak még meg kell tanulniuk azt a holland leckét, hogy talán könyvtári törvény nélkül is meg kell tudni élniük a mai világban. A helyi hatóságok a maguk autonómiáját védelmezve nem szeretik, ha kötelező feladatokat írnak elő számukra, ráadásul úgy, hogy saját maguknak kell előteremteni hozzá az anyagi fedezetet.

Azt hiszem, hogy a készülő új könyvtári törvény alapvető kérdése az lesz, hogy az országos könyvtári rendszer működtetéséből mit vállal magára közvetlenül az országgyűlés, s mit bíz az egyes könyvtárfenntartó szervezetekre. Persze úgy is fel lehetne tenni ezt a kérdést, hogy mire van erőforrása a központi költségvetésnek, s mit kénytelen a helyi erőforrásokra bízni. Ez azonban a régi megközelítés továbbélése lenne. Egy egészséges, azaz a tényleges használói igények mentén szervezett és működő könyvtárügyben akkor is decentralizálni kellene a finanszírozást, ha egyébként az állami költségvetés megengedhetné magának, hogy magára vállalja az egészet. De hol van ez a gazdag állam? Biztos, hogy nem ezen a világon.

Reményeink szerint az állami költségvetésbe természetesen nemcsak egyes országos érdeklődési körű intézmények és szolgáltatások fenntartása kell, hogy belefértjen, hanem egy olyan központi könyvtári alap megteremtésének is, amely támogatást nyújt az egyes könyvtárfenntartó szerveknek, illetve közvetlenül azoknak a könyvtáraknak, amelyek saját illetékességi körükön túlmenő szolgál-

tatásokat nyújtanak, szerepet vállalnak az országos könyvtári rendszer működésében. Ez új vonás lenne a könyvtárügyben; eddig ugyanis ilyen alap nem létezett. A könyvtárak természetesen éltek eddig is különféle hazai és nemzetközi alapok segítségével, erre azonban érthetően kevésbé lehetett egy szolgálat működését alapozni. A könyvtári alaptól ugyanis nemcsak azt várjuk, hogy egyes fontos fejlesztéseket támogathassa saját eszközeivel, hanem a folyamatos kiadásokat is fedezi egyes szolgáltatások esetében. (Vegyünk egy példát: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat a fővárosi önkormányzat tartja fenn, mint Budapest közművelődési könyvtárát. A központi könyvtár azonban a szociológia országos szakkönyvtára is: az ezzel kapcsolatos kiadások fedezetét a központi állami költségvetéstől várnánk el.)

A közművelődési könyvtári szolgálat finanszírozása a helyhatóságokra tartozik. Ez ugyan szép elv, de magában hordozza annak a veszélyét, hogy az ország lakossága más-más színvonalú ellátáshoz jut. Ez még elfogadható lenne, de ugyanakkor a kisebb települések lakosai hatalmas hátrányba kerülnek a nagyobb városok lakosaival szemben. A könyvtári menedzsment egyik alaptétele, hogy bizonyos lakosságszám szükséges bizonyos fejlett szolgáltatások kibontakoztatásához, részben az igények mennyisége, részben a finanszírozhatóságuk miatt. Tehát a könyvtáros természetes törekvése az, hogy nagyobb könyvtárfenntartó hatóságokat szeretne. Átfogó, színvonalas könyvtári szolgálat működtetése tehát nem valósítható meg pénzügyileg izolált, kis könyvtárfenntartók halmazával. A probléma az, hogyan lehet az átfogó, színvonalas könyvtári ellátás anyagi alapjait megteremteni. Az egyik megoldás az, hogy nem a helyi, hanem a hierarchiában következő adminisztratív helyhatóságra bizzuk a feladatot (l. az angol megyei könyvtári rendszer). A másik megoldás az, hogy minden helyi hatóság fenntartja a maga könyvtárát, s más forrásból kerülnek biztosításra a rendszerként való működéshez, a magasabb szintű szolgáltatások fenntartásához szükséges pénzeszközök. Itt is választani lehet a között, hogy ez az alap az érdekelt helyhatóságok hozzájárulásaiból tevődik össze, vagy pedig az állam központi forrásaiból jut erre a célra. A jelenleg Magyarországon alkalmazott megoldás nem látszik igazán célravezetőnek. Az állam által a megyei önkormányzatnak biztosított pénzből tartják fenn egyebek között a megyei könyvtárat, amely gyakorlatilag a megyeszékhely városi központi könyvtára. Így tehát

a megyei pénzek túlnyomó része egyetlen város hasznát szolgálja, s jóval kisebb része jut arra, hogy működésben tartsa a megyei rendszert, s a szolgáltatásokat eljuttassa a kis településekre, a szétszórt lakóövezetekbe. Az új könyvtári törvény nem kerülheti meg, hogy valamiféle választ ne adjon erre a problémára.

Egy másik, rendkívül érzékeny pontja a magyar könyvtárügynek a szakszervezeti könyvtárak kérdése. A régi könyvtárpolitikai koncepció szerint, amikor még azt hittük, olyan olcsó dolog a könyvtári szolgálat, hogy megengedhetjük magunknak megkettőzését, a közművelődési könyvtári ellátást lakóhely és munkahely szerint is megszerveztük. Ráadásul a munkahelyi könyvtári ellátást a szakszervezetekre bíztuk. (Annál is inkább, mert az elmúlt rendszerben a szakszervezetek valójában nem fejtették ki valódi feladataikat, s diszfunkciókat vettek magukra.) Ezt a szakszervezeti közművelődési könyvtári rendszert valójában úgy finanszírozták, hogy a munkahelyeken lévő könyvtárakat a munkahely tartotta fenn, az őket ellátó központi könyvtárakat pedig a szakszervezetek, de az állam által rendelkezésükre bocsátott pénzből, aminek felhasználásába azután az államnak már nem volt beleszólása. Ez a szakszervezeti könyvtárügy most az összeomlás szélére került. A vállalatok nehéz időket élnek (gazdasági nehézségek, privatizáció, munkanélküliség stb.), az állam is takarékoskodásra kényszerül. Tehát mind a helyi könyvtárak, mind az ellátó központok léte fenyegetve van. A kibontakozás hosszabb távon az lehet, hogy a helyi vagy megyei helyhatóságok átveszik kezelésükre a letéteket adó központokat (vagyis integrálják őket saját könyvtáraikba), s illő térítés fejében felkínálják az újjászerveződő vállalatoknak a könyvtári ellátást. Az egész procedura jelentős csökkenéseket eredményez azon a területen, amely korábban a szocialista könyvtárügy és művelődéspolitikája nagy vívmányának számított.

*

A végére hagytam a legnehezebbet. A sok könyvtári szent téhen közül a legszentebb nálunk talán a szolgáltatások ingyenessége volt. Vagy más szóval: a könyvtári szolgáltatásokat teljes egészükben a lakosok indirekt módon finanszírozták. Ezt szocialista vívmánynak tekintettük, s persze a fejlett kapitalista országok gyakorlatát követtük. Vagy legalábbis mindig azokra a példákra, azokra a cikkekre hivatkoztunk, amelyek alapelvünket megerősítették. A valóság azonban erősebbnek bizonyult az eszméknél, s bizony az utóbbi években megjelentek a térítéses szolgáltatások közművelődési könyvtárainkban. Sőt a beiratkozási díjat is jelentősen megemelte néhány könyvtár. S nemcsak különféle alapokhoz fordultak, vettek részt különféle támogatásokért meghirdetett pályázatokon, hanem más módon is igyekeztek anyagi helyzetükön javítani (pl. helyiségek bérbeadása). Ezzel a fejleménnyel is szembe kell néznie az új könyvtári törvénynek. Hogy csak egy kényes kérdést említsek: a térítési, a könyvtárhasználati díjak megállapítása vajon országosan egységes legyen, s a kormány állapítsa-e meg, vagy pedig bizonyos határok között a helyi hatóságokra kell-e bízni?

A térítési díjak kérdése átvezet bennünket ahhoz a kérdéshez, hogy egy közművelődési könyvtári szolgálat mennyiben lehet önfenntartó. A beszedett térítések hány százalékát fedezték, fedezhetik a könyvtár költségvetésének? De hát ez már a könyvtári menedzsment területére tartozik. A könyvtári menedzser pedig az a hajóskapitány, aki a könyvtárpolitikája Szköllája és a finanszírozás Kharübdise között kormányozza a könyvtár hajóját. De ez már egy másik szimpózium tárgya lehet.

Papp István

A magyar olvasókról – nemzetközi mércével

(A 14 év 17 éves tanulók példája)

A címben megjelölt téma 30 perc alatt csupán vázlatosan vagy éppen adathalmazként lenne bemutatható. Ezért néhány általánosítható tétel (globális adat) felvillantása után kissé részletesebben szólunk majd két újabb vizsgálat bizonyos tényeiről és következményeiről.

A magyarországi helyzetkép

A 8. osztályt végző gyerekek 30%-a saját tankönyveit sem tudja könnyedén olvasni, a 14 évesek harmada húsz év óta csaknem változatlanul nem képes az értő-értelmező, az önálló informálódást lehetővé tevő olvasásra. A családok 15%-ában senki nem olvas könyvet, 6%-a pedig még újságot sem, s a felnőtt lakosság mindössze 60%-a olvas évente legalább egy könyvet (saját bevallása szerint).

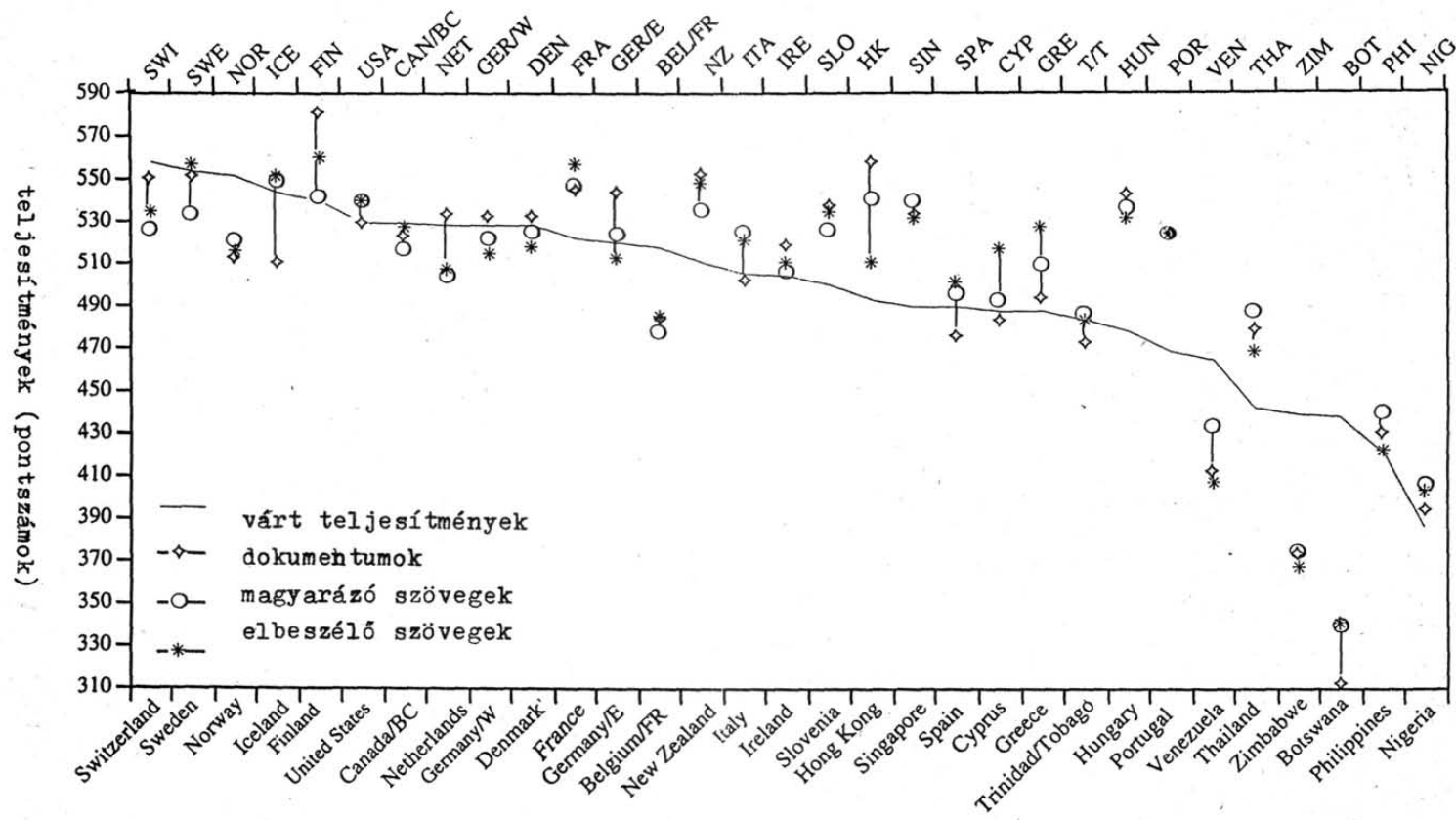
Anélkül, hogy a részletekkel bíbelődnénk, csupán nyomatékosítani szeretnénk, hogy akár az olvasási szokásokat, akár az olvasás képességét illetően elsősorban nem az átlagos mutatók, illetve az átlagteljesítmények szintje ad okot igazán az aggodalomra, hanem ezek nagyfokú, sőt növekvő különbsége, szóródása. Hosszú távon bizonyára veszélyes tendenciának vagyunk tanúi: az olvasási szokások tekintetében az egyes társadalmi rétegek egyre távolabb kerülnek egymástól.

Analfabéták? Cigányok, magányos tanyasi öregek – adódik könnyen a válasz, amiben természetesen van is igazság. Sajnos azonban az adatok sora a problémát sokkal terjedelmesebbnek mutatja. Több százezren vannak például, akik alig néhány évet jártak csak iskolába, illetve a 15 évesnél idősebb népesség jó ötöde (22%) a kötelező nyolc osztályt sem végezte el. Továbbá évenként a megfelelő korú népesség csaknem 15%-a a 8. osztály befejezése nélkül hagyja el az iskolarendszert. A felnőtt népesség 30,1%-a szerzett érettségi bizonyítványt.

Mindent összevetve, az olvasni alig vagy egyáltalán nem tudók arányát ma is nagy valószínűséggel a felnőtt lakosság 5-10 százalékára becsülhetjük.

Az okok nyilvánvalóan sokrétűek. (Közüktatási rendszerünk és a pedagógusképzés hiányosságai, a könyvkiadás és a könyvtárak szolgáltatásainak adósságai, illetve társadalmunk értékrendje stb.) Az okok egyikét – feltehetően a legfontosabbat – azonban jelenítsük meg egyetlen adattal is! Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei szerint a felnőtt népesség 44 százaléka napi munkája során soha nem szokott olvasni. Nincs rá szüksége! A szokványtól eltérően, említsük meg a határaink közvetlen közelében, a szomszédos országokban élő mintegy 3-3,5 milliós magyarság, mérsékelt becsléssel 10%-osnak ítélt arányát (3-400 ezres tömegét) is, akik ugyancsak fél- vagy teljesen analfabétáknak

A várt és a tényleges olvasási teljesítmények összehasonlítása

tekinthetők, hiszen beszélnek ugyan anyanyelvüket (szórvány, csángók), de az iskolában nem tanulhatták meg az írás és olvasás „magyar” változatát.

Relatív javulás – abszolút romlással

(Olvasási teljesítményeink nemzetközi összehasonlításban)

A Köznevelési Eredményeket Vizsgáló Nemzetközi Társaság (IEA) megbízásából 1991 tavaszán, összesen 3000 nyolcadik osztályos tanuló részvételével az Országos Köznevelési Intézet Értékelési Központja vizsgálatot végzett a 14 évesek olvasás-megértési színvonaláról. A tekintélyes mennyiségű feladatot tartalmazó 75-85 perc alatt kitöltendő kérdőív 3 alapvető szövegtípus megértését vizsgálta: Elbeszélő szövegek olvasása, Magyarázó szövegek olvasása, Dokumentumok olvasása.

A magyar 8. osztályos tanulók 31 ország rangsorában – olvasási teljesítményük alapján – az előkelő 7. helyen végeztek. Legjobb teljesítményt az izlandi, a francia és finn tanulók értek el. A mi eredményeinkkel csaknem azonos szint jellemzi az Egyesült Államok, Szingapúr, Új-Zéland és Svédország hasonló korú diákjait. Hollandia a 21.

Meghatározók

Milyen tényezők befolyásolják leginkább a diákok olvasási teljesítményét? Az adott területi korlátok között csak utalásszerű lehet a válaszuk. Nyilvánvalóan a gyerek közvetlen környezete, a meglévő minták, példák ereje a legfontosabb. Milyen könyvek vannak otthon? Szokták-e azokat a felnőttek is olvasni vagy inkább csak a dekoratív, illetve presztízs funkció a jellemző? Volt-e rendszeres mesélés óvodáskorban? Vannak-e beszélgetések a családtagok között? Rendkívül fontos a gyerek általános gondozottsága, ápoltsága. Szokott-e reggelit kapni, tiszta-e a ruhája? Segítenek-e a táska bepakolásában?

A fentiekkel egyenértékűen fontos: a lányok minden korcsoportban könnyebben, többet olvasnak. Rendkívül markáns a lakóhely nagyságrendjének befolyása is. A községekben lakók teljesítménye a leggyengébb és a fővárosiaké a legjobb. (Természetesen a háttérben ismét a szülők iskolázottsága, valamint a települések kulturális infrastruktúrája közötti különbségek állnak.) Ugyancsak egyértelmű összefüggések mutathatók ki mérsékelt tévélés (naponta 1-2 óra) és a legjobb olvasási eredmények között. A válogatott, igényes, de visszafogott mennyiségű tévélés bizonyíthatóan érdeklődést kelt, kíváncsiságot ébreszt a nyomtatott betű iránt és fordítva. A viszonylag könnyebben és többet olvasók ülnek kevesebbet a képernyők előtt.

Pusztán az iskolai könyvtár léte vagy hiánya is jelentős mértékben meghatározza a teljesítményeket. Valójában itt is egy komplex változó működésről van szó, hiszen az iskolai könyvtár léte többek között a település jellegétől is függ. Mégis kikerülhetetlen feltevés: a könyvtár minősége (állománya, nyitva tartása, személyzete) feltehetően tovább differenciálja a diákok olvasási kedvét, érdeklődését, tájékozottságát, netán még pontszámokban, osztályzatokban kifejezhető eredményeit is. (A testület, illetve az iskola egészének légköréről, hangulatáról tanítási, tanulási stílusáról nem is szólva.)

Az 1970-ben végzett hasonló jellegű megméréstetés adataihoz viszonyítva, a 8. osztályosok olvasni tudása határozott javulást jelez. Elégedetten dőlünk hátra székeinkben? Aligha tehetjük! Csupán 3 tényezőt ajánlunk olvasóink figyelmébe.

1. Az általános iskola utolsó osztályát végző, a felmérésben részt vevő tanulók átlagos életkora 14,1 év volt. Tehát a bukottak, a túlkoros cigányok, a lassabban haladók, az átlagos teljesítményt nyilvánvalóan lefelé húzóak nem voltak közöttük. Ők megrekedtek, véglegesen leszakadtak már az alsóbb osztályokban. Iskolarendszerünk szelektivitása hosszú évek óta kifejeződik a 8. osztályt el nem végzők viszonylag magas, 15%-os arányában is.

2. A rangsorban mögöttünk végzett, de egyébként fejlett nyugat-európai országok (Belgium, Dánia, Hollandia, Németország) számára szinte megoldhatatlan közoktatási feladatot jelent a bevándorlók sok millió, az adott ország nyelvét nem vagy alig beszélő szülők gyermekeinek nem anyanyelvi tanítása. Mindenhol azok teljesítenek legjobban, akik a családban és az iskolában ugyanazt a nyelvet, anyanyelvüket használhatják!

3. Végül tegyük egyértelművé! Az előzőekben jelzett javulás csupán viszonylagos. Önmagunkhoz hasonlítva teljesítményeink éppen a legizgalmasabb ponton, az elbeszélő szövegek megértésében 15%-os romlást jeleznek egy másik (Monitor '86-'91) vizsgálat adatai szerint. Ha mások még rosszabb helyzetben vannak – többek között a bevándorlók megállíthatatlan hullámai miatt – ez még nem elegendő ok feladataink szigorú és ismételt számbavételének elmulasztására.

Van itt azonban még egy rendkívül izgalmas összefüggés is elrejtve a 31 ország teljesítményét összesítő ábrában, melynek tanúsága szerint a magyar 14 évesek olvasási készsége jelentősen jobb, mint ahogyan azt az infrastruktúra jellemzőiből (oktatási és könyvtári rendszer, könyvkiadás, ifjúsági sajtó stb.) konstruált, előzetes, elméleti várakozást megjelenítő, folytonos vonal alapján megjósolni lehetett (lásd az ábrát).

A magyarázatok keresése talán majd egy önálló írás témája is lehetne, itt csupán a kultúra, a könyv, az irodalom közismerten hansúlyozott (bizonyos politikai, illetve propagandisztikus célok érdekében korábban túl is hansúlyozott) magyarországi szerepére emlékeztetjük az olvasót.

Regionális kultúrák

Az előzőekben csupán globális adatokkal szolgáltunk, s ezen belül is kizárólag az olvasni tudást jellemeztük. A sort valójában a könyvtárhasználatra vonatkozóan folytatnunk kellene: 1990-ben a felnőttek 14,8%-a volt beiratkozott olvasója valamelyik könyvtárnak; A családok több mint felében (52,8%) senki sem használ könyvtárat; Legmagasabb a 11–14 évesek korcsoportjában a könyvtárhasználók aránya (77%).

Ráadásul, ha csupán a fenti mutatók időbeli változásait követnénk, akkor is az enyhe romlás, hanyatlás jeleit kellene regisztrálnunk. Ez viszont kissé félrevezető is lenne, mert az átlagszámok csökkenése mögött radikális differenciálódás zajlik: A jobb felszereltségű, gazdagabb választékú (rendszerint városi) könyvtárak keresettsége, népszerűsége növekszik; A kisebb, gyengébb állományú (munkahelyi és községi) egységek egy részét be is zárták, illetve költségvetését jelentősen csökkentették.

A fentiek fontosságát elismerve tegyük fel azonban végre a „mit olvasnak?” kérdést is! Anélkül, hogy a hallgatóságot hosszú és (a holland kollégák számára) érdektelen névsorok, címek figyelésére kényszerítenénk, csupán néhány, időben és térben általánosíthatónak tűnő tendenciát szeretnénk megfogalmazni.

Magyarország keleti és nyugati régiói jelentős eltérést mutatnak az olvasás mennyiségét és minőségét illetően is. Nyugaton többet, de a divatos szórakoztató (lektúr, krimi, sci-fi) műveket gyakrabban, míg a keleti országrész egy archaikusabb – a romantikát, a nemzeti klasszikusokat jobban értékelő – ízlésállapotot őriz. A két országrész közötti távolság alig 4-500 kilométernyi, de a történelmi, kulturális, felekezeti eltérések máig éreztetik hatásukat. Természetesen nem csupán az olvasás, hanem a könyvtári alapterületek, a könyvbeszerzésre fordított összegek, meg az öngyilkossági, válási stb. arányszámok nagyságán is. Külön nyomatékkal kell szólnunk regionális sajátosságok folytatódásáról, amikor az országhatárt kelet felé elhagyva eljutunk a Romániában élő, mintegy 2 milliós, kisebbségi sorban élő magyarság olvasási kultúrájának felderítéséhez. (Erre 1991-ben volt módunk először.)

A szórakoztató irodalom előretörése (Cook, R. – Christie, A. – Kenneth, C. – King, S. – Mitchell, M. – továbbá a Denise, Romana, Tiffany típusú füzetes regények), népszerűségének erősödése nyilvánvalóan határokat átlépő folyamat. Ugyanakkor az előzőekben jelzett (keleten erősebb) hagyományörző tendencia is folytatódik az országhatáron túl. Vagyis a hétköznapi olvasói gyakorlatot a Romániában élő magyarok körében is főként a közvetlen örömszerzés, a könnyed szórakozási igények jellemzik, de az értékek (kedvenc szerzőiket kellett felsorolniuk a 17 éves középiskolai tanuló megkérdezetteknek) rangsorát az iskolai – és a kisebbségi létből fakadó hatások a nemzeti klasszikusok javára rendezik át. (Mint tudjuk egy csoport tartósan kedvezőtlen helyzete megnöveli az identifikációs modellek iránti érzékenységet. A klasszikus nemzeti irodalom olvasása kiváló eszköztárat kínál az igényelt azonosságtudatot szolgáló modellek beépítéséhez. Vagyis a szorongatott helyzetben lévőknek nagyobb szükségük van, megmaradásuk érdekében a nemzeti romantikusok és klasszikusok olvasására.)

Végszó

Az olvasni tudástól indultunk, s kikerülhetetlenül eljutottunk az igények, a belső motívumok, a várakozások szintjéhez is. (Más vizsgálódásokból tudjuk, hogy legalábbis két szálon fut a fogadtatás, a szépirodalmi művek recepciója: a) Létezik a „visszatérő személyes téma” (Holland 1985.); b) és egy a nemzeti azonosságtudat által meghatározott, a történelmi-társadalmi körülményekkel szoros kapcsolatban lévő kultúrafüggő téma is. (Halász 1992.)

Központi témánkra visszatérve hangsúlyozzuk, hogy a mielőbb megteremtendő, működő pluralista demokráciában az írásos információkat önállóan feldolgozó, tényeket, érveket mérlegelni, majd ezek alapján dönteni tudó állampolgárok (és nem manipulált alattvalók) tömegére van szükség. Ennek pedig az alapvető intézményes háttér (iskolák, könyvtárak és iskolai könyvtárak) radikális fejlesztése mellett a társadalom értékrendjének lényeges módosítására – a tudás, a képzettség, a műveltség felértékelésére, a termelés technikai kultúrájának hatékonyság emelésére – lenne szükség.

Nagy Attila

Olvasásra nevelés – könyvtáros szemmel

(Esély és lehetőség)

Könyvtárosnak lenni azért is jó, mert az ember jókat beszélgethet az olvasókkal. S ha történetesen egyetemi könyvtárban dolgozik, akkor a leendő tanárokkal, és ezekbe a kötetlen beszélgetésekbe beleszóheti a maga rejtett ábrándjait a tanításról. Ilyen beszélgetéseket nem lehet provokálni, de időnként maguktól is kialakulnak. Minden évfolyamnak más és más a központi problémája; a negyedéveseké (nálunk ők a végzősök) a tanítás. Nincsenek megelégedve azzal, ahogyan felkészítik őket a tanításra. Ilyenkor van az, hogy nem tudom megállni és közbeszúrom, a legfontosabb az, hogy gondolkodni tanítsák meg a gyerekeket. Gondolkodni a nyelvről, az irodalomról és egyáltalán – mindenről.

Nem hiszem, és napi munkám során tapasztalom is, hogy az irodalom tanításához hozzá lehet fogni anélkül, hogy előbb megértetnénk tanítványainkkal, mi is az irodalom. Amíg csak elvont fogalomként létezik tudatukban, addig az előttük lévő könyvre csak mint érdektelen papírhalmazra tekintenek, amit muszáj elolvasni. Leendő tanárpalántáim is nemegyszer elborzadnak, ha a kért könyv vaskosnak bizonyul.

Nálunk az anyanyelvtanításban a műelemzésen van a hangsúly, elemzés útján közelítenek az irodalomhoz anélkül, hogy a gyerekeknek fogalmuk lenne arról, mi az irodalom. Elolvastatják velük a műveket anélkül, hogy fölkészítenék tudatukat a befogadásra. A gyerekekben pedig ellenállás van minden iránt, amit kellő előkészítés nélkül ígyekeznek a „fejükbe tömködni”. Egyes tanárjelöltjeink is az eredetinel szívesebben olvasnák a „Száz híres regény”-féle rövidített változatokat, a hazai irodalomról pedig kinyilatkoztatják, hogy nem szeretik.

Sokszor komoly erőfeszítembe kerül meggyőzni őket, vidékünk irodalmát nem azért kell olvasni, mert jó vagy rossz; azért kell olvasni, hogy megismerjék és gondolkodjanak róla, hogy megpróbálják kikövetkeztetni, miért éppen ilyen ez az irodalom, hogy gondolkodjanak világunkról, életünkéről és ebből vezessék le irodalmunkat. Meg kell találni az összefüggést sorsunk és irodalmunk között, ugyanakkor észre kell venni azt is, ami jó ebben az irodalomban, ebben az irodalmi életben. Gondoljanak arra is, tizennyolc után micsoda vákuum keletkezett körülöttünk, s milyen iszonyú különbség, ha egy ország az író közönsége, vagy csak egy maroknyi írástudó.

Egy élő testvéráramból kikapcsolt részecske parányi részeként létezni egészen más... Nemegy kortárs írónk tette már szóvá, milyen reménytelen érzés úgy írni, hogy eleve tudja, senki sem olvassa majd. És ennek ellenére mégis létezik itt is irodalom. Nem kötelező szeretni, mondom nekik, de tudni kell róla, gondolkodni kell róla.

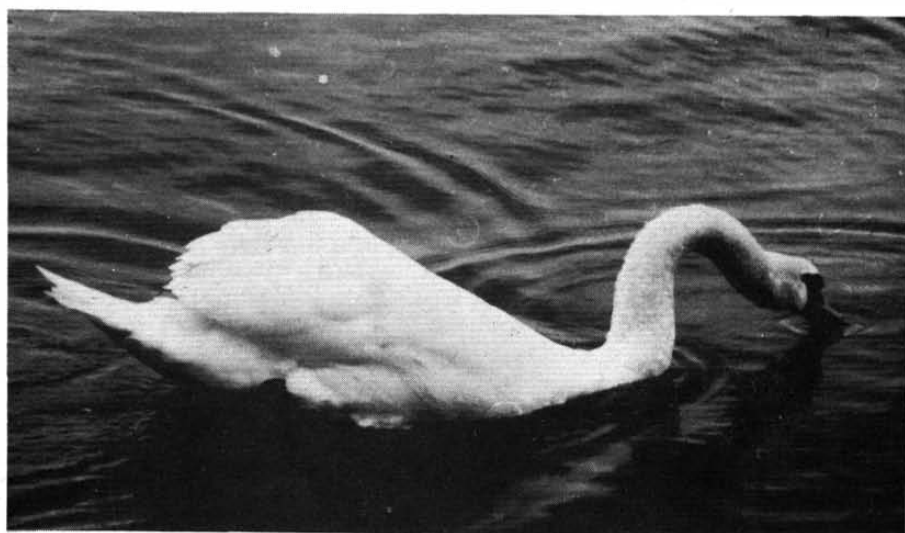
Minden tanárnak azzal kellene kezdeni a tanévet, hogy rámutat, a lét mely szeletével foglalkozik majd, miért kell ezzel foglalkozni, mit kaphatnak tőle, miért fontos ez, mi benne az érdekes... Valahogy, a gyerekekkel együtt, minden tanév kezdetén föltérképezni a létezést, s ezen a térképen „bejelölni” mindazt, amit már tudnak, megkeresni a helyét mindennek, amit most fognak tanulni.

Meg kellene értetni a gyerekekkel, hogy a világról való tudás segíti őket ahhoz, hogy saját magukat is fölfedezhessék benne, hogy megtalálják önmagukat. Az igazi emberlét ott kezdődik, hogy az ember megszerzi a tudást a világról. Amíg figyelme csak a létfenntartás apró-cseprő ügyecskéire terjed ki, addig nagyobbreszt biológiai lény. A tudás, a gondolkodás segíti hozzá egy más perspektívához, a létnek egy más minőségéhez. Ez a perspektíva kellene, hogy az oktatás fő célja legyen, hogy az egészre nyíló ajtót legalább résnyire kinyissa a felnövő nemzedékek előtt.

Ezt célozva és errefelé tartva magától értetődő lenne, hogy diákjainkat megtaníttják arra, a valódi tudást a könyvekből szerezhetik meg. Módszeres munkával már az első osztálytól kezdve meg lehet tanítani őket a könyvtár használatára és főként arra, hogy ez belső igényük legyen. Meg lehet velük értetni azt is, hogy a tévé előtt eltöltött idő nagy része – elvesztegetett idő. Hadd idézzem ezzel kapcsolatban *Grendel Lajos* írását (*Élet és Irodalom*, 1992. IX. 25.), mert remekül rámutat arra, miért kevés az a sok, amit a tévé adhat nekünk. Az írás címe: *Az önámítás barna doboza*. „... A televízió informál engem... Tényeket közöl rólam és rólunk. Meg kommentárokat ideológiával (esetleg -kkal). Elhiteti velem, hogy mindent megtudok általa magamról meg a világról, amelyben élek ... Mindenesetre... mindig kéznél van. Innen a hatalma rajtam. Ülök előtte, dagad a fejem a sok információtól, és kisistennek képelem magam.

Minél több információ van a fejemben, annál nagyobbnak és erősebbnek érzem magam. A tévé... azt is el akarta hitetni velem, hogy az információ hatalom... Abban... kételkedem, hogy a tudás hatalom volna. Inkább úgy fogalmaznék: a tudás az, amitől a hatalom fél. Pedig nem kellene úgy félnie. Minél többet tudok ugyanis, annál kisebbnek érzem magam. És minél kisebbnek érzem magam, annál kevésbé érdekel a hatalom. Minél többet tudok, annál inkább tudom azt is, hogy milyen kevés az, amit tudok. Minél többet tudok, annál bizonytalanabb vagyok.

Persze, információk nélkül tudás sincs. Ha tudni is akarok valamit arról, amiről információkat kaptam – ki kell kapcsolnom a tévét, és a könyvekhez kell fordulnom. Azt a mágiát ugyanis, amely az információt tudássá alakítja át, ez a parvenü média nem találta még föl.”

És hadd említsem még Vámos Miklóst (*Élet és Irodalom*, 1992. IX. 25.) és Thorwald Dethlefsent (T. Dethlefsen: *A sors mint esély*, Arkánus Kiadó, 1992.), mert továbbviszik a gondolatot. Vámos Miklóst idézem: „Azt hiszem, a technikai felfedezéseket Vörösmarty hevületével mérlegre téve – mennyit ment előbbre a világ... általuk – arra a lesújtó eredményre jutok, hogy minden zseniális masina legalább annyit ártott nekünk... amennyit használt. A számítógépek vezérlik a nukleáris fegyvereket...”. Most Dethlefsent idézem: „Vajon a tudomány – a technika területén kétségbevonhatatlanul elért sikereivel együtt – boldogabbá tette-e az emberiséget? Vajon az emberi tudat fejlődése lépést tartott-e a külső, technikai fejlődéssel? A tudomány átadható. A tudás nem. A tudást sajnos gyakran összekeverjük olyan felhalmozott ismeretekkel, amelyek teljességgel érdektelenek, céltalanok.” – Eddig az idézet, és ide kívánczok még Hésziodosz állítása is, miszerint: „nem a sokat tudó a bölcs, hanem az, aki tudja mitévő legyen”.

Ugy gondolom, a tanítás célja mindig az is kellene, hogy legyen (vagy főleg az), hogy élni tanítson meg embereket. Mert attól, hogy valaki Nobel-díjat kap, még verheti a feleséget, bosszanthatja a szomszédot; attól, hogy valakinek doktorátusa van, még lehet rossz, mi több kártékony politikus, egymás ellen uszíthatja például az embereket. Sokszor halljuk rosszallásként, tanult ember léteire valaki így vagy úgy viselkedett, ezt vagy azt tette. Miért? Mert a tudományt megszerezte, de a tudásig, a bölcsességig nem jutott el.

Az IFLA 56. általános konferenciáján XVI. Károly Gusztáv király a fejlett, a közepesen fejlett és a legelmaradottabb országok könyvtárainak feladatairól szólva elmondta, a legelmaradottabb országokban az analfabetizmus felszámolása az alapvető feladat, és én magunkat is ide sorolom, mert a szellemi írástudatlanság rosszabb a gazdasági elmaradottságnál. Tehát nálunk a szellemi analfabetizmus felszámolása a cél! Néhai országunkat egyrészt éppen a botrányosan rossz iskolarendszer juttatta ebbe a nyomorba és gyalázatba, amiben van. Ha iskoláink gondolkodni, élni és szeretni is tanítottak volna ahelyett, hogy csak ismereteket adtak... hadd ne fejezzem be!

Félelmetesen sok olyan ember van közöttünk, aki a televíziót istenének, a sajtót tévedhetetlennek tekinti, és soha még csak föl sem merül benne, hogy neki saját esze is van, amit esetleg használhatna is, ha tudná, mire való. Ezek az emberek irányíthatók, manipulálhatók, harcba vihetők, lelkiismeretük kikapcsolható. Ideális eszközei a mindenkori hatalomnak.

De térjünk most vissza a könyvtárhoz. Iskolakönyvtársként (korábbi munkahelyemen) örömmel próbálgattam, melyik korosztállyal mit lehet kezdeni, mi az, amit könyvtársként éppen nekik adni tudok. Kialakult bennem egy előadás-sorozat terve, minden osztálynak tartottam egy-egy „könyvtárórát”, minden évfolyamnak más-más témáról, melynek nyomán az elsősök megértették, hogy kerül a mese a könyvbe és a könyvtárba, mennyi szeretet és mennyi munka kell ahhoz, hogy egy könyv elkészüljön, tehát vigyázni is kell rá, mi a különbség a könyvtár és a könyvesbolt között; hogy a könyvtárból kölcsönzött könyv ugyan nem az övék, de akárhányszor elolvashatják... évről évre továbbhaladva föltár-
tam előttük a könyvtár kincseit, beszéltem nekik arról, hogy itt sok-sok érdek-
séget találhatnak kedvenc állataikról (sőt, olyanokról is, melyek nagyon régen
éltek és kihaltak már), vagy a gépekről, autókról, repülőkről; arról, hogy a
könyvtárban a könyvek valamiféle logika szerint vannak csoportosítva és hol
kell keresni a meséket, hol a gyermeklexikonokat, hol pedig kedvenc újságjai-
kat; arról, mi a könyv címlapja, mire való a tartalommutató meg a tárgymutató;
beszéltem nekik az írás történetéről, arról, hogy sok ezer évvel ezelőtt is írtak
már az emberek, ehhez milyen eszközöket használtak, beszéltem nekik kőtab-

lákrról, agyagtáblákrról, papiruszról, pergamenről, rovásfáról, beszéltem nekik arról, mennyi időbe tellett, míg kialakult ez a mai írás, arról, hogyan, miért akarták megőrizni a lejegyzetteket elődeink (itt kell elmondanom, a legjobban az fogta meg őket, milyen féltő gonddal bántak régen a könyvekkel, mekkora kincs volt a könyv, s mennyire fontos volt őrizni, hogy a tudomány el ne vesszen!). Könyvtörténetről, könyvtártörténetről beszéltem nekik, könyvmásolókrról, híres könyvkötőműhelyekről ... tanítottam őket a komolyabb kézikönyvek használatára, elmondtam nekik hányféle könyvtár van, s mikor melyiket kell felkeresni, végezetül arra tanítottam őket, a kézikönyvtárban található könyvek és folyóiratok segítségével hogyan lehet önállóan elkészíteni például egy beszámolót. Hosszú lenne itt a foglalkozásokat részletesen bemutatni. Végző céloom az volt, hogy a gyerekekben kialakuljon egy kép a könyvtárról és a könyvtár helyéről a világban, valamint, hogy a lehetőségeket ismertette fölkeltem bennük az igényt annak állandó használatára, hogy megértsék a könyvtár esély, lehetőség számukra, hogy a világot megismerjék.

Munkám jutalma volt látni, micsoda érdeklődéssel jönnek ezek a gyerekek, mennyivel más a hangulat a könyvtárban, tele vannak kérdéssel, a fölfedezés örömeivel, utánanéznak ennek-annak, hozzákeresnek ehhez-ahhoz, és ettől lesz igazán könyvtár a könyvtáram.

Ezek után fölmerülhet a kérdés, miért is hagytam ott ezt a könyvtárat. Azért, mert kollégáim, a tanárok, már kinőttek abból a korból, amikor a könyvtár használatára és szeretetére még meg lehet tanítani az embert. Akadt ugyan néhány kivétel, de szinte egyöntetű véleményük volt, hogy a könyvtári munkához semmilyen szakmai tudás sem kell, nem ismerték, így nem is értékelték munkámat. Hogy nem is támogatták, az mindebből következik. Nem panaszképpen mondom el ezeket, inkább annak illusztrálásaként, amit iskolarendszerünkről az imént elmondtam. Hadd mondjak el még három mozzanatot abból az időből. Egyik kollégám, a matematikatanár kifejtette, a könyvtári munka olyan, hogy bárki bejöhetne az utcáról és csinálhatná, nem érti, minek ehhez egyetem. Egy biológia szakos, nyugdíj előtt álló tanárnő kinyilatkoztatta, miszerint a könyvtárosnak semmi dolga azon kívül, hogy törölgesse a könyvekről a port. A fizetési ranglistán a takarítónők és tanítóképzőt végzett tanerő között volt a könyvtárosi munkakör, mintegy tükrözve a tanügy hozzáállását a könyvtárhoz.

A munkám mindenkor megvigasztalt engem, de azért lényegesen jobb lett a közérzetem jelenlegi munkahelyemen, ahol viszont megdöbbenéssel tapasztaltam, mennyire hiányzik az ide érkezők neveltetéséből mindaz, amivel az iskolában foglalkoztam.

Csáky S. Piroska kolléganőm minden elsőévesrel kitöltet egy kérdőívet, mellyel könyvtári és egyéb műveltségüket igyekeznek kipuhatolni. Arra a kérdésre, hogyan élnek meg a könyvtárat, az elsősök egy része még csak nem is válaszol. Van néhány olyan válasz, hogy a könyvtár olyan hely, ahol könyvek vannak, kölcsönözni lehet, ahol békén hagynak... Van néhány rossz tapasztalatot tükröző válasz, mely szerint a könyvtárban unatkozni szoktak, ott nem történik semmi. Van néhány eredeteskédő válasz is, egyiket idézem: „A könyvtár olyan hely, ahol fejbe vágják az embert az írók:”

Végül akadt két igazán jó válasz is az évfolyamon, olyan, amelyet mindig szeretnék látni, mert ez a két válasz az igazi volt. Idézem: „A könyvtár olyan hely, ahol ha keresek, találok, ha pedig találok – több vagyok.” „A könyvtár olyan hely, ahol mindenki megtalálhatja – a könyvön keresztül – amit legfőképp keres – önmagát.”

Dolgozatom megírása előtt végzett hallgatókat kérdeztem arról, milyen útmutatást kaptak az olvasásra neveléshez tanulmányaik során. Elmondták, hallottak róla, az irodalomtanítás célja az olvasóvá nevelés, de ezzel külön nem foglalkoztak. Utánanéztem, a tantervben egyetlen ilyen témájú könyv szerepel. Az olvasás anatómiája című kötet, az is az ajánlott irodalom között, tehát nem kéri számon; akit érdekel, elolvashatja. Néhány könyvtáros szakunkat beszűntették, így vajmi kevés esély van arra, hogy a jövőben másként foglalkozzanak a gyerekekkel a tanárok és a könyvtárosok.

Pedig jó lenne, ha minden gyerek megkaphatná azt, ami az olvasóvá nevelés legfőbb és alapvető célja, azt, amire a fejlődő léleknek a legnagyobb szüksége van: a világon való tájékozódás lehetőségét, a világra való nyitottságot, esélyt arra, hogy keresse és megtalálja helyét a világban, hogy keresse és meg is találja élete értelmét.

Bábi Móricz Tünde

Egy független vidéki egyesület munkája

Egységben az erő

Szeretném bevezetőül megköszönni, hogy új szakmai folyóiratunk lehetőséget nyújt egy, *Bereczky Laci* szavaival élve, „nem egészen önkéntesen és dalolva” – nyugdíjba vonult könyvtárigazgatónak arra, hogy ismét a könyvtárosok színe elé lépjen sorai-val. A négy évvel ezelőtti nyugdíjaztatásom körülményeiről *Tuba Laci* adott őszinte képet az akkori *Könyvtárosban*. Ezt én a pártállam egyik utolsó negatív megnyilvánulásának tekintettem, amely nagyon emlékeztetett a Közgazdasági Egyetemről való – ugyancsak nem önkéntes – távozásomra. Javíthatatlan optimista lévén, egy darabig vártam arra, hogy talán akad olyan szakmai testület, amelyik számít az „átlagosnál magasabb, európai szintű szakmai ismeretei”(m)-re (ezt az egykori minősítésből idéztem), ez azonban nem következett be. Volt munkahelyem, a Győri Városi Könyvtár, az „Egy könyvtáros pályaképe” c. füzettel búcsúzott el tőlem, többek között *Gerő Gyuszi* megindító őszinteségű visszaemlékezésével.

Egyébként ő volt az, aki többször kért arra, hogy a *Levelező/lapjában* a „Még itt vagyunk” rovatban szólaljak meg. Ezt a lehetőséget nem vettem igénybe, talán azért, mert nem éreztem mögötte azt, hogy valóban kíváncsi ránk a szakma, vagy csak mi, a munka éltető folyamából kimaradó nyugdíjasok akarjuk ezt a kikapcsolódást kompenzálni. Ezért, miután szakmai jelzés nem érkezett, más pálya felé fordultam, ahol idegen nyelvi ismereteimet és egykori közgazdasági tanulmányaimat együtt tudtam hasz-

nosítani. Így lettem szerződéses munkatársa a salzburgi Czipin and Partner manager tanácsadó cégnek. Ez a cég Európa több országában végzett tanácsadói munkát és legújabban Magyarország is érdekkörébe tartozik. Két évet töltöttem el náluk és ezalatt országunk legnagyobb műbőr- és padlókárpitüzemének, a Győri Graboplast Rt.-nek munkáját szervezték át és tették lehetővé azt, hogy a vállalat a piacainak összeomlása ellenére, talpon tudjon maradni, sőt az évet nyereséggel zárta. Persze, gyakran bosszankodtam azon, hallván a külföldi tanácsadók sokszor nagyon egyszerű, de célravezető javaslatait, hogy ez miért nem jutott nekünk eszünkbe, miért kell nekünk ezért súlyos pénzeket külföldi cégeknek kifizetnünk. Nekem a két év arra volt jó, hogy a nyugdíjazásom miatt kissé megingott önbizalmam helyrebillenjen, és anyagilag is lépést tudjak tartani a magyarországi inflációval. Ismerem azt, hogy a mai fiatalok családalapítási, lakáshoz jutási gondjai nem csekélyek, mégsem tudok szó nélkül napi-rendre térni, hogy „édes hazánk” ilyen méltatlanul bánjon el azzal a generációval, amelyik a II. világháború után felépítette ezt az országot. A másik terület, ahol úgy éreztem, hogy akad még tennivalóm, az egyesületi élet volt. Európát járva tapasztaltam azt, főleg a német nyelvterületen, ahol többször megfordultam, hogy a szakmai műhelymunka nemcsak az intézmények kereteiben folyik, hanem sok kezdeményezés, projekt és program fogalmazódik meg a könyvtáros egyesületekben és a kivi-

telezés is az egyesületi keretekben bonyolódik le. Erre azonban a mi akkori „demokratikus centralista” felépítésű egyesületünk nem volt alkalmas. Ezért újult erővel láttam hozzá az egyesületi reform megvalósításához. Ezt még 1986-ban fogalmaztam meg először éves beszámolónkban: alakuljon át az MKE az egyes, független megyei egyesületek szövetségévé. Akkor olyan vád ért, hogy fel akarom robbantani az egyesületet, az eltelt idő azonban igazolta azt, hogy az egyesület megújulását demokratikus fejlődését tartottam szem előtt. Ezért vállaltam el a részvételt az MKE új alapszabályát előkészítő bizottságban. A szövetség gondolatával itt még magamra maradtam, megvalósult azonban az az elképzelés, hogy a megyei szervezetek „származtatott jogi személyként”, önállóan gazdálkodó szervezetekké válhattak az új alapszabály szerint.

Az igazi függetlenség lehetőségét végül is az új egyesületi törvény hozta meg a mi számunkra. Gyorsan éltünk ezzel a lehetőséggel és az országban elsőként, 1990 decemberében megalakítottuk a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesületét, (KKKE), amely a Győr-Moson-Sopron Megyei Cégbírószágon nyert bejegyzést. Azóta már más megye is követett bennünket a függetlenné válás útján: alapszabályunkat mintául véve, Csongrád megye könyvtárosai is bejegyezték önálló egyesületüket.

Tisztázatlan maradt még egy ideig az MKE-hez való viszonyunk. Ennek alapszabályzatban is lerögzített rendezését a legutóbbi MKE közgyűlésen értük el. Egyesületünk először a „társult egyesület” jogi formájában kívánta volna hangsúlyozottan kifejezésre juttatni önállóságát, ezzel szemben az MKE Elnöksége a „testületi tag egyesület” megfogalmazást javasolta. Tekintettel arra, hogy ez a megfogalmazás is megadta számunkra a belső és külső függetlenség lehetőségét, elfogadtuk azt, és ma ebben a

szervezeti formában kapcsolódunk az MKE-hez. Ennek alapján egyesületünk tagjai egyidejűleg tagjai lettek az MKE-nek is, azonos jogokkal és kötelezettségekkel. A szövetség gondolata jelenleg nyugszik, azonban lehetségesnek tartom azt, hogy az önálló egyesületek számbeli növekedése után ez a gondolat ismét előtérbe kerülhet.

A továbbiakban szeretnék azzal foglalkozni, hogy miben látom az önállóságunk előnyeit. Az első pont, amelyben előre léptünk, a demokrácia fejlődése, szélesebb körben való érvényesülése. Véleményem szerint ez alapvetően fontos, mert nem kevés idő kell ahhoz, hogy lekopjanak ró-lunk, vagy inkább kikopjanak belőlünk a pártállami 40 esztendő struktúráis és gondolkodásbeli korlátai. Az önállóságot és a demokráciát nem elég deklarálni, azt az életben is meg kell valósítanunk. Természetesen olyan formában, hogy az együtt jár-

jon a döntéseinkért és tetteinkért való teljes felelősségvállalással. Sokat és értelmesen kell vitatkoznunk, tanulunk kell a demokrácia alapjait: tolerancia mások iránt, az erőszak minden formájának elvetése, a vélemények szabadságának messzemenő biztosítása mind egy-egy lépcsőfok lehet a demokrácia teljes megvalósítása felé, és még egy fontos tényező: a megújulás szükségességének elfogadása, beleértve ebbe önmagunk megújulását is.

Önállóságunk előnyei a külkapcsolatok terén is jelentkeztek. Már évek óta tart ez a kapcsolat a Burgenland Tartományi Könyvtáros Szövetséggel: évente váltakozva rendezünk előadásokat, vitákat, irodalmi esteket stb. Ilyen volt például *Gerald Schlag* tartományi múzeumigazgató előadása Burgenland 70. évéről (Mattersburgban), vagy az általunk az MKE támogatásával rendezett Széchenyi emlékünnepe Nagycenken, ahol *dr. Stier Miklós*, a Collegium Hungaricum (Bécs) igazgatója, *dr. Haraszti Erika* ny. tud. főmunkatárs (Győr) és *dr. Kovács Ferenc* plébános (Nagycenk) voltak az előadók.

Tapasztalatcsere látogatásaink is szervezetteren folynak: részben a budapesti nagy könyvtárakat látogatjuk (OSZK, MTA, Parlamenti Könyvtár, Közgazdasági Egyetem Könyvtára stb.), részben az „Útunk Európa felé” program keretében a bécsi Nationalbibliothek, az Universitätsbibliothek, a linzi és a grázi Universitätsbibliothek szerepelt útiterveinkben. A múlt évben a müncheni Statsbibliothekban jártunk, legutóbb pedig Salzburgban voltunk, ahol a polgármester úr és a Városi Magisztrátus vendégei voltunk. Útjainkat saját erőből rendezzük meg, állami támogatást erre nem vettünk igénybe, sőt a visszafoadás költségei is bennünket terhelnek. Ezek az utak nagyon alkalmasak arra, hogy a könyvtárosok egymást is jobban megismerjék és közelebb kerüljenek egymáshoz. Újabban Szlovákia felé is nyitottunk: ugyancsak az MKE anyagi támogatásával két dunaszerdahelyi könyvtáros ismerkedett a magyar könyvtárüggyel és intézményeivel. Megállapodás született közreműködésünkkel a Burgenlandi Tartományi Könyvtár és a Kisfaludy Károly Könyvtár között. Ösztöndíjasok cseréje tárgyában: évente egyszer kétéves tanulmányútra nyílik lehetőség ebben a keretben. Sajnos az erfurti kapcsolat szünetel, ezzel szemben jól folytatódik a Sindelfingeni Városi Könyvtár és a Győri Városi Könyvtár között évek óta meglévő csere.

Sokat jelent az, hogy továbbképzési foglalkozásainkon lehetőséget tudunk nyújtani tagjainknak arra, hogy ismereteiket elmélyítsék. Gondolom, hogy a hozzánk ellátogatott előadók is igazolni tudják ezt az érdeklődést. Megyénk könyvtári életéről, így a KKKE tevékenységéről is, a Kisfaludy Károly könyvtárban szerkesztett és előállított „Kisalföldi Könyvtáros” c. szakmai híradó nyújt kielégítő tájékoztatást, természetesen ennek a megalkotásában egyesületünk tagjai is közreműködnek.

Mint napi munkából felszabadult nyugdíjas, jobban látom azokat a nehézségeket, amelyeket a rendszerváltozás megvalósítása, az öröklött struktúrák felesleges elemeinek felszámolása stb. mellett a könyvtárak léteért való küzdelem jelent a mai aktív dolgozók számára. Egyesületünk elnökségének most nyugalomba vonult tagja, *Mészáros Józsefné*, sokat tudna beszélni arról, mennyi erőfeszítést, utánajárást és divatos szóval „lobblyzást” jelentett, míg a győri szakszervezeti hálózat felszámolásra ítélt egységeit sikerült épségben bevezetnie a Győr megyei jogú város önkormányzata által fenntartott Városi Könyvtár hálózatába, és ez az átvétel a gyakorlatban azt is jelentette, hogy a városi önkormányzat mintegy 2 millió forint támogatást is nyújtott a hálózat további fenntartásához. El kell mondanom azonban azt, hogy míg egyik szemem nevet, a másik sírni kényszerül: rendkívül sajnálatos és számomra érthetetlen az, hogy ez az átvétel szinte egybeesett az Iskolai Könyvtári Központ győri ellátószervezetének teljes felszámolásával. Ez az ellátó rendszer 1980 óta működött, és annak idején Észak-Rajna-Vesztfália tartomány (Gelsenkirchen város) példája nyomán vezettük be Győrött és országosan is úttörő kezdeményezésként tartották számon. Véleményem szerint az iskolák önállóságának hangoztatása nem jelenthet elegendő alapot az ellátó szervezet megszüntetésére.

Azt hiszem, kell néhány sorban a jövőre vonatkozó elképzeléseinkről is írnom. Hírt adtunk már arról, hogy a sárospataki vándorgyűlés alkalmával szeretnénk volna bejelenteni a „Magyar Könyvtárügyért” Alapítvány megszületését. Ez akkor elmaradt az ukrán határrendészeti szervek „marasztaló” magatartása miatt. Ez a kezdeményezés, amelyet *Mészáros Antal* tagtársunk, a KKKE és jómagam indítottunk el, az MKE nagyvonalú tá-

mogatásával egyre szélesedik. Szervezetek, egyének csatlakoznak az alapindítványhoz és itt szeretnék emlékeztetni arra, hogy az alapítvány a „szegény könyvtárosok két krajcárját” – is várja, tehát szükségünk van a kisebb adományokra is. Befizetési lapot az alapítvány titkáratól lehet kérni és az adomány az adóalapból leírható. (Szalai Gáborné, Kisfaludy Károly Könyvtár, 9002 Győr Postafiók 120.) Tervezzük emlékérmek kibocsátását, amelyet *Lebó Ferenc* éremművésszel szeretnénk megterveztetni, aki több pénzérme neves tervezője. Az érme bronzból és ezüstből fog elkészülni.

Másik nagy vállalkozásunk 1993. évre a 25. vándorgyűlés győri megszervezése. Fővédnökségét *Kolozsváry Ernő* úr, Győr megyei jogú város polgármestere vállalta el. Az előzetes tervezés már megindult, várjuk a tagság aktív közreműködését abban, hogy tegyenek javaslatot arra, mit várnak a vándorgyűléstől, és mi-

vel tudnának hozzájárulni a maguk részéről a vándorgyűlés sikeres lebonyolításához. Egyidejűleg fogjuk megrendezni a Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés segítségével az Alpok-Adria Munkaközösség könyvtárainak találkozóját, amely legutóbb Schioban került megrendezésre. Azóta bizony nagyot változott a világ és gondolom, hogy rajtunk kívül sok

mondanivalója lesz a horvát, szlovák és szlovén könyvtárosoknak.

Remélem, sikerült átfogó képet adnom egy függetlenné lett vidéki egyesület munkájáról. Szeretném még hozzáfűzni azt, hogy bárkinek szívesen adjuk át tapasztalatainkat, megtartva azt a jelszavunkat is: „Egységben az erő”.

Mezei György

Bepillantás a városi könyvtárak 1991. évi gazdálkodásába

A Könyvtári és Informatikai Kamara Városi Tagozata gazdasági bizottságot hozott létre, és megbízott annak vezetésével. A bizottság létrehozásának az volt a célja, hogy az javaslatot tegyen a pénzügyi kormányzatnak az 1993. évi könyvtárfinanszírozási normatívákra.

A megalakulást követően kérdőívet állítottam össze, amelyet a KIK titkársága változtatás nélkül megküldött a könyvtáraknak. Május hó folyamán 110 kérdőív érkezett vissza.

Az 1991. évi TEKE statisztika alapján 143 városi könyvtár van, ha nem számítjuk közéjük a megyeszékhelyeken működő városi könyvtárakat. A 143 könyvtárból 96 küldte vissza a kérdőíveket, ami 67%-os mintát jelent. A beküldők közül 2 könyvtár nem szerepel a Tekében, 2 könyvtár budapesti központi fiókkönyvtár, 4 könyvtár községi, 6 pedig megyeszékhelyen működik.

A kérdőíveket lakosságszám szerint növekvő sorrendbe csoportosítottam, ez volt végig az elsődleges rendezőelv. Először megvizsgáltam, hogy az 1991. évi tényleges kiadások alapján hány forint volt a lakossági fejkvóta könyvtáranként. Azért ezzel kezdtem, mert a tagozat ülésein általában ez vetődött fel mint finanszírozási lehetőség, csak az összegre nem sikerült mindenki számára megfelelő javaslatot tenni. A 110 könyvtár adatai alapján a legmagasabb összeg 1353,- Ft/lakos volt, s a legkisebb pedig 62,- Ft/lakos.

Fejkvóta	1991. évi tény	1992. évi előirányzott
100 Ft alatt	4%	3%
100–200 Ft között	32%	21%
200–300 Ft között	33%	34%
300–400 Ft között	18%	23%
400–500 Ft között	10%	10%
500–600 Ft között	2%	6%
600–700 Ft között	–	2%
1000 Ft felett	1%	1%
	100%	100%

Az 1992. évi előirányzatok alapján javult a helyzet. A 36%-ról 24%-ra csökkent a 100–200,- Ft/lakos fejkvótával rendelkezők száma, 6%-kal nőtt a 400,- Ft felettieké. A középmezőny 200–400,- Ft között helyezkedik el, arányuk 51%-ról 57%-ra emelkedett. Ha a könyvtárak a településszámmal arányosan nagyobb alapterületen működnének, arányosan több könyvtárost foglalkoztatva, arányosan többet gyarapítva az állományt, azaz ha az 1984. évi szakmai irányelvek megvalósulásában előbbre járnánk, nem látnám akadályát a fejkvóta meghatározásának. A fenti szempontok adatainak ismeretében azonban, amiket a későbbiekben közlök majd, ezt a megoldást nem tartom demokratikusnak. Számításokat végeztem, hogy a lakosságszámmal arányos fejkvóta bevezethető lenne-e, de épp azért, mert az azonos nagyságú települések könyvtárai között nagy az eltérés, ez sem megvalósítható. Állításom igazolására néhány adat.

Településnagyságoként vizsgáltam meg a következő adatokat:

Alapterület: 100–2000 m²

	1–2	2–3	3–4	4–5	5–6	6–7	7–8	8–9	9–1000	1000–1500	1500–2000
5–10 ezer lakos	20%	24%	16%	28%	8%	–	–	–	–	–	4%
10–20 ezer lakos	2%	11%	20%	15%	12%	6%	9%	6%	6%	9%	4%
20–30 ezer lakos	–	–	20%	13%	7%	26%	7%	20%	7%	–	–
30–60 ezer lakos	–	–	–	14%	–	14%	7%	7%	7%	37%	14%

Könyvbeszerzés 200 db-tól 2500 Ft felettig

	200–300	3–4	4–5	5–6	6–7	7–8	8–9	9–10	10–1,5	1,5–2	2,0–2,5	2,5 felett
5–10 ezer lakos	4%	4%	4%	11%	22%	11%	4%	11%	18%	4%	–	7%
10–20 ezer lakos	–	–	4%	2%	2%	2%	7%	9%	33%	25%	9%	7%
20–30 ezer lakos	–	–	–	–	–	–	–	–	21%	36%	–	43%
30–60 ezer lakos	–	–	–	–	–	–	–	–	–	20%	20%	60%

Könyvtáros létszám 2 főtől 20 főig

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	10–15	15–20
5–10 ezer lakos	14%	–	19%	24%	19%	14%	–	5%	–	5%	–
10–20 ezer lakos	–	2%	7%	9%	20%	11%	13%	11%	–	27%	–

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	10-15	15-20
20-30											
ezer lakos	-	-	-	-	7%	-	7%	29%	-	57%	-
30-60											
ezer lakos	-	-	6%	-	-	-	-	-	-	47%	47%

20 000 lakosig a legváltozatosabb a kép. Nagy a szóródás. Szinte minden nagyságrendnek van közülük képviselője. Nem mondhatjuk el azt, hogy általában az ekkora lakosú településeknél átlag 4-500 m² a könyvtár alapterülete, könyvbeszerzési átlaga 1000 és 2000 kötet között, és a könyvtárosok létszáma 8-10 fő között van. És ezek még csak mennyiségi adatok, nem tükrözik a könyvtárpépületek állagát, belső felszereltségét, a beszerzett könyvek féleségét, értékét, a könyvtárosok szakképzettségét. Ennek reprezentálására néhány adat.

Alapterület (szélső értékek)

Lakosság	alapterület m ² legnagyobb	alapterület m ² legkisebb
5 000- 7 500	1550	141
7 500-10 000	550	180
10 000-12 500	1340	211
12 500-15 000	810	226
15 000-17 500	1625	350
17 500-20 000	1600	400
20 000-25 000	760	300
25 000-30 000	872	457
30 000-40 000	2018	420

Könyvbeszerzés

Lakosság	legtöbb gyarapodás db	legkevesebb gyarapodás db
5 000- 7 500	5147	553
7 500-10 000	1585	461
10 000-12 500	2030	597
12 500-15 000	2512	498
15 000-17 500	2256	1038
17 500-20 000	6263	944
20 000-25 000	4087	1311
25 000-30 000	3387	1324
30 000-40 000	6220	1489

Önkormányzati támogatás

Lakosság	legtöbb E Ft	legkevesebb E Ft
5 000- 7 500	7 713	1470
7 500-10 000	4 800	1179
10 000-12 500	6 694	1718
12 500-15 000	5 557	1700

Lakosság	legtöbb E Ft	legkevesebb E Ft
15 000–17 500	7 440	3072
17 500–20 000	10 476	2541
20 000–25 000	7 190	1942
25 000–30 000	7 933	3090
30 000–40 000	10 875	3117

Lakosság/Ft támogatás (fejkvóta)

	legnagyobb	legkisebb
5 000– 7 500	1353	127
7 500–10 000	488	129
10 000–12 500	550	155
12 500–15 000	480	125
15 000–17 500	471	192
17 500–20 000	573	141
20 000–25 000	314	62
25 000–30 000	268	123
30 000–40 000	305	97

Bértömeg és könyvtár

Lakosság	legnagyobb E Ft	legkisebb E Ft
5 000– 7 500	4334	505
7 500–10 000	3318	836
10 000–12 500	4691	1639
12 500–15 000	3644	934
15 000–17 500	4950	2239
17 500–20 000	5948	1849
20 000–25 000	4765	1205
25 000–30 000	5509	2817
30 000–40 000	7976	2663

A tagozati üléseken felmerült a költségvetés szerkezete. Hol, mennyi a bér- és dologi kiadások aránya. Ezt is kigyűjtöttem. A szakma 40-60%-os bér-, dologi arányt tartana elfogadhatónak, ezt azonban egy könyvtár sem éri el.

Bér- és dologi kiadások aránya

	40–50 %	50–60 %	60–70 %	70–80 %	80–90 %
5–10 000	–	23	27	42	8
10–20 000	4	16	49	24	7
20–30 000	–	36	28	36	–
30–60 000	–	7	29	50	14

A táblázatból kitűnik, hogy a 40–60%-os arány létrehozása, azaz a béreket 40%-nak véve, a költségvetés felbruttósítása 100%-ra a mai gazdasági helyzetben elképzelhetetlen.

Az épületek fenntartása különböző terheket ró az önkormányzatokra. Ezt a költségnemet azért vizsgáltam meg, mert volt olyan elképzelésem, hogy amit ki

kell fizetni, azt ki kell fizetni, azaz az épületfenntartási és működési kiadásokat fizesse meg az állam, mi csak a szakmai kiadásokra adjunk normatív javaslatot. Az épületfenntartási kiadásokat vizsgálva az összköltségvetés arányában a következő a kép.

Épületfenntartási kiadások aránya

lakosság	nincs	0-5 %	5-10 %	10-15 %	15-20 %	20-25 %	25-30 %
5-10 000	0	15	33	26	15	7	4
15-20 000	7	7	17	36	7	18	8
20-30 000	31	—	15	23	15	8	8
30-60 000	15	23	8	31	8	15	—

A legnagyobb városoknál jelentkezik az, hogy integrált intézményben működik a könyvtár, és így nem önálló gazdálkodó, nem terheli épületfenntartási kiadás.

A működési kiadások aránya

	—	0-5 %	5-10 %	10-15 %	15-20 %	20-25 %	25 felett %
5-10 000	0	35	31	11	15	4	4
10-20 000	4	7	24	36	7	22	0
20-30 000	0	20	30	10	30	10	0
30-60 000	0	21	29	21	21	0	8

Ha összegeket is nézünk a %-ok mögött, jobban érzékelhetők az eltérések. Megnéztem az azonos alapterületű könyvtárak épületfenntartási kiadásainak szélsőértékeit, amelyeknél természetesen nem vettem figyelembe az átlagszámításokat, mikor a javaslatot készítettem.

Épületfenntartási kiadások szélsőértékei

300 m ²	1006 E Ft	136 E Ft
400 m ²	1653 E Ft	205 E Ft
500 m ²	1664 E Ft	145 E Ft
800 m ²	1060 E Ft	561 E Ft
900 m ²	939 E Ft	120 E Ft
1000 m ² felett	2581 E Ft	1248 E Ft

Működési kiadások szélsőértékei

300 m ²	991 E Ft	46 E Ft
400 m ²	1410 E Ft	94 E Ft
500 m ²	1363 E Ft	276 E Ft
800 m ²	1488 E Ft	159 E Ft
900 m ²	835 E Ft	108 E Ft
1000 m ² felett	1870 E Ft	706 E Ft

Megint csak az derül ki, hogy szakmai számítások, s az azokhoz igazodó, felzárkózó könyvtárak híján, nehezen elképzelhető ez a második finanszírozási variáció.

Az épületfenntartáshoz tartozó közvetlen kiadások kiszámíthatók, de a működési költségek könyvtáranként igen eltérőek, s nehezen magyarázhatók.

E javaslat másik része volt, hogy legalább a szigorúan vett szakmai részt, az állománygyarapítást próbáljuk meg összegszerűvé tenni. A szélsőértékeknel hoztam erre adatokat, és a beszerzési arányokat is jeleztem már.

Néhány évvel ezelőtt, a nemzeti könyvtermésből még lett volna mód kiválogatni, hogy melyek azok a művek, amelyeknek „kötelező” a beszerzése, mert nélkülük nem könyvtár a könyvtár. Ennek a beszerzési összege is számítható lett volna. Ma, kis túlzással, azt sem tudjuk, mi jelenik meg. A Könyvtárellátó alig tud meríteni a könyvpiac terméséből. Esetleg az önkormányzati könyvtári éves beszerzések számítógépes feldolgozásával lehetne kezdeni valamit, ez azonban csak a jövő.

Lassan 1994-et írunk, és ott tartunk, hogy a ma is elfogadhatónak, reálisnak tűnő 1984-es szakmai irányelvektől is messze vagyunk. A városi könyvtárak 17%-a felel meg a benne foglalt könyvbeszerzési normáknak, 3%-a a AV dokumentumok előírt gyarapításának. A könyvtárak 56%-a éri el a kívánatos alapterületet.

Jó lenne az irányelv újbóli átgondolása, fogódzónak kellene egy szakmai dokumentum az önkormányzat felé felsorakoztatott szakmai érvek alátámasztásához.

Györgyné Juhász Katalin

Rekviem egy hálózatért? – avagy: egy év múlva újra kezdjük?

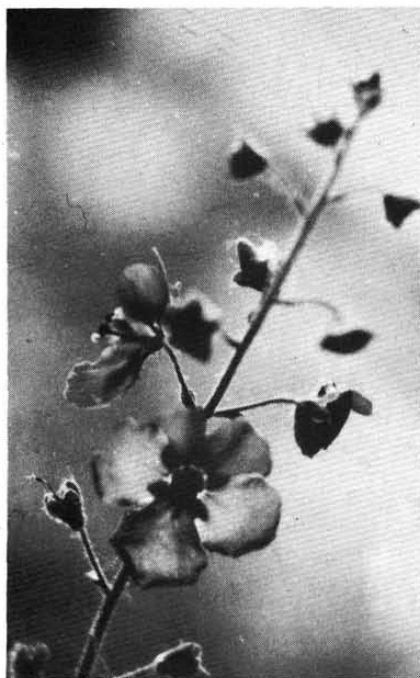
„...egy tanult tehetetlenségi állapot uralkodott el a társadalmon, tanult, hiszen ez nem velünk születik”. „A civiltársadalmi kérdések... minden embert megmozgatnak”. „Minden másnál jobban hiszek a helyi politikában, a szakmai szervezetek keretében megvalósuló, vagy a szakszervezeti politizálásában, esetleg abban, hogy egy-egy értelmiségi szabadon kifejti véleményét”. (Csepeli György szociológus gondolataiból.)

Mindez az FSZEK-ben január elején összehívott könyvtárigazgatói értekezlet kapcsán vált személyessé bennem. Az Intézet vezetői fölvetették a könyvtári szervezet radikális megváltoztatásának tervét, amit – úgy tűnik – a Közalkalmazotti Törvény érvényesülését megelőzően, máris elő kellene készíteni. (Egy évvel az éppen ellentétes tendenciájú „részle-

ges önálló gazdálkodás” bevezetése után.)

Az lenne a legfőbb változás, hogy a „rengeteg” igazgató (huszonkét kerület van!) helyett jóval kevesebb, fölöztünk lebegő „régiofőnök” lenne (ugyanis a nagy könyvtárak fölépülése nem várható a közeljövőben). Az eddigi középvezetők átminősülnének egyszerű szakemberré, jogok és döntési lehetőségek nélkül. Úgy mond jobban lehetne gazdálkodni az erőikkel. A felső és a gazdasági vezetés dolga könnyebb lenne, ez biztos – és attól tartok, a hálózaton könnyebb lenne spórolni. (Úgy érzem, szakmai és egyéni érdekek is sérülnének, és a kettő nem is választható külön.)

Déjà vu – mondhatjuk. A főkönyvtári rendszer bevezetésekor sem kaptak a kerületek plusz helyiséget, plusz

lehetőséget, sőt – csak plusz feladatokat. Ha most a szűkös anyagiakon még inkább spórolni akarunk, akár lesz a régiófőnök mögött valamilyen könyvtár, akár nem – a kisebb súlyúvá váló, perifériára szoruló könyvtárakkal megismétlődik, ami a fiókokkal történt: a legerősebbe pumpálja mindenki a pénzt, mivel a feltételek romlását a szervezeti átalakítás nem kompenzálja. (A szegény család esete játszódna le: csak a legnagyobb fiút taníttatják, csak a legnagyobb lányt házasítják ki.) A kisebbekre sem létszám, sem állomány, sem egyéb fenntartói keret nem maradna. Nem túl régen a hálózat zöme egymáshoz hasonló erőben lévő könyvtárakból állt. Mára szinte csak a kerületi főkönyvtárak vannak többé-kevésbé megfelelő lehetőségekkel ellátva. Nem a középvezetők gondatlansága, hanem a helyzet szorította fokozatosan lejjebb a kisebb egységeket. (És még egy, lélektani ok: várak – kapitány nélkül, bizony nem elég erő-

sek.) Az egyik feltétel hiánya magával hozza a másik romlását is: ha kevés az új anyag, kevesebb az olvasó is előbb-utóbb, akkor annyi és olyan „minőségű” könyvtáros sem kell ugye – és így tovább, lefelé.

Ugyanez szükségszerűen játszódna le tehát a nagyobb szervezeti egységek létrehozása esetén is, azzal a különbséggel, hogy a most viszonylag jó erőben lévő kerületi központok zöme is „perifériára szorulna” és lecsúszna – a hanyatlás így az egész várost érzékenyen érintené (ugyanakkor a kicsik közül a ma még életképes fiókák is megszűnnének). Ez spórolás ugyan, de...

Ez a hálózat már nagyon sok mindent kibírt – bizonyos mértékig mindig eredményt is hozó átalakításokat, irányváltásokat. „Gazda szeme hizlalja a jószágot” – ez nagy igazság, de a hálózatnak külön főnöke évek óta nincs. S ebben a harcokkal teli világban végtelenen meghatározó. Ha kérdés, márpedig mostanában kérdés, mire fontosabb költeni, a hálózat – ami a város teljes lakosságát igyekszik ellátni – háttérbe szorul az osztozásnál.

Az is érthetetlen, hogy saját főnökeink – ha már nem „sajátja” egyiküknek sem ez a még így is fantasztikus teljesítményekre képes kerületi könyvtáregyüttes – mintha versenyezzenek abban, ki értékeli kevésbé munkánkat. Talán röstellnek minket, hiszen nem tudományos könyvtár vagyunk, meg a vidék „szebbet” produkál. Hogyan és miért, az más kérdés. Pl. csak bele kell nézni a TEKE 91 könyvtári statisztikába: azonos nagyságú (lakosságszámú) budapesti kerületi és vidéki város: általában a könyvtárak száma három-négyszer annyi, az alapterületük is, a könyvtárosok száma néha még többször annyi – mármint vidéken –, „csak” a forgalom nagyobb a fővárosban (mindig is nagyobb volt). Persze ezt nem a vidék ellen szólónak tekintem (sőt!), mind-

össze az igazságtalan összehasonlítást teszem szóvá.

Itt egy túl nagy főváros van, ez tény, *itt egyötöde lakik az ország lakosságának, és egy-egy kerület átlagban egy nagy vidéki város lakosság-számával rendelkezik* (kb. százezer fő). Mondani sem kell, minden nagyvárosnak van városi könyvtárhálózata, városi könyvtárigazgatója. Csak Budapesten „sok” az egy-egy kerületben található könyvtárak (és igazgatók) száma. Arról volt szó, azért marad együtt az FSZEK, mert így védeni és segíteni tudjuk egymást – a Központ és hálózat ereje több, mintha mindenki a kerületéhez tartozna. Nos, úgy látom, azért kell megnyirbálni, mert így „csokorba szedve” soknak tűnünk. (Mint a rossz mesében: ha a cipő kicsi, nem nagyobbat kellene venni, hanem a lábából levágni???) Van probléma, de mindenre sok megoldási lehetőség is van!

Ha már itt tartunk, azt írja az újság (pl. Magyar Nemzet, 1993. jan. 29.) „Tervek a főváros közigazgatási reformjára” címen, hogy: „A szakmai munkacsoport áprilisig elkészül a lehetséges modellek felvázolásával, s ... megvitatása után – már politikai egyeztetés tárgyai lehetnek... *ebben az évben* mindennek a végére lehet járni.” Egyrészt a helyi közösségek, helyi autonómia természetes egységeit akarják megkeresni, másrészt „célszerű több közigazgatási körzetre, vagy »alközpontra« leosztani ... *négyöt ilyen alközpont* jöjjön létre”, city-konceptió stb.

Tehát nyilvánvalóan várni kellene, s a főváros reformjával szinkronban, az után alakítani át az FSZEK szervezetét – és még akkor is nagyon vigyázni az átszervezéssel! Hiszen évente új célokat illetve szervezeti fölállást, hierarchiát stb. kitűzni – ez a „legrutinosabb túlélő” hálózatot is kiütheti. Nemcsak rugalmasságra, bizonyos mértékű stabilitásra is szükség van a működéshez.

Másik szempont: összekötni a szerkezeti változtatást a közalkalmazotti, vezetői besorolással (pontosabban a be nem sorolással): *ez így a teljes hálózat „leminősítését”, lefokozását jelentí a gyakorlatban*. Ez mindenképpen indokolatlan megkülönböztetés a fővárosi könyvtárhálózat kárára, aminek messzemenő következményei lennének. A középvezetők kiválasztása és megítélése is joga és lehetősége az intézetvezetés *azzal megbízott* embereinek. De itt el kell árulnom egy titkot, mert igen kemény kritikák érnek minket: külső pályázó, miután megtekintett nálunk egy rá váró helyet, és fölmérte a feladatokat illetve lehetőségeket, azt mondta – persze nem hivatalosan: majd bolond lesz gályarabságra vállalkozni (pláne ezért a pénzért). És erre cinizmus nélkül nem lehet a visszaminősítést ajánlani mint megoldást (így: könnyebb életünk lesz, vezetői gondok nem terhelnek majd).

A feltételek és a megfelelő megbecsülés hiányában szükségszerű a kont-raszelekció. Mindenesetre egy világ-város közkönyvtári hálózatának legjobb szakmai kérdérei „választódtak ki” elvileg – *kétmillió emberhez sok húsz fő?* Az eredmények is mellettünk beszélnek, és a feléledő lokálpatriotizmus közművelődésre fordítható ereje is a „tömbösítés” ellen szól. (Sőt: az aprófalvak összevonás okozta lecsúszásának „visszacsinálása” most fog igen sokba kerülni az országnak, és így tovább. Legalábbis óvatosabbnak kellene lenni.)

„A szakember kliensei jólétét és érdekeit képviseli, míg az alkalmazott, a bürokrata elsősorban szervezeti érdekeket” (Huszár Tibor). Valóban vannak problémák, pl. a vezetői föl-
adatok közé minden szinten hangsúlyozottan odatartozik, hogy kiálljanak beosztottaikért – és így közvetve a lakosság lehető optimális ellátásáért. Ez mindnyájunkra vonatkozik, és nem kényelmes, de kötelező. Kérdés: miért lenne értelmetlen a lecsúszásról

törvényileg szavatolt megmenekülésre a százezer ember közkönyvtári ellátását biztosító – igen nehéz körülmények közt, kis létszámmal dolgozó, gazdasági föladatakat is felvállaló, a keményen változó társadalmi körülményekhez rugalmasan alkalmazkodó – kulturális vezető?

„A nemzet nem más, mint mindennapi népszavazás” – írja Renan. Végül is a Közalkalmazotti Törvény vajon miért született? Talán azért, hogy stabilabb feltételeket biztosítsanak egy, a társadalom számára nagyon is fontos vezetői (és nem vezetői) rétegnek? Közhely, de leírom: miért fontos a közművelődési-könyvtári munka? Mert nem jancsiszöveget, hanem kultúrát „közvetítünk” – és ez alapjaiban befolyásolja a nemzet, a társadalom életképességét – különösen idehaza. Így munkánk szolgáltatás és szolgálat is egyben – mindig is az volt.

Első eset, hogy reális besorolási lehetőséget adnának a könyvtárosoknak – így jobb erőkoncentrálnálási lehetőséget biztosítva a munkavégzéshez.

Mitől legyen jó szakember, komoly erkölcsi és anyagi felelősséget miért vállaljon pl. egy fiókvezető, ha nem más (sőt egy húsz éve plusz felelősséget, izgalmakat vállaló kerületi vezető sem); mint egy tizenötödik beosztott könyvtáros bárhol az országban? A törvény megadja a kerületi könyvtárvezetők (igazgatók) besorolását egyértelműen, és a fiókvezetők valamilyen formában való kiemelésére is biztosan van valami lehetőség. Valóban most „tanuljuk a demokráciát”, valóban meg kell szoknunk, hogy saját jogainkhoz ragaszkodjunk, saját érdekeinket és egymás érdekeit is védjük.

„Saját sorsunk kézbevétele nélkül a megmaradás nem lehetséges”, „a szabadság megtartása is fantasztikus erőfeszítést igényel”.

Budapestten lassan egy közművelődési könyvtárhálózat maradt, a miénk. A lakosság érdeklődése érthetően és észrevehetően növekszik. Az ország vezető és szakembergárdája is ide koncentrálódik stb. A tudományos és szakkönyvtárak semmit nem tudnak átvenni a látogatókból, és a feladatkörük is más. Együtt tudjuk ellátni a lakosságot – és nem szabad azt hinni, hogy tőlünk csak lektúrt visznek!

Az ország *egyedül kulturális szintjét tekintve versenyképes* a világban. Mi csak erre építhetünk: ezt mindenáron meg kell őrizni. Ezen spórolni (vagy legfőbb erején, a szakembergárdán) – ezt egyetlen tőkés sem engedné meg magának.

*

Bízva a demokráciában zárom hozzászólásomat: a többi kulturális dolgozóéval azonos elbírálást, besorolást kérek az FSZEK hálózatában is, és valóban alaposan megfontolt, későbbre halasztott változtatásokat. Talán a fenntartók is fölmérik, mit ér ez a Fővárosi Könyvtár. A főigazgató úrnak mindenesetre bizalmat szava-

zott a hálózat és a Fővárosi Önkormányzat is. Mint egy személyi felelős vezető dönt.

A Fővárosi Könyvtár *nem akármilyen* része a magyar kulturális intézményrendszernek, a magyar kultúrának.

Végül ismét a szociológussal szólnék:

„...látom a tiszta és civilizált Budapestet. Ha nem lenne bennem a remény és nem vizionálnám a másik Magyarországot, akkor nem tudnék itt élni... A másik Magyarország egy szellemi Magyarorszá-
g.”

Ottovayné Ecsedi Klára

Tisztelt Szerkesztőség!

Egy kivénhedt (többek által levitézlettnek titulált) könyvtárosként, informatikusként (az utóbbit nem szégyellem), szólok hozzá felhívásukra a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, mondhatnám az új *Könyvtáros* végre-valá-hára megjelent első számához.

Jó hír: Megjelent a könyvtárosok folyóiratának első száma. Elég érthetetlen módon meglehetősen hosszú ideig, majdnem egy teljes évig húzódott, amíg erre sor kerülhetet. Hozzá kell fűznöm: kissé érthetetlen ez olyan rendszerváltás után, amelynek miniszterelnöke egy volt könyvtár-igazgató. A lényegen azonban ez mit sem változtat, a fő, hogy a lap végre megjelenhetett... Mindezért persze legkevésbé a volt könyvtáros, most miniszterelnök kollégánk a felelős, az általam nagyrabecsült illetékes miniszter se, inkább azok, akik bürokratikus akadályokat állítottak a lap megjelenése elé. Szerencse, hogy a Könyvtárellátó Vállalat felismerte – akárcsak az MKM Könyvtári Osztálya – a folyóirat megjelentetésének szükségességét és a megfelelő módon – legalábbis eddig – támogatja.

Rossz hír: A „puha diktatúra” utolsó időszakában az „előd”, a *Könyvtáros* kezdett „fellazulni”, „izgalmas”, vitákra ingerlő, sőt készítő lappá válni. Barátaim, sőt közeli barátaim a lap szerkesztői, mégis meg kell kockáztatnom, hogy ezt a színvonalat a mostani kiadásnál nem siker-

rült elérniük. Tudom, hogy igazságtalan dolog egyetlen lapszám alapján ítélni, s különben is, az okokért legkevésbé a szerkesztőség a felelős. A komponenseket az alábbiakban próbálom összefoglalni.

1. *Nincs meghatározva* (most sem), hogy kikhez kíván szólni a lap. Nincs tisztázva a „könyvtáros” fogalmának identitása, ezt végre – kihasználva a rendszerváltás nyújtotta lehetőségeket – be kellene látni. Egyébként is (igazán nem az én – többek által megkérdőjelezett – működésemhez kapcsolódó) megállapításként mondom, hogy a szakkönyvtári tevékenység élesen – sajnos – elválk a közművelődési könyvtárositól. A kíváncsiom – ha úgy tetszik: – társadalmi szükség-szerűség – az lenne, hogy a kettő találkozzék egymással. Ma ez még csak inkább reménység.

2. Jó lenne tisztázni, hogy a lap az olvasók fóruma-e vagy a hivatalos szervek hivatalos lapja. A most megjelent szám inkább az utóbbit látszik utalni. Mondjam-e, indokoljam-e, hogy manapság inkább a civil könyvtáros társadalom fórumára lenne szükség, ami azt jelenti, hogy hivatalos közlemények helyett olvasói (könyvtárosi) vélemények, ellenvélemények, vitacikkek közlésére lenne szükség. Így lehetne egy élő, izgalmas lapot kialakítani.

3. A lap megváltozott címe nincs összhangban tartalmával. Az utóbbi

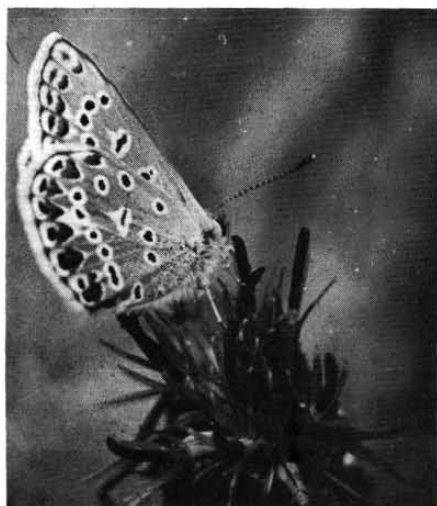

ugyanis azt sugallná, hogy egy megváltozott, a könyvtárosok számára meghatározott könyvajánlásokat sugalló folyóiratról van szó. Az én számomra BuB – a *Buch und Bibliothek* – lenne a követendő példa. A könyvismertetés – bármilyen színvonalas is a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban* – nem azonos ezzel. Színvonalas, kritikai állásfoglalást is vállaló (szignóval jelzett) annotációkra lenne szükség, a „könyvszakma” dolgozóit ez segítené egyre nehezebb munkájukban.

4. Koncepcionális kérdés, ezért – belátom – nem a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hasábjain eldöntendő kérdés a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás viszonya. A lap 1992. évi decemberi számában közölt törvényi szabályozási koncepció szerint (Sóron László) úgy tűnik, hogy ezt az egész tevékenységet (ideértve a szakirodalmi tájékoztatást is) sikerülni fog a „könyvtárügy” szönyege alá söpörni. Évtizedes dokumentációs-információs gyakorlatomra hivatkozva engedtessek meg, hogy ebben ne higgyek, már csak azért sem, mert nem sikerült ez – hála az istennek – az ötvenes években a szovjet tanácsadóknak sem, akik pedig ezt javasolták. A gazdasági hanyatlás elmúltával

a szakirodalmi információügy jelentősége ugrásszerűen meg fog nőni, fontossága sok esetben túlmutat a könyvtárügyén. Ezt a lapnak illenék figyelembe venni. Különösen azért, mert élő példái már most kirajzolódnak, még mindig van példa különösebb könyvtári háttérrel nem rendelkező kutatók, tudósok esetében kimagasló színvonalú szakirodalmi tématanulmányok készítésére (a legeklestársabb illusztrációja ennek Orosz Éva: *Egészségügyi rendszerek és reformterekvések* c. dolgozata, amelyet a korábban reformkommunisták, most az SZDSZ által patronált csoport gondozott). A dolgozat mintaszerű, kövételre érdemes.

5. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* szerkesztőségének tagjai azzal verhetnék vissza – könnyűszerrel – javaslatimat, észrevételeimet, hogy megvalósításukra – terjedelem hiányában – nincs módjuk. Igazuk van, a terjedelem szabta szűk lehetőségek között, még a profil tisztázása esetén sem (amit jó volna az „általános nyilvános könyvtárak”-ra, ha már a közművelődési könyvtár fogalma helyett ezt a nyugatról átvett és kifogásolható meghatározást kell használni) futná a terjedelem arra, hogy a legszüksége-

sebb anyagokat leközzöljék. A következtetés: kedves lapalapító „atyák”, szíveskedjenek gondoskodni arról, hogy a terjedelem lényegesen növelhető legyen. Enélkül ugyanis nem képzelhető el, hogy eleven, a szakma gondjairól tudósító és ugyanakkor (ami kevésbé fontos) a könyvkiírat javáról számot adó (a vásárlást befolyásoló) lap keletkezzenek.

6. Végül: essék szó a lap külalakjá-

ról is. A mai könyvtáros – legalábbis reményeim szerint – újszerű, minden tekintetben modern könyvtárat szeretne, még akkor is, ha jelen pillanatban nincs erre lehetősége. Bízunk azonban abban, hogy előbb-utóbb sikerül erre szert tennie, állomány és berendezés tekintetében egyaránt. Ehhez azonban a biztatást nem neoantik, klasszicista folyóiratfedél (borítólap) ad (főként nem gyermekka(ó) színekkel), hanem modern tervezésű borító, amihez persze más (merészebb) formátum is kellene. Ugyanez vonatkozik egyébként a folyóirat belsejére, ami – ha megváltozik a formátum – bátrabban élhetne a tipográfiai tervezés korszerűbb, figyelemfelhívóbb eszközeivel (lapszélig kihajtott illusztrációk, modernebb betűtípusok stb.)

A szerző-hozzájáruló elnézést kér az olvasótól, úgy véli azonban, hogy vénséges vén könyvtáros-informatikus létére sem hagyhatja szó nélkül a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* első számának megjelenését. Még ha olyannyira ünnepélyes alkalom is. Az úgy, közös ügyünk, megéri.

Zircz Péter

Mese- és versíró pályázat gyerekeknek

Az FSZEK Gyermekkönyvtáros műhelye és a Magyar Televízió Cim-bora műsora pályázatot hirdet általános iskolás korú gyerekek számára. Pályázni lehet saját mesékkal és versekkel, amelyeket a gyermekkönyvtárakon keresztül és egyénileg is lehet továbbítani a következő címre:

CIMBORA c. műsor, Magyar Televízió, Bp. Pf. 1810

Beküldési határidő 1993. április 30.

Kérjük a gyermekkönyvtáros kollégákat, hogy felhívásunkat tegyék közre saját könyvtárukban és propagálják a környező iskolákban. Segítsenek az alkotásokat összegyűjteni és továbbítani.

A pályázatra beérkező gyermekalkotásokat a mai magyar irodalom egy kiváló képviselőjéből, gyermekkönyvtárosokból, pedagógusokból és könyvszakértőkből álló zsűri értékeli. Az egyéni helyezettek nagy értékű könyvjutalomban részesülnek. Az értékes alkotásokból kötetet állítanak össze a meghirdetők.

Új igazgató a megyei könyvtár élén

„Somogyi dolgozószobák”

A megyei önkormányzat február elsejétől Varga Róbertet nevezte ki a Megyei és Városi Könyvtár élére. Kelevízen született, ősei pedagógusok voltak. Könyvtáros édesapjától a kötetek rendezetése közben tanulta meg az ábécét. Szombathelyen végzett népművelő-könyvtár szakon. Pécsen történelemtanári, az ELTE-n könyvtárosi diplomát szerzett. A marcali könyvtártól került Kaposvárra. Negyedszázados könyvtárosi múlt után lett igazgató. Felesége szintén könyvtáros.

– Milyen örökséget kapott a könyvtárhálózatot, illetve kollégáit illetően?

– Szerencsére elég jó szervezetű könyvtárhálózatot, remek szakembergárdát hagyott rám volt igazgatóm, *Szita Ferenc*. Egy éve egyesült a megyei könyvtár a kaposvári könyvtárakkal. A szükség úgy hozta, hogy néhány hónap múlva a volt szakszervezeti könyvtárhálózat is hozzánk integrálódott. Átvettük a kollégákat, és az értékes könyvanyagot is. Úgy érzem, hogy a könyvtárnak immár hármas funkciója van. A megye egész területén végzi szolgáltatásait. Működteti a városi fiókkönyvtárakat, és a munkahelyi könyvvellátást is biztosítja. Mivel sok üzem megszűnik, könyvtárát is felszámolják. De az idén is akadt néhány, amely szerződést kötött velünk.

– Milyen koncepcióval ül az igazgatói székbe?

– Régi vágyunk, hogy a könyvtárosok könyvtárának kialakítása után az olvasók könyvtárát is kialakítsuk. Elsősorban az olvasók érezzék jól magukat! A szakmaiság nem lehet öncél! A korábbi szakrészesítésnek is ez volt a célja, ám új képzési ágak iránt lesz igény. Lehetséges, hogy idegen nyelvű köteteket bemutató szakot létesítünk. Azt szeretném, hogy a város könyvtárai a város dolgozószobái legyenek. Az információszolgáltatást számítógépes hálózat kiépítésével szeretnénk megvalósítani Kaposváron és a megyében egyaránt.

– A növekvő könyvárak több látogatót jelentenek?

– Minden bizonnyal. Egyre kevesebben vásárolhatják meg a drága köteteket, így többen térnek be hozzánk. Nem is mindig kölcsönzési céllal. Már a 3-400 forintos könyvek megvétele is gondot okoz az embereknek; nem beszélve a 2-3 ezer forintos kötetekről, mint *Az emberiség krónikája* vagy *Az emberi test*. A falusi könyvtárakban nem is kerülnek vissza a helyükre ezek a könyvek, mert folyamatosan forgatják. A falu lakóinak itt esélyegyenlősége lehet a városban élőkkel a művelődés, illetve a kultúra területén. Éppen ezért nem lehet sajnálni könyvre a pénzt.

– Mennyire optimista? Nem érzi úgy gyakran, hogy az erőlködés amolyan szélmalomharc?

– Vidéki útjaimon ezt sokszor megkérdezik tőlem, még a fenntartók is. Én mindig azt felelem erre: *nem azzal kell foglalkozni, megye a közművelődés szekere, hanem azzal, hogy a könyvtár működtetését előírja az önkormányzati törvény*. Nekünk, könyvtárosoknak, népművelőknek pedig mindent el kell követnünk azért, hogy tevékenységünk sikeres legyen. Régen is animálni kellett.

– A fenntartók, a működtetők hasonlóan gondolkodnak?

– Többségük így érzi. Azt is látom, könyvvásárlást is terveznek a költségvetésükben. E pénz szakszerű elköltése néha problémákat okoz. Ami nem meglepő, mivel a közel 400 könyvtáros hetven százaléka tiszteletdíjas. Őket segítenünk kell továbbra is, hogy eligazodjanak az új közigazgatási rendszerben. A volt fiókkönyvtári függőség majdnem mindenhol megszűnt, önálló könyvtárként kell működniük. Kis óraszámban, alacsony tiszteletdíjért nem kívánhatunk olyan munkát, mint egy főállású dolgozótól. Ezért jut jelentős szerep a tanácsadó tevékenységnek.

– Az intézmény gyakran volt színhelye rangos kiállításoknak, otthont adott kluboknak, író-olvasó találkozóknak. Gondolom ezt a fajta közművelődési tevékenységet is erősíteni kívánják. Mivel színesedik a paletta?

– Úgy érzem, anyagi akadálya sem lehet az előadások megszervezésének. A városban és a megyében is működik egy-egy kulturális bizottság. Tőlük is kaptunk pénzt továbbképzésre, és előadások tiszteletdíjára. ugyanakkor szponzorokat is kerestünk például a verselemző klubhoz. De pénz nélkül is tarthatunk rendezvényt. Ilyenkor nem pódiumon jelenik meg az előadó. A *Pró és Kontra* sorozatot folytatván azt tervezzük, hogy hamarosan meghívjuk a város érdeklődő közönségét. A találkozót Kaposvárért szerveződik, ahol egyszerű városlakó igaz lokálpatriótaként mondhatja el véleményét a „hivatal” dolgozóinak. De ezt az oldottabb formát falusi intézmények is választhatják.

– Tehát dolgozószoza mellett „beszélgetőszoba” is legyen a könyvtár?

– Mindenképpen, hiszen az embereknek szüksége van a beszélgetésre. ha a katolikus egyház a gyóntatószéket átalakítja beszélgetőhelyekké, akkor mi miért ne tehetnénk ugyanezt? Ha a falvakban is leülhetnének az emberek egy kulturált helyen, ahol elmondanák gondolataikat a kárpótlásról, a téeszekről, akkor ez mindenkinek javára válhatna. Annak is, aki megbocsát, és annak is, akinek megbocsáttatik.

Lőrincz Sándor

A Tanosz és az alternatív tankönyvek

Messzire kalandoznánk el, ha most kitekintenénk az alternatív tankönyvek használatának történeti mozzanataira, hiszen a pártállami éra néhány évtizedét leszámítva a magyar oktatásban mindig is érvényesült az iskolai tankönyvek szabad megválasztása. Az időt ezúttal mi is csak a mostanában oly gyakran korszakhatárként emlegetett rendszerváltástól számítjuk, amikor is elvileg korlátlanul, gyakorlatilag azonban csak szűkebb körben, a meglévő viszonyok között lehetővé vált a különféle iskolai tankönyvek tanári választáson alapuló használata. Az alternativitás jogi keretét a 2004/1991-es kormányrendelet határozta meg. Az egykiadós tankönyv-monopólium felszámolásával most már a pluralista, piaci viszonyokon alapuló új tankönyvkiadási rendszer van kiépülőben.

Karlovitcz Jánosnak, a Tanosz elnökének az a véleménye, hogy a párhuzamos tankönyvek megjelenése ennél az időpontnál valamivel korábban nyúlik vissza, mert már a nyolcvanas évek elején megtörténtek az első idevágó kezdeményezések. Ez idő tájt többféle alsó tagozatos olvasókönyv is napvilágot látott, még hozzá a művelődési tárca jóváhagyásával, hátorítással; így indult meg az a pezsgés, amely napjainkban már forrásba csapott át.

Másfél évvel ezelőtt, 1991 októberében alakult meg a Tanosz, azaz a *Tankönyvesek Országos Szövetsége*, mely akkor húsz tankönyvkiadó személyt, illetve céget tömörített; az általuk 1991-ben kibocsátott tankönyvek száma év végére elérte a kétszázat. E sorok írásakor, 1993 januárjában már kilencvenegynéhány tagja

van a Tanosznak, akik két év alatt ezerkétszáz alternatív tankönyvet dobtak piacra.

A *Nemzeti Szakképzési Intézet* programirodájának égisze alatt működő Tanosz megalakulásakor a következő célokat tűzte ki maga elé: elősegíteni a tankönyvek kiadásával, terjesztésével, használatával és bevételével kapcsolatos információk összegyűjtését, közzétételét; támogatni a kiadók közti érdekegyeztetést és az érdekvédelmet; szorgalmazni a versenyszerű tankönyvkiadást, a tankönyvpiac kiépülését.

Magyarországon jelenleg mintegy 4200-féle tankönyv van forgalomban. Ez bizony már szinte áttekinthetetlenül nagy mennyiség. Némelyek szerint egyenesen káosz uralkodik a tankönyvkiadásban. Ennek enyhítésére a Tanosz – mely tulajdonképpen egy személyes társadalmi tankönyvintézmény, munkatársai ugyanis nincsenek, Karlovitz János elnök társadalmi megbízatásban tölti be tisztét – folyamatos és friss információkkal, gyors tájékoztatással szolgál tagjainak és a pedagógusoknak. Evégett szervez szakmai tanácskozásokat, tankönyvbemutatókat, tapasztalatcseréket. Rendezvényeinek meglehetősen jó a sajtóvisszhangja.

Nemrégiben tetszsdíjat is alapított a Tanosz, ennek jutalmait január 22-én *Dobos Krisztina* művelődési helyettes államtitkár adta át a diákok által leginkább kedvelt gimnáziumi tankönyvek szerzőinek.

Megkérdeztem Karlovitz Jánostól, hogy szövetségük milyen lépéseket tart szükségesnek a hazai tankönyvkiadás további korszerűsítésére és demokratizálására. Elsőként a tan-

könyvjóváahagyás új rendjének megteremtését jelölte meg. Ennek lényege: az alternatív tankönyvek is rákerülhessenek a hivatalos tankönyvjegyzékre. Tavaly egyébként a minisztérium megtette az első lépéseket ez ügyben.

Második javaslata így hangzott: Az állami tankönyvdotáció minimális töredékét – egy vagy legalább fél százalékát – fordítsák kutatásfejlesztésre, vagyis tankönyvelméleti munkák, nemzetközi összehasonlító elemzések, bevélszvizsgálatok támogatására. Sürgősen megoldandó feladat – említette harmadikként – a jelenlegi, egyik monopóliumból a másikba sodródó, botrányos tankönyvterjesztési szisztéma is. A pedagógustársadalom óhaja: szülessen végre új, mindenki számára megnyugtató, jól működő, a versengést nem akadályozó, hanem éppen gerjesztő, a teljes tanév idejére kiterjedő tankönyvterjesztés, mert a jelenlegi helyzet veszélybe sodorja a tankönyvvügy rendszerváltásának hitelét.

Novemberben a Tanosz közreműködésével megnyílt az első alternatív-tankönyv-bolt Budapesten, az „Angyalföldi Könyvesbolt” (Váci út 100.) vállalkozott az új feladatra, a választható tankönyvek s más iskolai segédletek árusítására. Az üzlet tulajdonosa a *Libri Kft.* A profilt váltó üzlet nyitva áll minden olyan kiadó előtt, amely alternatív tankönyveket, oktatást segítő kiadványokat jelentet meg. Hétente kopogtatnak náluk új kiadók könyveikkel, s így máris az alternatív könyvkínálat szinte teljes választékával várják a vásárlókat.

Major Erzsébet üzletvezető szerint voltaképpen rákényszerültek erre a lépésre. Az észak-déli metróvonal átadása után jelentősen megcsappant náluk a forgalom, mert a metró levitte az embereket az utcáról a föld alá, azonkívül erre az időszakra esett a bizományosi könyvterjesztés megszűnése is, ami ugyancsak érzékeny veszteséget okozott. Az új arcél kiala-

kításával megszűnt a pangás. Az első két hónapban a forgalom a korábbinak két és félszeresére nőtt.

A Nemzeti Tankönyvkiadó könyvein kívül ötven másik tankönyves cég, illetve személy kiadványai sorakoznak a polcokon. Több mint tízezer könyv. Tankönyvet kínáló kiadót nem utasítanak el, ha benyit hozzájuk. S jönnek is azok szép számmal. Van, aki csupán egyetlen egy tankönyvvel lép ki a porondra, és ezt adja át a kereskedőnek, van, aki akár egy tucat könyvet is kínál, néha többet is, néhányan kizárólag készpénzért adják át az árut, a legtöbb kiadó azonban otthagyja bizományban is.

Melyik cég könyvei a legkapósabbak? Major Erzsébet habozás nélkül a celldömölki *Apáczai* kiadót sorolja az első helyre; az ő kiadványaik országsszerte kedveltek mind a pedagógusok, mind a szülők körében, el is kelnek gyorsan, természetesen Angyalföldön is. Sajnos – jegyzi meg az üzletvezető –, novemberben nekünk már csak a maradékból jutott, mert az *Apáczai* az iskolákban maga terjeszti a különféle kiadványait. Sokan

keresik az *Ikva* kiadó történelemsorozatának egyes darabjait, népszerűek továbbá a *Calibra*, a *Mozaik*, a *Honffy* kiadó könyvei, újabban az *Alternatív Közgazdasági Gimnázium* kiadványai is.

A polcokra persze nemcsak sikerkönyvek kerülnek fel. Itt is találhatók olyan munkák, amelyeket a vevő átlapozás után visszatesz a helyére. Remittenda lesz belőlük. Ezekből a bolt nem vesz át újabb szállítmányt. Érdekes, hogy – noha egyenletesen nő az egyházi iskolák száma – hitfelekezeti kiadók még nem jelentkeztek saját tankönyveikkel ebben a kereskedésben.

Major Erzsébet biztatónak látja a jövőjüket. A tankönyvárusítást eszük ágában sincs abbahagyni, mert a tankönyv biztos üzlet. A tankönyveket a mostani nehéz gazdasági helyzetben is megvásárolják az emberek a gyerekeiknek.

Gondjaik nekik is vannak. A legnagyobbat az, hogy kicsi az alapterület,

így nem kis nehézséget okoz az áru készletezése. A tankönyv szezonális árucikk, a tanév megkezdése előtt van a legnagyobb keletje. A tankönyv nem fogy, nem cserélődik ki olyan gyorsan, mint – mondjuk – a bestseller a belvárosi passzázsboltokban. Egy tankönyvkereskedésnek ennél fogva nagyobb forgótőkére van szüksége, a pénz pedig errefelé is kevés. Az árusítást nagymértékben segítené, ha az üzletben rendelkezésükre állna az alternatív tankönyvek teljes listája, legalábbis azoké, amelyek már felkerültek a minisztériumi tankönyvjegyzékre.

Ezt az óhajt Karlovitz János elé terjesztettem, aki örömmel újságolta, hogy egy ilyen lista nem lesz gond többé, mert a *Konzept* betéti társaság ezentúl évente megjelenteti a *Magyar taneszköztár* című színes kiadványát, amely tanszerek, iskolai felszerelések, kiadványok és szemléltetőeszközök katalógusa lesz, tehát tartalmazni fogja az alternatív tankönyvek teljes listáját is. Az újszerű kiadványt az ország valamennyi oktatási intézménye díjtalanul megkapja; első megjelenése 1993 februárjában várható.

Megtudtam Karlovitz Jánostól azt is, hogy a Váci úti üzlet sikerén, népszerűségén felbuzdulva az utóbbi hetekben mások is – személyek, illetve boltok, pedagógiai intézetek – bekapcsolódtak az alternatív tankönyvek árusításába, szám szerint tizenhároman. Most már a fővárosban összesen hét helyen lehet hozzájutni alternatív tankönyvekhez, vidéken pedig Debrecenben, Győrött, Miskolcon, Nyíregyházán, Szegeden és Tatabányán. Már folynak a tárgyalások még egy budapesti és egy zalaegerszegi üzlet megnyitásáról is. A Tanosznak hat állandó bemutatóhelye működik az országban, három Budapesten, egy-egy Győrött, Nyíregyházán és Szegeden.

P. Kovács Imre

Egy reformkori könyvtárról – másodszor (II.)

A Fejér Megyei Olvasótársaság (1840–1846)

Az állományt feltáró hetvenkét oldalas *nyomtatott katalógus* 1842 nyarán készült el: erre utalnak a *még* benne szereplő és a *már* kimaradt magyar nyelvű könyvek. (A vidéki fiókok megalakulása és a katalógus ki nyomtatása között mindenképpen összefüggést feltételezünk.)

Míg az olvasótársaság évkönyvei jobbára a székesfehérvári Számmer-nyomdában készültek, a katalógus a hallei Heynemann Eduárdnál került sajtó alá, valószínűleg 1842 végén vagy 1843 elején.

Lukácsy Sándor 1963-ben feltételezte, hogy a könyvtár címjegyzéke azért készült külföldön, Németországban, „mert könyveik listáját nem akarták cenzornak bemutatni”; leszögezi továbbá, „hogy a katalógus vizsgálata eldönthetné miféle tilos könyveket rejtegettek a cenzor elől”. Lukácsy felvetette azt is, hogy jó volna tudni, vajon a reformkor haladó szemlélyiségeit valóságos szálak kötötték-e Halle városához, milyen természetűek voltak e kapcsolatok, és ki lehetett a közvetítő. (*Könyvtáros*, 1963. 667–668.1.).

A Fejér Megyei Olvasótársaságnak minden oka megvolt a cenzúra megkerülésére, hiszen számos tiltott könyv szerepelt a katalógusban, például *Wesselényi Miklós*: Balítételekről. Lipcse, 1833., *Thomas Moore*’s poetische Werke. Leipzig, 1839., *Blumauer* és *Voltaire* művei stb. (Ezért is büntették szigorúan azt, aki a társaság könyvét nem tagnak kölcsönadta.)

Viszonylag ismert tény, hogy *Wigand Ottó* (1795–1870) néhány ma-

gyar nyelvű könyvet is megjelentetett Lipcsében, miután elhagyta Magyarországot, például *Széchenyi István*: *Stádiumát* (1833), az *Anti-úrbérváltás-got* (1846). Lukácsy Sándor is felsorol néhányat idézett cikkében, sőt egy olyan könyvet is említ, amely Halléban, Heynemann nyomdájában készült (*Irinyi József*: Német-, francia- és angolszági úti jegyzetek. 1846.) Korábban ugyanitt nyomtatták *Wesselényi Miklós*: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (Lipcsében *Wiegand Ottónál*, 1843.), *Auguste de Gerando*: Néhány észrevétel br. *Wesselényi* szózatára. (Lipcse, 1843 – név nélkül) és *Fényes Elek*: Magyarország hátramaradása ügyében felelet... (Lipcsében *Ottónál*, 1844.) című munkáit is.

Ami a katalógust illeti: bizonyára az 1841 végétől az olvasótársasággal kapcsolatban álló, hallei születésű *Karl Geibel* volt a közvetítő Heynemannhoz (s talán *Wigandhoz* is). Feltételezésünket látszik igazolni és alátámasztani az is, hogy *Teleki Emma* férjének, de *Gerandonak*, Pest. Egy tiszaháti magyar őszinte megjegyzései *Pozsony*, 1846.) című műve egy időben került kiadásra Pesten, *Karl Geibel*nél és Lipcsében, *F. Volkmarnál*. (Ez utóbbi „véletlenül” *Geibel* bizonyosa is volt.)

*

A Könczöl Imre által idézett 1844-es *Geibel*-levelek utalnak arra, hogy az egyesületnek ez idő tájt már anyagi gondjai voltak, hiszen sokáig adások maradtak a leszállított könyvek, fo-

lyóiratok árával. Egyéb okok is közrejátszhattak: így a politikai erőviszonyok megváltozása, a Madarász testvérek távolléte és más, egyelőre ismeretlen tényezők. Mindenesetre bizonyos, hogy a hatodik esztendő végén, 1846-ban az olvasótársaság nem alakult újjá. Az a körülmény, hogy a könyvtár anyagát 1847 novemberében még együtt találjuk Rosty Zsigmond lakásán – „*a' mig tudni illik a társaság ujjabban alakulhatna... a könyvek biztos helyen legyenek*” –, egyértelművé teszi, hogy feltett szándékuk volt az egyesület újjászervezése. (Ezért fizettek továbbra is 200 váltóforint bért Rostynak.)

Valamikor ezután átkerült a könyvanyag a vármegyei levéltárba (talán akkor, amikor Rosty Zsigmond lett a vármegye levéltárnoka), és csak 1944 őszén olvashatunk róla ismét a Fejér Megyei Napló szeptember 1-jei számában „A Fejér Megyei Levéltárban van egy ötezer kötetes könyvtár, amit a Fejér megyei Olvasó Társulat alapított... és amit megszűnése után kezelés végett a levéltárnak adott.”

Mivel a gyűjteménynek csak a töredéke, mintegy ötven mű maradt meg (zömmel a levéltár könyvtárában),

feltételeznünk kell, hogy a könyvek a háborús pusztításnak estek áldozatul.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a Fejér Megyei Olvasótársaság jelentősége messze túlmutat az alapítók által megfogalmazott közvetlen politikai célokon. A használók zöme nemcsak a politizálás eszközeként, hanem az olvasás, az önművelés egyedüli – ha nem is egészen nyilvános – intézményének tekintette az egyesületet. Ebben az időben sem Székesfehérváron, sem a megyében nem volt még nyilvános könyvtár, a társaság kultúrai viszont közel vitték az olvasmányokat a mezővárosok lakóihoz.

A könyvtár közel ötezer kötetes állománya egyaránt szolgálta a tájékozódást, a művelődést, a gyakorlati tevékenységet és a szórakozást, figyelemmel volt a fiatalokra és a nőolvasókra is.

Gazdag francia, latin, magyar, német és olasz nyelvű szépirodalmi anyag mind a színházkedvelők, mind a regények és versek kedvelőinek az igényeit is kielégítette: klasszikus és kortárs írók egyaránt szerepeltek az állományban. A szakirodalom, még ha bizonyos rétegei kissé elavult, inkább történeti értékű irodalmat is tartalmaztak, a speciális szakmai – botani-

kai, orvostudományi, teológiai stb. – igényeket is szolgált. A folyóiratállomány, magyar és német nyelven, mintegy 36 címet tett ki, köztük volt *Kossuth* kézíratos *Törvényhatósági Tudósításokja* és *Stuller Ferenc Országgyűlési Tudósításokja*.

A fennmaradt három könyvjegyzék, a katalógus és a könyvtártöredék arra utal, hogy a köznemesi könyvtárakban a folytonosság és hagyományörzés volt a domináló elv. Az idősebb nemzedék (Madarász Gedeon és Soós Imre) könyvtárában többnyire magyar nyelvű irodalom található néhány klasszikus latin nyelvű mű mellett. A fiatalabbak gyűjteményeiben már a frissebb német, ritkábban a francia nyelvű irodalom is megjelenik a kortárs magyar irodalom mellett. A kor természetéből adódik, hogy a történeti-jogi irodalom igen nagy súllyal szerepel a kiadványok között.

Az értelmiségi pályán működő tagok magánkönyvtárai nagyobbak és jelentősebbek lehettek, mint feltételeztük: Mérey László 732 kötetet adott kölcsön, volt aki közel 500-at (talán Kövesy), s többen adtak 100-

200 kötetet. (Az olvasótársaság irattára – kivéve a Könczöl Imre által ismertetett kéziratokat – feltehetőleg elpusztult, így csak feltevésekre és következtetésekre szorítkozhatunk.)

A könyvvállományban vannak XVII. század elején megjelent nyomtatványok, például *J. Barclay*; *Argenis* (Roma, 1621. ?), *Biblia sacra* (Amsterdam, 1639.), *Gerhardus*: *Fürstliche Tischreden* (Basel, 1642–45. 1–2.T.), valamint szép számmal találhatók XVIII. századi elsősorban latin nyelvű könyvek is.

*

Fejér megye kulturális élete lett szegényebb azáltal, hogy az olvasótársaság nem működött tovább, mivel eltekintve az 1850-ben újraalakított kaszinótól, amely évekig csak sorvadozott, csupán a *kiegyezés után* jöttek létre – jóval szerényebb tartalommal – egyesületi könyvtárak Székesfehérváron, és az első nyilvános könyvtár megalapítására csak később, 1893-ban került sor, amikor megnyitották a városi könyvtárat Székesfehérváron.

Murányi Lajos

A Berliini Szabad Egyetem könyvtáros szakos hallgatói külön tárgyként hallgatják a kelet-európai országok könyvtárügyét. Szemináriumai stúdiumaikat, amelyeket *Hans-Albrecht Koch* és *Robert Funk* professzorok vezetnek, egy budapesti és prágai tanulmányi kirándulással szándékoznak kiegészíteni. Áprilisban érkeznek hazánkba, ahol alaposan megismerkednek az Országos Széchényi Könyvtárral, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral, és tapasztalatokat fognak szerezni a könyvkiadás és a könyvterjesztés területén is. Az OSZK eszmecsereit szervez számukra, ennek alkalmával meginterjúvoljuk majd őket, milyenek a tapasztalataik, benyomásaik, miket szűrtek le elméleti tanulmányaik és gyakorlati vizsgálódásaik során országunk és régióink könyvtárügyéről.

A Tudománypolitikai Bizottság 1992. november 30-i ülésén határozatot hozott egy, a Tudománypolitikai Bizottság mellett működő Munkabizottság létrehozásáról. A bizottság a szakirodalmi információpolitika összehangolásával és végrehajtásával fog foglalkozni. Elnöke *Csurgay Árpád*, alelnöke *Rózsa György*, titkára *Horváth Tibor*, tagjai *Bodó Sándor*, *Serfőző Gusztáv*, *Geleji Frigyes*, *Hermann Ákos*, *Bakonyi Péter*, *Zöldiné Kocsis Éva*. A Munkabizottság titkársági teendőinek ellátásáról az első időszakban a Művelődési és Közoktatási Minisztérium fog gondoskodni. A Munkabizottság terveiről és tevékenységéről a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* közelesem részletes beszámolót fog hozni.

3. Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumellátási Konferencia. A nagyszabású nemzetközi konferencia egy, a maga nemében egyedülálló fórumot kíván létesíteni a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumellátás jelenlegi kérdéseinek megvitatására a világ valamennyi országának viszonylatában. A konferencia ugyanakkor kapcsolódik az UNESCO által szervezett szemináriumhoz, amely a kelet-európai országok egyetemes kiadványellátásával, továbbá egy tudományos találkozóhoz, amely a páneurópai információáramlás rendszerével foglalkozik.

A konferencia ideje: 1993. március 29.-április 1. Helye: Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

A 3. Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumellátási Konferencia széles körű tárgyalási lehetőséget óhajtott nyújtani mindazok számára, akik szakterületükön jelenleg hasonló jellegű problémákkal állnak szemben.

Közel húsz előadás hangzik el olyan témákból, mint az elektronikus rendszerek hálózatai, tervezése, teljesítményének mérése, ügyvitel és nemzetközi együttműködés. Ez alkalommal először ún. műhelyek/szemináriumok fognak foglalkozni a közművelődési könyvtárakkal, a könyvtárközi kölcsönzés, a személyi ellátottság, képzés, marketing és szerzői jog kérdéseivel.

A konferencia ideje alatt a könyvtáros és információs terület szponzorai kiállításon mutatják be gyártmányaikat és szolgáltatásaikat.

Röviden a konferencia programjáról: Első nap: a dokumentumellátás új szervezetei és szolgáltatásai (meg-

nyitó, vitaindító előadás – *Dokumentumellátás a változó világban*, számítógépes hálózatok és dokumentumellátás, jelenlegi szolgáltatások, válaszul a változásokra), második nap: a dokumentumellátás megszervezése (mire legyünk tekintettel nemzeti vagy regionális rendszerek kiépítésénél, dokumentumellátás korlátozott források mellett, felkért hozzászólások), harmadik nap: műhelyfoglalkozások (A műhely: személyi ellátottság kérdései, B műhely: marketing, C műhely: közművelődési könyvtárak gyakorlata, D műhely: közművelődési könyvtárak), harmadik nap: a dokumentumellátás kezelése (a teljesítmények mérésének tapasztalatai, az IIL management system automatizálása), nemzetközi együttműködés (kiállítások és elvárások a nemzetközi együttműködés területén, high tech nemzetközi együttműködés – ION project), műhelymegbeszélések, negyedik nap: a változás szükségessége a dokumentumellátásban (információellátás és a jövő, az információ hozzáférhetősége, az International Visual Information Network project, végső következtetések és elvárások, a konferencia eredményeinek kritikai összefoglalása, záró megjegyzések), ötödik nap: látogatások.

A részvételi díj külföldieknek 250 USD, magyaroknak 6000 forint. Felműködés: OSZK, Kulturális és marketing iroda, tel.: 155-6967.

Készül a hazai Books in Print. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagvállalatok vezetőiből álló Igazgatótanácsa olyan könyvszakmai tájékoztató kiadvány rendszeres megjelentetését határozta el, amelyet a fejlett könyvpiaci országokban *Books in Print* néven ismernek. A magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése és a Századvég Kiadó – az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának szakmai

segítségével – 1993. ünnepi könyvhetére megjelenteti a *Könyvek Magyarországon* című kötetet, mely tartalmazni fogja mindazon könyvek adatait, amelyek 1992. december 31-én forgalomban voltak. A tervezett kiadványban a könyvek bibliográfiai adatai mellett a forgalmazó vagy készletező céget is feltüntetik. A szakrendi elrendezésű adattárhoz szerzői és cím szerinti betűrendes mutató társul. A függelék a könyvpiac szereplőinek (kiadók, kereskedők) legfontosabb adatait ismerteti.

Helyreigazítás. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1992. decemberi számában, *Somkuti Gabriella* cikkében (Az *idei Szinnyei József-díjasok*, 22. p.) csonkán jelent meg egy mondat. Szövegkörnyezetével együtt közöljük, kurzívával jelölve a sajnálatosan kimaradt részt: „Az első ülésen a felterjesztések áttekintése után a kuratórium fenntartja magának azt a jogot, hogy amennyiben a felterjesztett jelöltek között nem talált elegendő számú megfelelő jelöltet, a kuratórium egyszerű szótöbbséggel hozott határozattal további jelölteket állíthat, a munkaadó egyidejű tájékoztatásával. A kuratórium valamennyi döntését nyílt szavazással, egyszerű szótöbbséggel hozza.”

Könyvmustra

A közgazdaságtanról, -tudományról hallani sem igen szeretett senki emberfia az elmúlt évtizedekben. „A kapitalizmus politikai gazdaságtana”, „A szocializmus politikai gazdaságtana” című, évenként változó, lényegében mégis változatlan tan- és kézikönyvek elundorítottak mindenkit ettől a diszciplinától, és az sem segített, hogy olyan egyszerű volt a dolog: a pg (vagy pége), mert így hívtuk-hívták, főként primitív elvekre épült. Termelőerők, termelési viszonyok, az ember mint a termelőerők része, használati érték és csereérték, Á-P-Á, ill. P-Á-P képletek, aki ezt tudta, már nem bukhatott meg. De a viszonylag kevés „igazi” közgazdaságtani munka sem nyújtott lényegesen többet. Ma a helyzet gyökeresen radikálisan más. Lehet, a közgazdászokat utálja az „egyszerű” ember, ám tudományukra mindannyiunknak szüksége van. Közgazdasági fogalmak, kategóriák, terminusok, képletek, rövidítések stb. csak úgy sorjáznak az újságokban, csak úgy röpködnek a tévében, teli van velük minden párt és mozgalom programja, szóval ismerni kell és illik őket. De a mindennapokba is beszivárgott (sőt betört, benyomult) egy csomó közgazdaságtan. Adópapírjait kitölteni, pénzmegtakarításait elhelyezni, a reklámokat értelmezni csak az tudja, aki legalább az alapelvekkel, az alapfogalmakkal tisztában van. És hányan vannak, akiknek sokkal többre van szüksége, akik részvényekkel, állampapírokkal is foglalkoznak, akiknek bankügyletei, netán vállalkozásai stb. vannak. Vagy akik spekulánsokká

szeretnének válni (á la André Kosztolány). Szóval szükség van, az eddigieknél sokkal nagyobb és valódibb szükség – például a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó által kínált művekre. Van belőlük bőségesen.

Közgazdaság

Gellért Andor Banküzletek című műve korántsem csupán bankszakemberek számára készült. Megtanulható belőle mindenki számára, hogy miben is állnak a pénzügyi műveletek, a betétügyletek, az értékpapírok adásvétele, a folyószámlaügyletek, mi is a rövid lejáratú finanszírozás, mi a kölcsönszerződés stb. Szó esik persze a műben a faktorálásról (vajh ki tudja mi az?), a bankári elfogadványról, a váltóleszámtólalásról (sem Jókai Mór, sem Fülep Lajos – bizonyítékok vannak rá – soha nem tudta megérteni, mi is a lényege), a lízingügyletekről és még sok másról is. Szóval mindenkinek, az említett „egyszerű” embereknek is kell a könyv. Ki fogják kölcsönözni.

Horváth Péter már nem mindenkinek írta könyvét (*Controlling: a sikeres vezetés eszköze*). Vállalatvezetőknek szól a munka, csak hogy korántsem csupán a nagyvállalatok vezetőinek. Azt, hogy hogyan kell megszervezni az ellenőrzési rendszert, a vezetés részfunkcióit, sajnos vagy hál'isten, minden vállalkozónak illik ismernie. A szerző pedig ügyel rá, hogy tanácsai, ötletei, eligazításai stb. praktikusak, mindenki számára érthetők legyenek. Aki vállalkozni akar,

aki már el is kezdte művelni ezt az „ipart”, előbb-utóbb rászorul a könyvre. Muszáj lesz neki controllíngot gyakorolnia. Szóval keresni fogja az ópuszt.

Molière óta mindenki tud prózában beszélni, de vajon tud-e mindeki kommunikálni? Valószínűleg nem. Pláne nem tárgyalás, pláne nem üzleti tárgyalás közben. Pedig ha valamire, erre igazán szüksége van (lesz) minden vállalkozónak. Ergo el kell olvasni *Neményiné Gyimesi Ilona Hogyan kommunikáljunk tárgyalás közben?* című művét. A könyv elsősorban külkereskedőknek szól, de valószínűleg csak azért, mert ők csinálják a dolgot leginkább „élesben”. Csak-hogy mások is „élesben” szeretnék vinni dolgaikat. Kommunikálni pedig nyilván nem tudnak. Hogy ezt megtanulják, tankönyvre lesz szükségük. Igaz, vannak ilyen célra kitűnő külföldi, elsősorban amerikai kézikönyvek, ám azokban sok a felesleges tudnivaló. Neményiné azt mondja el, arra tanít meg, amire hic et nunc, itt és most szükség van. Kommunikálni tanulóknak elsősorban az ő műve jöhet számba, ha hazaiakról van szó.

Tán messzire esik a közgazdaságtudománytól, ám mégis annak „holdudvarába” esik az a rengeteg tudnivaló, ami az üzleti élet ilyen vagy olyan szereplőitől joggal elvárható. Hogy pl. egy hostessnek, vagy – mivel ilyen is van már – hostnak mit kell tudnia, azt eddigé csak fülbesúgással lehetett megtudni. Nem így most, amikor rendelkezésre áll a szerzőnégyes, *Csató Mária, Glück György, Kepes Ágnes és Pólya Judit* könyve, a *Hostessek kézikönyve*. Pályaválasztási tanácsadónak is beválik e könyv, de persze elsősorban nem gyerekeknek, nagyranéző tizenéveseknek szól. Nem, hisz elmondja, hogy ma mik a követelmények az etikett, a protokoll előírásaival kapcsolatban. Ezt pedig nemcsak a kedves hostesseknek, hostoknak kell tudniuk, hanem minden üzletembernek. Az ilyen ismeretek

terén pedig a könyv kimerítő részletekkel szolgál.

No, azért nem annyira kimerítő-kkel, nem annyira általánosan érvényesekkel, mint *Sille István* könyve, az *Illem, etikett, protokoll*. Ez ugyanis átfogóan és mélyrehatóan tárgyalja a kérdést. Túlmutat ugyan az üzleti életen, ám éppen ezért tartalmazza mindazt, ami ahhoz szükséges. Oda-haza lehet bárki „lezser”, könnyed, „emberi”, „baráti” stb., ám üzleti partnerekkel szemben kötelező a protokoll. Hogy ez miben áll, senki nem tudhatja „házulról”. Ezt meg kell tanulni, többek között azért is, mert amit – mondjuk – az ypszilonos mamától tanultunk, az nem egészen (vagy inkább alig valamiben) felel meg annak, amit a nemzetközi mezőny elvár. Sille könyve viszont éppen azt tartalmazza, amit a „világban” tudnunk kell. Legalábbis azoknak, akik megfordulnak, vagy meg akarnak fordulni a világban. De hát milyen vállalkozó az, aki nem erre készül, aki nem erre számít?

A közgazdaságtudomány foglalkozik makro- és mikrojelenségekkel. Van-e, amivel nem foglalkozik? Úgy látszik, hogy igen. Nem is kevés do-

log kívülrekedt szemhatárán. Például a mindennapi élet ökonómiája. Hogy van-e ilyen egyáltalán? A *Spéder Zsolt* szerkesztette kötet (*A mindennapi élet ökonómiája*) nemcsak igenel felel a kérdésre, hanem azt is elmondja – bőségesen –, hogy miben is áll ez. Persze alapvetően a háztartásról van szó. De nem mint a mindannyiunk által ismert (keservesen ismert) terrénról, hanem mint a „nagy” gazdaság eddig kihagyott vizsgálati terepéről, az önálló termelés, az új típusú saját szolgáltatás, a háztartások közötti tranzakciók, a segítség, az informális munkavégzések stb. területéről, amelyekre vonatkozik is, nem is a „nagy” gazdaságtan tudománya, de amelynek számbavétele nélkül nehéz eligazodnia nemcsak a kisembereknek, de a kisembereket partnereknek tekintő vállalkozóknak is.

Barakonyi Károly és *Peter Lorange* könyve, a *Stratégiai management* persze nem a kisemberekkel foglalkozik. Itt a nagy, stratégiai – ezt a cím is bevallja – kérdésekről van szó. A mai, modern tőkés vállalat eredményeiről, illetve ezeknek az eredményeknek elérési módjairól beszélnek. Az összefüggés mégis világos: e nagy

stratégiák azt a közeget célozzák meg, amelyekről eddig szó esett. Csak a nézőpont más. A vállalati tervezésnek azok a módszerei, amelyeket a szerzőpáros (egyikük magyar, a másikuk amerikai) leír, elsősorban arra építenek, hogy a vevő, a „főszereplő”, kisember. Őt „becserkészni”, őt vásárlásra készíteni, őt vevőnek megnyerni – ez a stratégia.

A közgazdaságtudomány „magas” mezőin létezni, ott lélegezni, ott „otthon” lenni persze nem lehetséges primitív eszközök, „segédtudományok” hozadéka nélkül. Ezekről talán nem kellene hogy szó essék, ám – mivel nélkülözhetetlenek – mégiscsak bekerülnek egy ilyen szemlébe is. *Ackermann János* szerény kis kézikönyvvel rukkolt elő: *Számviteli zsebkönyv. Számviteli politika – kontírozás – példák. Kézikönyv a kettős könyvvitelhez* cíművel. Freytag múlt századi, világsikerű bestsellere óta nem illik a kettős könyvvitelről szólni (Soll und haben)... Ezúttal mégis hadd mondjuk el, hogy mindama gyönyörűség, ami a vállalkozásokból adódik, mindaz, ami a közgazdaságtudománnyal kapcsolatos, valahol ott csapódik le, ahol a kettős könyvvitel kezdődik. Tudhatja valaki a kommunikáció minden csínját-bínját, tudhatja akár a protokollt is, kettős könyvvitel nélkül tudása „pengő érc” és „csengő cimbalom”. Szóval, *Ackermann János* nélkül mit sem ér a közgazdasági szerzeményezés.

Jog

Amit elmondtunk a közgazdaságtudománnyal, azt – csaknem ugyanolyan módon – elmondhatnánk a jogról is. Jogásznemzet a magyar – tudjuk ezt *Arany László* óta – ám hogy értene is a joghoz, nemigen mondhatjuk el. A gazdasági ismeretek mit sem érnek a jogász furfang nélkül. Ezeket a furfangokat pedig könyvek nélkül megszerezni, ma már lehetetlen.

Könyvek, hál' istennek viszont vannak. Például azon a területen is, ami talán a legbizonytalanabbnak tűnik. Az *Adatvédelmi törvényről* kinek kinek meglehet a véleménye, ám az bizonyos, hogy enélkül a mű nélkül a jogérvényesítés többféle akadályai aligha lennének leküzdhetők. Viszonylag új fogalom a közérdekű adatok nyilvánossága. Hogy mindenkinek azonosak legyenek a tájékozódási feltételei, hogy mindenki azonos feltételek mellett vehessen részt a közügyek intézésében, ehhez arra is szükség van, hogy mindenki tisztában legyen az adatvédelmi törvénnyel. E törvény érvényesülésének legfőbb garanciája a bíróság előtti jogérvényesítés. Hogy hogyan történjen ez, meg tudható a könyvből, és nemigen tudható meg máshonnan.

Elméletibb, teoretikusabb *Peschka Vilmos* könyve, az *Appendix „A jog sajátosságához”* című monográfia. Szó sincs ebben arról a jogról, ami mindannyiunkat érdekel. Annál inkább arról, ami azokat foglalkoztatja, akiket érdekel a hermeneutika, Heidegger filozófiája, Gadamer újkeletű teorémája. Ám csalódik az, aki úgy véli, hogy a „toposz noétosz”-szabályai, előírásai nem érvényesülnek a mindennapokban. *Peschka* könyve azt beszéli el, ami minden jog és jogok mögött áll. Aki e könyvet megérti, mintegy belépőjegyet váltott minden más jogi könyv olvasásához. Az alapelvek birtokába jutott, őt már nem lepheti meg semmi jogi fufang, ő már érti a „lényeget”.

Csaknem az ellenkezője e könyvnek *Dudás Ferenc* műve, *Az állampolgári ügyintézés szervezésének módszerei*. Ez a matter of fact netovábbja. Szakmai kézikönyv, amely a hivatali munka mindennapjaihoz nyújt segítségét. Ahhoz, hogy a bürokratikus mindennapok könnyebbé, átlátha-

tóbbá váljanak. Az ügyintézés, mint olyan, kit sem érdekel, ám valamilyen mégis „folyékonnyá” kell tenni ezt a mindennapi munkát. Hogy hogyan, milyen eszközök bevetésével és felhasználásával, azt mondja el, szinte meséli el ez a könyv. Talán nem is az érintetteknek, bár azok is boldogan fogják olvasni, hanem inkább azoknak, akiknek beosztottjaik vannak: vállalkozóknak, menedzsereknek, korunk hőseinek. Megvenni a művet nem fogják, de könyvtárban keresni annál inkább.

B. Nagy László *A munkabérek jogi szabályozása a piaczgazdaságban* címmel írt könyvet. Persze munkaszerződésekről van szó, ilyenent mindenki csinál, vagy elszenved. Itt azonban nemcsak a ma érvényes jogszabályok értelmezése történik meg, hanem az az összehasonlítás is, amire maguk a jogszabályok talán nem is érdemesek. Nyugati példák egész sorozatát kínálja a könyv, ezek fényében pedig nemcsak értelmesebbé válnak a bikkfanyelvű jogszabályok, de távlatossá is. Kiderül róluk, hogy értelmezéseik nemcsak a szűkös-szegény hazai valóságra vonatkoztathatók, de a jövőre is. Ritka élmény: mai magyar jogszabály, ami rám, rá, mindenkire érvényes, ám a kommentár azt is megmutatja, mi lesz holnap, holnapután.

Mindez nem, vagy alig vonatkozik a kurrens – és persze nélkülözhetetlen – jogszabálygyűjteményekre. *A Polgári Törvénykönyvre*, *A szerződések joga* című munkára, a *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteményére*. Ezek a munkák nem távlatosak, nem perspektivikusak – viszont érvényesek. Nélkülük a mindennapok nehezen mennek, vagy sehogysem. Ott a helyük – ma még – minden hivatalban. Így – sajnos – a hivatalokat ilyen módon is kiszolgálni kénytelen könyvtárakban is.

Filep Tibor természetfotóiból

